

Justinian den store og lærebøkene

En historiografisk analyse av engelskspråklige introduserende
ettbinds lærebøker over Bysants' historie

FORFATTERS NAVN

Benjamin Røyland

VEILEDER

Apostolos Spanos

Universitetet i Agder, 2023

Fakultet for humaniora og pedagogikk
Institutt for religion, filosofi og historie

Abstract

Justinian the Great was the byzantine emperor from 527 to 565. There has been little research on the modern historiography surrounding him, including in English-language introductory one-volume textbooks on the history of Byzantium. This paper examines how this emperor has been presented and evaluated in four different English-language, introductory one-volume textbooks through historiographic analysis. These books are *History of the Byzantine Empire* by Alexander Vasiliev (1953), *History of the Byzantine State* by George Ostrogorsky (1968), *A History of the Byzantine State and Society* by Warren Treadgold (1997), and *A Cambridge History of the Byzantine Empire* edited by Jonathan Shepard (2008).

The theoretical starting point of the paper is that all historiography has a theoretical basis that influences the issues, methods, and choice of sources. In order to identify this basis, a content analysis has been conducted using several theoretical concepts. These are narrative types or plotlines, grunnfortelling («master narrative»), types of explanation, and types of sources. The focus of the content analysis of the textbooks is limited to examining how Justinian's reign is presented and evaluated within the topics of administration and religious policy. Finally, the decisive differences are identified through comparison. These differences are then viewed in light of historiographic schools to attempt to explain them.

The study shows that the presentation and evaluation of Justinian's reign can be particularly placed within Ranke's narrative, political historical tradition. This is expressed in the focus on Emperor Justinian and other leaders within the bureaucracy and the church. However, there are also elements of other historiographic schools, particularly within the broader framework of the social scientific historical orientation. Ostrogorsky has indications of influence from Marxist historiography in the form of some focus on the social production relations. Treadgold has features of the quantitative approach or historiography, where he uses statistics and tables to support his explanations. Through his emphasis on the biases and intentions of classicising historians, supporting author Louth from Shepard's edited book suggests influence from the linguistic turn. The analysis has shown that in addition to Ranke's narrative, political historical tradition, there are generally three features of social scientific historical orientation that emerge in the textbooks, which are expressed through emphasis on causal relationships and discussion. The linguistic turn is most prominently present only in the latter textbook of Shepard. For this reason, this paper has suggested that the textbooks largely follow a similar pattern.

Sammendrag

Justinian den store var keiser i Bysants i perioden 527-565. Det har vært lite forskning rundt den moderne historieskrivingen om ham. Det samme gjelder for engelskspråklige introduserende ettbinds lærebøker om Bysants' historie. Denne oppgaven skal se på hvordan denne keiseren har blitt presentert og vurdert i fire forskjellige engelskspråklige, introduserende ettbinds lærebøker ved hjelp av historiografisk analyse. Disse bøkene er *History of the Byzantine Empire* av Alexander Vasiliev (1953), *History of the Byzantine State* av George Ostrogorsky (1968), *A History of the Byzantine State and Society* av Warren Treadgold (1997), og *A Cambridge History of the Byzantine Empire* redigert av Jonathan Shepard (2008).

Opgaven sitt teoretiske utgangspunkt har vært at all historieskriving har et teoretisk grunnlag som påvirker problemstillinger, metoder og valg av kilder. For å kunne identifisere dette grunnlaget har det blitt gjennomført en innholdsanalyse ved hjelp av flere teoretiske begreper. Disse er narrativtyper eller plotlines, grunnfortelling («master narrative»), forklaringstyper og kildetyper. Fokuset i innholdsanalysen av lærebøkene blir avgrenset til å se på hvordan Justinian regjeringstid blir presentert og vurdert innenfor temaene administrasjon og religionspolitikk. Til slutt blir de avgjørende forskjellene identifisert gjennom å sammenlikning. Disse forskjellene blir så sett i lys av historiografiske skoler, for å forsøke å forklare dem.

Undersøkelsen viser presentasjonen og vurderingen av Justinians regjeringstid særlig kan bli plassert innenfor den berettende, politiske historietradisjonen til Ranke. Særlig kommer dette til uttrykk i form av fokus på keiser Justinian og andre ledere innenfor byråkratiet og kirken. Likevel er det innslag av andre historiografiske skoler også, særlig innenfor den større betegnelsen samfunnsvitenskapelig historieorientering. Ostrogorsky har antydninger til påvirkning fra marxistisk historieskriving i form av noe fokus på de sosiale produksjonsforholdene. Treadgold har trekk fra den kvantitative tilnærmingen eller historieskrivingen, der han anvender statistikk og tabeller for å underbygge sine forklaringer. Gjennom sin vektlegging av at de bias og intensjonene til klassiserende historikerne, antyder kapittelforfatter Louth fra Shepards redigerte bok påvirkning fra den språklige vendingen. Analysen har vist at i tillegg til den berettende, politiske historietradisjonen til Ranke, er det særlig generelt trekk fra den samfunnsvitenskapelige historieorientering som fremtrer i lærebøkene, noe som kommer til uttrykk gjennom vektlegging av årsaksforhold og drøftelse. Den språklige vendingen kommer i størst grad kun til syne i den sistnevnte læreboken til Shepard. Av den grunn har denne oppgaven antydning at det kan synes som at lærebøkene i stor grad følger tilsvarende mønster.

Forord

Det å kunne skrive en masteroppgave knyttet til Bysants, er ikke alle forunt. Første gang jeg møtte dette fascinerende keiserriket var på ungdomsskolen. Helt mot slutten av historiekapitlet om Romerriket, sto at etter det vestromerske rikets fall i 476, ble det forsøkt under keiser Justinian den store å gjenoppreise det romerske imperiet. Konklusjonen var derimot at han mislyktes, blant annet på grunn av voldsomme utbrudd av byllepest. Deretter beveget læreboken seg videre til den vest-europeiske middelalderen. Likevel var interessen min vekket. Siden da har det bysantinske riket, særlig under Justinian, vært en av mine tilbakevendende interesseområder. Da jeg under valg av emne til bacheloroppgave så at en av veilederne hadde bysantinsk historie som emneområde, så var det gjort. Da åpnet det seg nemlig en mulighet for å også skrive en masteroppgave innenfor dette emnet, en mulighet som du nå holder i hendene dine.

En oppgave blir derimot ikke bare til på grunnlag av interesse. Man trenger nemlig mange støttespillere for å klare å stå ut det harde løpet som en masteroppgave tross alt er. Det er derfor flere som må takkes for at det ble noe av denne oppgaven. Først vil jeg rette en stor takk til min veileder Apostolos Spanos. Gjennom sine skriftlige og muntlige kommentarer av utallige tekstutkast har han bidratt med uvurderlig konstruktiv kritikk. Sammen med sitt sedvanlige gode humør og sine oppmuntrende ord, har han hindret meg fra å drukne helt i detaljene. Den neste takkesigelsen må gå til mine medstudenter i HI-501. Å møte dem under tekstseminarene var et nyttig avbrekk fra en hellers monoton skriveprosess. Den siste, men langt fra minste, takken er vendt til familien min. Ikke bare aksepterte de at jeg brukte massevis av timer på å arbeide med Bysants. De stilte også alltid opp for å legge forholdene til rette, slik at jeg kunne fungere best mulig. Uten denne vitale støtten ville det nok neppe aldri ha stått ferdig et produkt i det hele tatt.

Da gjenstår det bare å ønske god lesning.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning.....	s. 6
1.1 Tema og problemstilling.....	s. 6
1.2 Avgrensning.....	s. 8
1.2.1 Sjangeren.....	s. 9
1.2.1.1 Syntese.....	s. 9
1.2.1.2 Introduserende lærebøker.....	s. 10
1.2.1.3 Utvalget av lærebøker.....	s. 10
1.2.2 Temaene administrasjon og religion.....	s. 12
1.2.3 Arbeidsspørsmål.....	s. 13
1.3 Forskningsfelt.....	s. 14
1.4 Presentasjon av litteratur.....	s. 16
1.4.1 Vasiliev <i>History of the Byzantine Empire: 324-1453</i> (1953).....	s. 17
1.4.2 Ostrogorsky <i>History of the Byzantine State</i> (1968).....	s. 19
1.4.3 Treadgold <i>A History of the Byzantine State and Society</i> (1997).....	s. 20
1.4.4 Shepard <i>The Cambridge History of the Byzantine Empire</i> (2008).....	s. 22
1.5 Teori.....	s. 23
1.5.1 Teoretiske begreper.....	s. 24
1.5.2 Historiografiske trender.....	s.26
1.5.3.1 Fortellende, politisk historie.....	s. 26
1.5.3.2 Sosialvitenskapelig-orientert historie.....	s. 27
1.5.3.3 Kulturhistorie.....	s. 28
1.6 Metode.....	s. 29
1.6.1 Innholdsanalyse.....	s. 30
1.6.2 Komparasjon.....	s. 31
1.7 Oppgavens struktur.....	s. 32
2. Historisk bakgrunn.....	s. 32
2.1 Bysants.....	s. 33
2.2 Keiser Justinian.....	s. 35
3. Analyse av temaet administrasjonspolitik,.....	s. 35
3.1 Vasiliev.....	s. 42
3.2 Ostrogorsky.....	s. 50
3.3 Treadgold.....	s. 56
3.4 Shepard.....	s. 62

3.5 Kapittelkonklusjon.....	s. 67
4. Analyse av temaet religionspolitikk.....	s. 71
4.1 Vasiliev.....	s. 79
4.2 Ostrogorsky.....	s. 89
4.3 Treadgold.....	s. 94
4.4 Shepard.....	s. 101
4.5 Kapittelkonklusjon.....	s. 114
5. Lærebøkene i lys av historiografiske trender og skoler.....	s. 119
5.1 Den fortellende, politiske historieskrivingen: Den dominante.....	s. 119
5.2 De samfunnsvitenskapelig-orienterte historieskrivingene: Bidragsytteren.....	s. 120
5.3 Den kulturelle historieskrivingen: Antyderen.....	s. 122
5.4 Kapittelkonklusjon.....	s. 124
6. Konklusjon.....	s. 124
7. Litteraturliste.....	s. 127

Liste over figurer

Figur 1: Kart over Bysants under Justinian.....	s. 34
Figur 2: Treadgolds tabell over Bysants budsjett på 500-tallet.....	s. 61

1. Innledning

1.1. Tema og Problemstilling

Historiografi er et forskningsfelt hvor studieområdet er selve historieskrivingen. Fokuset er på hvordan historikere til forskjellige tider og i forskjellige situasjoner har skrevet om fortidige fenomener og hendelser, og hvorfor de har gjort dette på forskjellige måter.¹

Historiker Georg Iggers har på grunnlag av vitenskapsteoretiker Thomas Kuhns tanker påpekt at vitenskapelig arbeid ikke bare er et resultat av utviklinger og diskusjoner internt for disiplinen.² Det er også tett knyttet til bredere intellektuelle strømninger innenfor kulturen hvor dette arbeidet finner sted. Ifølge Iggers gjelder dette vel så mye for vitenskaper som historie ettersom de tross alt involverer levende mennesker som arbeider innenfor et rammeverk av forsknings- og vitenskapelige institusjoner. Mennesker som, sammen med mange av sine samtidige, innehar en eller flere felles antagelser om virkelighetens natur. Vitenskap forutsetter et fellesskap av forskere som deler sine forskningsprosesser og kommunikasjonsformer. Det er derfor ikke mulig å skille en historikers arbeid fra institusjonene og den sosiale og intellektuelle sammenhengen som forskningen tar sted.³ Dette gjelder ikke bare når man skal forstå historikerens forskningspublikasjoner, men også andre publikasjoner som større synteser i form av introduserende lærebøker.

Introduserende lærebøker over større studiefelt eller emner i historie, er en nødvendighet. Dette strekker seg ikke bare til å gi nyankomne oversikt over feltet, men også til å gi kontekst til snevrere forskning. Konteksten bidrar med å utbrodere den felles forutsatte kunnskapsbasen som er tilstrekkelig for å forstå forskningen. Dette er noe som gjøres gjennom å bemerke seg viktige utgangspunkt for forskning og debatt, samt nyttige bibliografier. Det gjelder spesielt for bysantinske studier.⁴ Til tross for at bysantinske studier som en akademisk disiplin er representert ved mange universiteter rundt om i verden, er dette et studieområde som folk flest har liten kjennskap til.⁵ I tillegg består studiefeltet av

¹ Bentley 1997: xiv.

² Iggers baserer sin forståelse av Kuhns kjente verk, *The Structure of Scientific Revolutions*, jf. Kuhn 1970.

³ Iggers 2005: 18-19.

⁴ Bysantinske studier er en benevnelse for studier av historien og kulturen til det bysantinske riket, jf. Jeffrey, Haldon & Cormack 2008: 3.

⁵ Jeffrey, Haldon & Cormack 2008: 4, 6.

mange underfelt som som har liten kontakt med hverandre.⁶ Sammen med et stort omfang av historisk materiale, der ikke alt er publisert eller oversatt fra språk som blant annet latin gresk, er introduserende lærebøker over Bysants' historie viktige for vår forståelse av feltet. Av den grunn kan introduserende lærebøker om historien til Bysants ha stor betydning for folks forståelse av Bysants.

En tidsperiode som det har vært uenighet rundt i denne sjangeren, er Justinian den stores regjeringstid (527-565). Dette er en bysantinsk keiser som gjennom sine nesten 40 år på tronen sto for flere ambisiøse prosjekter. Noen av dem var å gjenopprette de tidligere vestromerske riksdelenene fra de germanske rikene,⁷ gjennomføre omfattende reformer innenfor provinsadministrasjonen⁸ og lovsystemet,⁹ forsøk på å skape enhet i en splittet kirke,¹⁰ og å sette sitt preg på keiserriket gjennom omfattende byggearbeid.¹¹ Alt dette under presset fra en pestepidemi, den justinianske pesten, som brøt ut gjentatte ganger,¹² og mens langvarig krigføring mot perserne i øst¹³ og diverse stammeforbund langs grensene ved Balkan foregikk.¹⁴ Slik sett er det mye å være uenig om under denne keiserens hendelsesrike og sentrale regjeringstid.

Får å få et innblikk i disse uenighetene kan det trekkes frem eksempler fra noen få områder hentet fra lærebokforfattere. Disse eksemplene omhandler synet på keiserens krigføring, administrative reformer og religionspolitikk. Mens noen har vurdert Justinians krigføring som

⁶ Jeffreys, Haldon & Cormack 2008: 9.

⁷ Utover 400-tallet etablerte det seg flere germanske riker i de tidligere vestromerske områdene. Blant annet hadde østgoterne etablert seg i Italia, vestgoterne på den iberiske halvøy og vandalene i de vestlige delene av Nord-Afrika. For en gjennomgang av Bysants og barbarene, før og under Justinian, jf. Pohl 2005: 448-476; For oversikt over gjenerobningskrigene generelt, jf. Haarer 2022: 48-74.

⁸ For en gjennomgang av provinsadministrasjonen, hvordan styret fungerte i Bysants og Justinians reformer innenfor disse områdene, jf. Haldon 2005: 28-59.

⁹ For en gjennomgang av lov og lovpraksis før og under Justinian, samt keiserens reformer på dette området, jf. Humfress 2005: 161-184 og Haarer 2022: 95-104.

¹⁰ For mer om Justinians bestrebelser i å skape enhet i en splittet kirke, jf. Haarer 2022: 75-94.

¹¹ Det mest kjente av Justinians byggverk er Hagia Sofia i dagens Istanbul. For mer om keiserens byggearbeider, jf. Haarer 2022: 112-117.

¹² Den justinianske pesten var en byllepest som først er registrert 541 i Egypt og i 542 nådde Konstantinopel. Beretninger antyder at pesten oppblomstret med jevne mellomrom frem til midten av 700-tallet. For nyeste gjennomgang av nåværende kunnskap om pestens natur, opprinnelse og spredning, jf. Sarris 2022. For en eldre oversikt om pesten som fortsatt står seg godt, jf. Horden 2005.

¹³ For Justinians krigføring og diplomati i øst med blant annet perserne, jf. Haarer 2022: 33-48.

¹⁴ For Justinians politikk i Balkan-området, jf. Haarer 2022: 68-73.

ikke bærekraftig på lang sikt,¹⁵ har andre vært mer opptatt av å understreke at de militære foretakene under normale omstendigheter ville ha styrket Bysants både økonomisk og militært. Det var pestutbruddene som bidro til å svekke riket så mye, at det ble utfordrende å opprettholde erobringene.¹⁶ Innenfor Justinians administrative reformer, er det lærebøker som fremmer dette som en total fiasko,¹⁷ mens andre fremmer synet om at de var vellykkete.¹⁸ Enkelte har sett denne bysantinske keiserens religiøse politikk ut fra om den løste de teologiske stridighetene,¹⁹ mens andre har heller vurdert den opp mot om han klarte å sette et varig merke på kirken og dens praksis.²⁰ Selv om disse skriver om tilsvarende tidsperiode innenfor samme sjanger, har de gjort dette forskjellig. Det er dette utgangspunktet som har ledet til masteroppgavens følgende problemstilling:

Hvordan har Justinian den stores styre og tid blitt presentert og vurdert i større engelskspråklige, introduserende ettbinds lærebøker over Bysants' historie, og hvordan kan forskjellene mellom forfatterne forklares i lys av historiografisk perspektiv?

1.2 Avgrensninger

Det er nødvendig med noen avgrensninger og presiseringer for å operasjonalisere problemstillingen. Disse avgrensningene fordeler seg på hvilke tematiske områder av Justinians styre og tid som skal undersøkes, hvilke lærebøker som skal undersøkes og hvilke arbeidsspørsmål som skal anvendes for å håndtere problemstillingen. Først skal vi se at de tematiske områdene er satt til å være administrasjonspolitikk og religionspolitikk. Sentralt vil da være å avklare deres innhold, ettersom det nødvendigvis ikke er helt intuitivt. Deretter skal vi se på hva som menes med sjangeren, lærebøker, og få en presentasjon og begrunnelse av at oppgavens utvalg består av *History of the Byzantine Empire* (1953) av Alexander Vasiliev, *History of the Byzantine State* (1968) av George Ostrogorsky, *A History of the Byzantine State and Society* (1997) av Warren Treadgold, og *The Cambridge History of the Byzantine Empire* (2008) redigert av Jonathan Shepard. Til slutt skal vi få et overblikk av

¹⁵ Moorhead 2008: 219.

¹⁶ Treadgold 1997: 216-217.

¹⁷ Vasiliev 1952: 192.

¹⁸ Treadgold 1997: 217.

¹⁹ Ostrogorsky 1968: 15.

²⁰ Louth 2008: 118-119.

arbeidsspørsmålene, som danner bakteppe for delkapitlene 1.5 om teori og 1.6 om metoder.

1.2.1 Sjangeren

1.2.1.1 Syntese

Introduserende lærebøker er større synteser. Ifølge Knut Kjeldstadli finnes det to betydninger av dette begrepet, som hver svarer til to ulike operasjoner. Disse begrepene er syntese som sammensetning og syntese som sammenfatning. Ved den førstnevnte betydningen, er den sentrale operasjonen å sette sammen noe. Dette gjøres gjennom at delene integreres i en helhet. Ved den andre betydningen består den syntetiserende operasjonen av å gripe trekk som er omfattende i rom og varig i tid. Altså at man finner en fellesnevner for de enkelte faktorene som binder dem sammen. Da er det følgelig gjort et utvalg for å presentere en helhet. Målet med syntese som sammenfatning er altså å få tak i omfattende sammenhenger, om å si noe om hovedlinjer eller om det viktigste, i en eller annen forstand av ordet.²¹

Jan Eivind Myhre understreker at begrepet syntese stort sett blir brukt i betydning syntese som sammenfatning. En syntese er derfor i dets vanligste betydning en sammenfattende og forklarende fremstilling av en omfattende og enkeltstående hendelsesrekke. I Myhres forståelse innebærer det at man slår en bue over en mengde fenomener og gir dem et fellesnavn eller en felles historie. Altså at noen synspunkter holder det hele sammen.²² Sosiologen Eviatar Zerubavel kaller denne prosessen med å skape forbindelser mellom slike hendelsesrekker og fenomener for brolegging («bridging»)²³ Ifølge Zerubavel forvandler vi gjennom denne prosessen grunnleggende sett ustrukturerte hendelsesrekker til en tilsynelatende sammenhengende historisk fortelling. Det er nemlig gjennom disse fortellingene, holdt sammen av noen synspunkter, som gir hendelser mening.²⁴ Når man syntetiserer, så skaper man altså fortellinger.

²¹ Kjeldstadli 1999: 224-226.

²² Myhre 2014: 67.

²³ Zerubavel 2003: 40.

²⁴ Zerubavel 2003: 13.

1.2.1.2 Introduserende lærebøker

Introduserende lærebøker er en form for større sammenfatninger over emner. Disse bøkene er stort sett synteser over tidligere forskning og de dekker gjerne bestemte tidsperioder og faser. De er hovedsakelig produsert for å møte utdanningsinstitusjoner, som skoler og universiteters, sine behov. Ofte knyttes disse behovene seg til etableringer av kurs ved universiteter og høyskoler, knyttet konkret til undervisningen og studieplanene. Disse bøkene bidrar med materiale som studentene kan lese og arbeide med, samt hjelper undervisere å strukturere selve undervisningen av emnet. Denne struktureringen dreier seg ofte om hva som blir tatt med av faglig innhold, rekkefølgen på innholdet og hvordan det presenteres. Til tross for dette, har mange lærebøker også et publikum utenfor høyere utdanningsinstitusjoner.²⁵ Med andre ord, kan introduserende lærebøker hjelpe både studenter, undervisere og andre interesserte å sette seg inn i emnet.

Introduserende lærebøker over Bysants' historie, er altså bøker som gir sammenfatninger over historien til Bysants. I den engelskspråklige verden blir studenter på bachelor- og høyere nivåer sendt direkte til tilgjengelige bysantinske kildene. Det er hovedsakelig på lavere nivåer at introduserende lærebøker blir anvendt, primært på oversikts- og introduserende kurs.²⁶ I tillegg har ofte slike lærebøker et mål om å nå et publikum utenfor høyere utdanningsinstitusjoner. Det er ikke uten grunn at blant annet Warren Treadgold i sin introduserende lærebok påpeker at «my intended audience includes both the scholar and the educated reader, and the student who aspires to become one, the other, or both».²⁷

1.2.1.3 Utvalget av lærebøker

Denne undersøkelsen har gjort flere begrensninger i valg av kilder. Dette gjelder i første omgang innenfor områdene format og språk. La oss først se på formatet. Oppgaven tar kun for seg ettbindsbøker. Det er nemlig dette formatet som i størst grad blir anvendt på universitetene, med tanke på pris og at studentene begrensninger i hvor stort pensumet kan være. Språket er satt til engelsk, ettersom det er dette språket som har størst utstrekning

²⁵ Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2016: 162.

²⁶ Marsh 2018: 66.

²⁷ Treadgold 1997: xv. Tilsvare skriver Shepard, jf. Shepard 2008: 3-4.

innenfor academia. Bøkene har altså en potensielt større leserkrets og kan derav regnes som betydningsfulle i å påvirke forståelsen av fortiden.

Denne innledende avgrensningen er derimot ikke nok for å mulliggjør en undersøkelse innenfor masteroppgavens tidsbegrensning. Det ville nemlig ikke vært mulig å ta for seg alle engelskspråklige, ettbinds lærebøker om Bysants' historie. Mellom 1892 og 2018 har Matthew Marsh notert 40 engelskspråklige, introduserende lærebøker i ett bind.²⁸ I oversikten er det ikke medregnet antologier, men kun bøker skrevet av én til to forfattere.²⁹ Likevel viser dette tallet alene, at det må gjøres et antallsmessig utvalg.

Masteroppgaven vil derfor fokusere på fire sentrale, større ettbinds lærebøker. Disse er *History of the Byzantine Empire* (1953) av Alexander Vasiliev, *History of the Byzantine State* (1968) av George Ostrogorsky og *A History of the Byzantine State and Society* (1997) av Warren Treadgold, og antologien *A Cambridge History of the Byzantine Empire: c.500-1492* (2008) redigert av Jonathan Shepard. Disse er begrunnet ut fra spredning i utgivelsestidspunkt, at de er større og omfattende lærebøker, at de regnes som betydningsfulle og at det finnes forskjeller mellom dem i deres vurderinger. Mens Vasiliev og Ostrogorskys bøker skriver seg til 50- og 60-tallet, er de resterende utgitt på 90- og 2000-tallet. Alle bøkene er større og omfattende, både i størrelse og ambisjonsnivå med å dekke hele Bysants' historie. Til slutt regnes bøkene som betydningsfulle. Vasiliev og Ostrogorsky sine bøker har vært regnet som standardverker som mye av forskningen har måtte forholde seg til og tatt utgangspunkt til.³⁰ Treadgolds lærebok har tilsvarende blitt flittig brukt på universiteter.³¹ Læreboken redigert av Shepard sin betydning kan skrives til en markant universitetsutgiver, Cambridge University Press, og at kapittelforfatterne er blant de fremste autoritetene innenfor bysantinske studier. Siden Treadgolds utgivelse har det ikke blitt skrevet flere omfattende ettbinds lærebøker av kun én forfatter.³² Slik sett representerer

²⁸ For listen over alle bøkene innenfor denne sjangeren mellom 1892 og 2018, jf. Marsh 2018: 70-71. Det er undertegnede som har tallet bøkene.

²⁹ Marsh 2018: 67.

³⁰ Marsh 2018: 67-68.

³¹ Marsh 2018: 69.

³² Denne opplysningen gjelder da masteroppgaven ble skrevet. I løpet av oktober 2023 blir det gitt ut en ny omfattende ettbinds lærebok om Bysants historie av Anthony Kaldellis, under navnet *The New Roman Empire: A History of Byzantium*.

Cambridge sin utgivelse også nyere trend i denne sjangeren, nemlig at større, ettbinds lærebøker om Bysants historie ikke gis ut av én enkeltforfatter lenger. Vi har allerede sett at disse bøkene vurderer Justinians regjeringstid forskjellig. I innledningen ble det nemlig vist til vurderinger hentet fra disse lærebøkene. Samlet sett berettiger og muliggjør disse betingelsene en historiografisk analyse på dette utvalget, der resultatene kan si noe om lærebøker om Bysants' historie generelt.

1.2.2 Temaene administrasjonspolitikk og religionspolitikk

Områdene som skal ses nærmere på ved presentasjonen og vurdering av Justinian den store, er definert som temaer. De tematiske områdene er administrasjonspolitikk og religionspolitikk. Disse er valgt ut etter tre begrunnelser. En gjennomlesning av verkene viser at disse fremtrer i alle fire lærebøkene, noe som gir grunnlag for systematisk arbeid. I tillegg viser dette, at de har blitt forstått som viktige fra Vasilievs til Shepards tid, altså i 60 år. Disse temaene gjenspeiler også noen av kategoriene, «church and state», «governing the empire», og «culture and society»,³³ som Fiona Haarer i boken *Justinian: Empire and Society in the Sixth Century* har pekt på som sentrale for å både forstå Justinians regjeringstid og vise hvor de sentrale debattene foregår.³⁴

Hva temaene inneholder, vil bli spesifisert mer inngående senere i oppgaven, i selve innledningen til analysekapitlene. For å forstå problemstillingen og arbeidsspørsmålene vil det likevel bli gitt en kort og innledende beskrivelse av temaene. Administrasjonspolitikk er et tema med fokus på hvordan det skrives om Justinians forhold og interaksjon overfor styringsapparatet, altså de institusjonene og strukturene som bidro til å opprettholde den bysantinske staten. Tre sentrale emner som faller innenfor dette temaet er lovarbeid, administrative reformer og skattepolitikk. Disse er tett tilknyttet, ettersom det er gjennom lover at keiseren administrerer riket og der han utsteder reformer av styringsapparatet. Administrasjonens viktigste rolle er å samle inn skatter, noe som gjør at administrative reformer og skattepolitikk også er tett sammenvevd. Det siste temaet, religionspolitikk, omhandler primært hva de ulike historikerne skriver om Justinians forhold og interaksjon

³³ For temaenes navn, jf. bokens innholdsfortegnelse i Haarer 2022: v-vii. De resterende temaene er «rise to power», «conflict and diplomacy on the eastern frontier» og «the wars of reconquest».

³⁴ Jf. Haarer 2022.

med institusjoner som kirken, samt religiøse grupperinger som kristne og ikke-kristne. Benevnelsen kristne og ikke-kristne innebærer også undergrupper som for den førstnevnte vil si følgere av forskjellige teologiske posisjoner, og for den sistnevnte mer spesifikke ikke-kristne grupperinger som jøder og paganister.³⁵

1.2.3 Arbeidsspørsmål

For å konkretisere problemstillingen og masteroppgaven, er det definert noen arbeidsspørsmål. Begrepene som fremkommer her, vil bli definert mer omgående i delkapittel 1.5 som omhandler teori. I undersøkelsen av hvordan de ulike forfatterne presenterer og vurderer Justinian administrasjons- og religionspolitikk, blir disse spørsmålene stilt:

- A. *Hva blir presentert og vurdert fra temaet?*
- B. *Hvilken av Zerubavels narrativtyper³⁶ blir anvendt?*
- C. *Hvilken forklaringstyper³⁷ blir anvendt?*
- D. *Hvilke grunnfortellinger³⁸ forholder lærebokforfatterne seg i behandlingen av temaet?*
- E. *Hva slags kilder³⁹ er brukt for å støtte opp om forfatternes empiri?*
- F. *Hvilken litteratur⁴⁰ blir anvendt for å begrunne disse vurderingene?*
- G. *Hvilken historiografiske trender og skoler kan anvendes for å forklare disse forskjellene?*

Mens det første spørsmålet tar for seg hva det er forfatterne trekker frem i sin vurdering av Justinian, så ser spørsmål B til F på hvordan dette blir gjort. Det siste arbeidsspørsmålet forsøker å forklare forskjeller i hvordan dette er gjort i lys av historiografiske trender og

³⁵ Med paganister menes i denne oppgaven tilhengere av førkristne gresk-romerske trosforestillinger.

³⁶ Narrativtyper er ulike måter som fortellinger kan bli organisert på, jf. Zerubavel 2003: 11-14.

³⁷ Forklaringstyper er forskjellige måter å forsøke å besvare spørsmålet hvorfor, altså ulike måter å beskrive noe slik at det blir forståelig eller begripelig, jf. Kjeldstadli 1999: 245; Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2016: 137-139.

³⁸ Grunnfortellinger er fortellinger eller fortellingsmønstre som kan deles av flere tekster, jf. Heiret, Ryymin & Skålevåg 2013: 25-26.

³⁹ Kilder er det historiske materiale som historikeren anvender i sitt arbeid, jf. Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2016: 44-46.

⁴⁰ Med litteratur menes publikasjoner produsert av fagfolk. Dette kan være bøker, artikler eller andre formater.

skoler. Med andre ord er det første spørsmålet empirisk og de resterende analyserende og drøftende.

1.3 Forskningsfelt

Masteroppgaven skriver seg inn i et lite forsket område. Meg bekjent, er det ingen i Norge eller internasjonalt som direkte har undersøkt hvordan Justinian har blitt vurdert og presentert i lærebøker eller i annen moderne historieskriving. Ved å heve blikket, er det i hovedsak to bidrag som berører oppgavens tema og problemstilling. Den ene er Kristian Hansen Schmidts masteroppgave om hvordan ikonoklasmen har påvirket historikers syn på Konstantin V (741-775) som person og hans regjeringstid.⁴¹ Det andre bidraget er den tidligere nevnte artikkelen til Marsh. Den undersøker ettbinds lærebøker om Bysants' historie («English language one-volume Byzantine History textbooks»)⁴² Selv om ingen av disse tar for seg Justinian eller hans tid, er begge aktuelle som bidrag i forskningsfeltet. Dette er fordi de enten berører lærebøker om Bysants' historie eller berører hvordan en bysantinsk keiser har blitt presentert og vurdert. Altså to sentrale deler ved denne masteroppgaven. Derfor vil disse bidragene først bli redegjort for, før oppgaven blir plassert i forhold til disse.

Schmidt har gjennom sin masteroppgave sett nærmere på hvordan Konstantin Vs religionspolitikk, ikonoklasmen,⁴³ har påvirket etterfølgende historiegenerasjoners vurdering av keiseren og hans regjeringstid som helhet.⁴⁴ Schmidt analyserer en håndfull generelle historieverker. Patriark Nikephoros av Konstantinopels (806-815) *Short History* fra 780-årene, kronikøren Theophanes⁴⁵ *The Chronicle of Theophanes Confessor* fra cirka 815, Edward Gibbons *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* fra 1776-1788, J.B.

⁴¹ Jf. Schmidt 2013.

⁴² Jf. Marsh 2018.

⁴³ Konstantin V religionspolitikk ble til i en tid hvor det var omstridt hvorvidt kristne kunne anvende og vise respekt overfor bilder av Kristus, Jomfru Maria og andre helgener, kalt ikoner. Keiseren støttet ikonoklasmen (av gresk *ikon* og *klain*, henholdsvis 'bilde' og 'knuse'. På norsk brukes ofte ordet billedstorm) som stilte seg mot denne praksisen. For en kort politisk-historisk oversikt over perioden, jf. Haldon 2008: 258-261. For en noe eldre, men mer utfyllende innføring i den bysantinske ikonoklasmen, jf. Hollingsworth & Cutler 1991: 975-977. For den norske navnekonvensjonen til begrepet ikonoklasme, jf. Løøy 2021.

⁴⁴ Schmidt 2013: 8-9.

⁴⁵ Theophanes bekjenneren var en monk og kronikør som levde i Bysants cirka mellom 760 og 817, jf. Kazhdan 1991: 2063. På norsk kan navnet skrives Theofanes, men i dette tilfelle er Schmidts navnekonvensjon overført for å muliggjør en jamføring av oppgaven hans.

Burys *History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene* fra 1889, George Ostrogorskys *History of the Byzantine State* fra 1968, og fra 2011, *Byzantium in the Iconoclast Era* av Leslie Brubaker og John Haldon.⁴⁶ Disse historiske fremstillingene blir sammenliknet for å få frem hvordan keiseren har blitt fremstilt.⁴⁷ Schmidt konkluderer med at ikonoklasmen kun er den viktigste årsaken for historikernes tolkning av Konstantin for Nikephoros og Theophanes. For de resterende historikerne, var måtene som de vurderte ikonoklasmen i seg selv avhengig av andre fordommer som hadde vokst frem siden primærkildene ble skrevet. Noen ganger påvirket ikonoklasmen disse andre dommene eller forståelsene, mens andre ganger var det dommene som formet hvordan beretninger om ikonoklasmen ble fortolket. Hvilken som var den viktigste, påpeker Schmidt, er ikke alltid like lett å bestemme.⁴⁸

Marsh undersøker i sin artikkel situasjonen til engelskspråklige, ettbinds lærebøker om Bysants' historie fra slutten av 1800-tallet til 2018. Særlig er han opptatt av å vise at lærebøkene fortsatt følger modellene eller organisasjonsmåtene etablert i 1892 og 1925. Dette gjør han gjennom å først undersøke Charles W.C. Omans (1860-1946) *The Byzantine Empire* fra 1892 og Norman H. Baynes (1877-1961) *The Byzantine Empire* fra 1925, som henholdsvis etablerte modellene kalt «chronological narrative template» og «thematic template». Innholdet blir i disse modellene organisert i henholdsvis et kronologisk narrativ og tematisk. Videre beveger Marsh seg kronologisk gjennom noen av de viktigste utgivelsene, som ses i lys av disse modellene. I tillegg måler artikkelforfatteren betydningen av disse lærebøkene. Dette gjør han gjennom å se nærmere på forskernes reaksjoner i form av bokanmeldelser publisert i fagtidsskrifter og annen publiseringsinformasjon som hvor lenge bøkene var i trykk.⁴⁹ Marsh konkluderer med at modellene i hovedsak blir fulgt, der forfatterne enten velger en kronologisk narrativ tilnærming eller en tematisk tilnærming. Det eneste unntaket er Treadgolds *A History of the Byzantine State and Society*, som anvendte en kombinert tilnærming, der det både er kapitler om tradisjonell politisk og militær historie, og kapitler om sosial og kulturell historie. Likevel har ingen andre forfattere tatt i bruk denne

⁴⁶ Schmidt 2013: 10.

⁴⁷ Schmidt 2013: 12-13.

⁴⁸ Schmidt 2013: 111-112.

⁴⁹ Marsh 2018: 66-67.

modellen. Ei heller, understreker Marsh, har noen siden Treadgold forsøkt å skrive en så detaljert ettbinds verk om Bysants' historie.⁵⁰

Hvordan plasserer så denne masteroppgaven seg i dette smale forskningsfeltet? I likhet med Marsh, men til forskjell fra Schmidt, er undersøkelsens kildemateriale engelskspråklige lærebøker i ett bind. Med andre ord er flerbindsverk ikke en del av undersøkelsen. I motsetning til Marsh, er denne oppgavens kilder kun et utvalg av lærebøkene og disse er ikke bare begrenset til bøker forfattet av én person. Også én redigert antologi er tatt med i denne historiografiske analysen. Til forskjell fra Marsh, men i likhet med Schmidt, er det ikke generelt strukturen eller virkningen til lærebøkene som er fokus for oppgaven. Det er snarere hvordan en keiser har blitt tolket av historikere, noe som blir undersøkt gjennom en sammenlikning for å fremheve forskjellene i administrasjons- og religionspolitikk. I motsetning til Schmidt, ser ikke denne masteroppgaven på hvordan synet på en hendelse eller fenomen, som ikonoklasmen, har påvirket historikernes syn på keiseren som person og hans regjeringstid, men på hvordan keiseren har blitt presentert og vurdert i lys av historiografiske trender og skoler. Oppgaven har altså noen likheter og forskjeller med dette forskningsfeltet.

1.4 Presentasjon av litteratur

Som tidligere nevnt er det lærebøkene skrevet av Vasiliev, Ostrogorsky og Treadgold, og læreboken redigert av Shepard, som utgjør denne oppgavens kildemateriale. Derfor vil disse bøkene presenteres i dette delkapittelet. Det vil kort bli redegjort for bøkernes publiseringshistorie, deres generelle struktur og strukturen til den spesifikke delen av bøkene som spesielt skal studeres. Hensikten er å gi nødvendig bakgrunnsinformasjon om oppgavens kildegrunnlaget.

1.4.1 Vasiliev: *History of the Byzantine Empire: 324-1453* (1952)

Vasiliev (1867-1953) var opprinnelig en ledende russisk bysantinist som etter den russiske revolusjonen bosatte seg i USA.⁵¹ Vasilievs bok har, som han selv bemerker, «a rather long

⁵⁰ Marsh 2018: 70.

⁵¹ Marsh 2018: 67; For en mer omfattende oversikt over hans Vasilievs liv, jf, Tudorie 2012.

history».⁵² Den ble opprinnelig gitt ut på russisk i to bind. Det første bindet ble gitt ut i 1917. Det andre bindet var i trykk mellom 1923 og 1925. Denne russiske utgaven la grunnlaget for den første engelske utgaven. Den ble nøye revidert, der nye trykte utgivelser av bysantinske kilder og bidrag i litteratur om Bysants ble tatt med, samt en oppdatering av selve tekstinnholdet. Denne kom opprinnelig ut i 1928-1929. I forbindelser med den franske utgaven av 1932, ble det også gjennomført en betydelig revidering og utvidelse av boken. Den andre engelske utgaven kom ut i 1953. Den var hovedsakelig basert på den franske utgaven, der nyere forskning ble inkorporert.⁵³ Det er denne som regnes som den definitive utgaven av boken.

Boken er inndelt i ni hovedkapitler, hver med sine underkapitler, fordelt på 846 sider.⁵⁴ Kapittel én, «The Study of Byzantine History», omhandler historien til bysantinske studier, samt en redegjørelse av de viktigste kildene. Han redegjør for historien til bysantinske studier gjennom å kategorisere og følge utviklingen til vestlig forskning og russisk forskning. Etter dette, tar han for seg de bysantinske kildene som han enten selv anvender eller som han anbefaler at andre selv bør anvende i sin forskning.⁵⁵ De resterende åtte kapitlene handler om historien til Bysants. Han tar kronologisk for seg imperiets historie fra Konstantin den store frem til Konstantinopels fall i 1453, et tidsspenn som han deler inn åtte perioder, under navnene; «The Empire From the Time of Constantine the Great to Justinian»; «Justinian the Great and His Immediate Successors (518-610)»; «The Heraclius Epoch (610-717)»; «The Iconoclastic Epoch (717-867)»; «The Macedonian Epoch (867-1081)»; «Byzantium and the Crusades»; «The Empire of Nicaea (1204-1261)»; og «The Fall of Byzantium».⁵⁶ Hvert av disse kapitlene består av mindre underdeler. Mens de fleste av kapittelets underdelene omhandler et avgrenset stykke av Bysants sin historie, tar alltid en underdel for seg periodens litteratur, lærdom, utdanning og kunst. Der blir både periodens kulturelle utvikling, og sentrale personer og verker innenfor dette området presentert. Til

⁵² Vasiliev 1953: vii.

⁵³ Vasiliev 1953: vii-viii.

⁵⁴ Merk at størrelsen på sidene, skriftstørrelse og skriftavstand varierer mellom lærebøkene. Sideantallet vil likevel gi et viss inntrykk på hvor stor Justinians regjeringstid utgjør i de enkelte bøkene.

⁵⁵ Jf., Vasiliev 1953: 3-42.

⁵⁶ Jf. bokens innholdsfortegnelse, Vasiliev 1953: ix-x.

slutt følger en appendiks, bibliografi og stikkordsregister.⁵⁷ Appendiksen inneholder lister over bysantinske keisere og tabeller over bysantinske dynastier, mens bibliografien inneholder en oversikt over all litteratur anvendt i læreboken.

Justinian og hans tid blir behandlet i kapittel 3, «Justinian the Great and His Immediate Successors (518-610)», et kapittel som strekker seg over 92 sider.⁵⁸ Dette kapitlet er delt inn i fire underkapitler, nemlig «Justin I», «The Reign of Justinian and Theodora», «Immediate Successors of Justinian» og «Literature, Learning, and Art». Mens det første og siste underkapitlet ikke er delt inn i mindre deler, består kapitlene om Justinians regjeringstid og om hans etterfølgere av flere undertitler. Disse er «The external policy of Justinian and his ideology», «The legislative work of Justinian and Tribonian», «The ecclesiastical policy of Justinian», «The internal policy of Justinian», «Commerce during the reign of Justinian», «Immediate successors of Justinian», «The Persia wars»,⁵⁹ «Slavs and Avars»,⁶⁰ «Religious problems», «Formation of the exarchates⁶¹ and the revolution of 610», og «The problem of the Slavs in Greece». Disse overskriftene gir en god indikator på hvilken temaer som blir tatt opp av Vasiliev. Han tar for seg utenrikspolitikk i form av krig, diplomati og misjonering, lovarbeid knyttet i stor grad til kodifisering av romersk lov, religiøse problemer knyttet til teologiske stridigheter innenfor kirken, den politisk-diplomatiske historien i etterkant av Justinians dødsfall, den lengre krigen mot Persia fra keiser Fokas (602-610) til keiser Herakleios (610-641), administrasjon tilknyttet provinsreformene under Herakleios, og diskutere problemene rundt slavernes migrasjon til Hellas og hvorvidt etnisiteten der forandret seg under denne perioden.

⁵⁷ For appendiks, jf. Vasiliev 1953: 723-731; for bibliografi, jf. Vasiliev 1953: 733-799; og for stikkordsregister, jf. Vasiliev 1953: 800-846.

⁵⁸ For hele kapitlet, jf. Vasiliev 1953: 129-192.

⁵⁹ Persia under Justinians tid var styrt av sasanidene, derav kalles det også sasanideriket. Sasanideriket var et riket som strakk seg over det moderne Iran, deler av Irak, Pakistan, Afghanistan, Turkmenistan, Usbekistan og den arabiske halvøy frem til midten av 600-tallet, jf. Shepard 2008: 901. Ettersom lærebokforfatterne anvender navnet Persia, og det er det mer etablerte begrepet, gjøres også det i denne oppgaven.

⁶⁰ Avarene var et stammeforbund eller gruppe som ankom Bysants' nordlige grenser mot slutten av Justinians regjeringstid. De underla seg betydelige mengder folk og ble en sentral maktfaktor i området. For en kort innføring, jf. Pohl 2005: 471.

⁶¹ Eksarkatene var territorielle og administrative enheter under ledelse av militærguvernører kalt eksarken. Disse hadde både militær og sivil myndighet. Under keiser Maurikios (582-602) ble det opprettet et eksarkat i Italia og ett eksarkat i Nord-Afrika, jf. Shepard 2008: 889 og Haldon 1997: 96, 208-210.

1.4.2 Ostrogorsky: *History of the Byzantine State*

Ostrogorsky (1902-1976) er en russiskfødt bysantinist som bosatte seg ved universitetet i Beograd i datidens Jugoslavia.⁶² Bokens utgivelseshistorie skriver seg tilbake til 1940, da den ble utgitt på tysk. Den var opprinnelig tiltenkt som en del av serien *Handburch der Altertumswissenschaft*. I 1952 ble den andre tyske utgaven gitt ut, denne gangen på egne bein. Der bidro nyere forskningsfunn til en omfattende revidering av boken. I forbindelse med oversettelsen av denne utgaven til fransk og engelsk i 1956, ble det gjennomført noen tillegg og korreksjoner. 1963 markerer utgivelsen av den tredje tyske utgaven, som var en revidering og oppdatering av dens forgjenger. Den definitive engelske utgaven ble gitt ut i 1968. Den var hovedsakelig basert på den tredje tyske utgaven.⁶³

Boken på 617 sider er delt inn i åtte kapitler, som hver omhandler en spesifikk periode av Bysants historie, en periode han trekker fra Konstantinopels grunnleggelse i 324 og frem til dets fall i 1453. Disse er «The Early Byzantine State: Its Development and Characteristics (324-610)»; «The Struggle for Existence (610-711)»; «The Iconoclast Crisis (711-843)»; «The Golden Age of the Empire (843-1025)»; «Government by Civil Aristocracy (1025-1081)»; «The Rule of the Military Aristocracy (1081-1204)»; «Latin Rule and the Restoration (1204-1282)»; og «The Decline and Fall of the Empire (1282-1453)». ⁶⁴ Delvis på grunn av strukturen til *Handburch der Altertumswissenschaft*, er hovedvekten av boken lagt midt og senperiodene av historien til Bysants.⁶⁵ Den tidlige perioden fra Konstantin den store til Justinian, det første kapitlet, får av den grunn en mindre fyldig behandling.⁶⁶

Hvert kapittel består av flere underdeler. Første underdel gir en oversikt over de viktigste bysantinske kildene til perioden. Her blir forskjellige kildetyper og spesifikke kilder konsist presentert og kommentert. De resterende av kapitelets underdeler tar kronologisk for seg Bysants historie. Hver av disse inneholder en kort oversikt over generell bibliografi. I tillegg

⁶² Krekic 1995: 301-302.

⁶³ Ostrogorsky 1968: v.ix.

⁶⁴ Jf. bokens innholdsfortegnelse i Ostrogorsky 1968: xi-xiii.

⁶⁵ Bysantinsk historie har konvensjonelt blitt periodisert i tre hovedperioder, den tidlig-, midt- og senbysantinsk periode. Det er derimot ingen konsensus om når de forskjellige periodene starter og slutter. For mer om problemene rundt periodisering og hva de ulike periodene inneholder, jf. Kazhdan 1991: 345-347 og James 2010: 2-3. I dette tilfelle har Ostrogorsky satt slutten på den tidlige og begynnelsen på den midtre bysantinske perioden til Herakleios bestigelse av keisertronen, jf. lærebokens innholdsfortegnelse i Ostrogorsky 1968: xi-xiii.

⁶⁶ Marsh 2018: 68.

til kapitlene er det også en introduksjon, som tar for seg utviklingen av bysantinske studier. Dette gjøres gjennom å kort redegjøre for sentrale verk og personer innenfor feltet.⁶⁷ Til slutt i boken følger genealogiske tabeller over bysantinske keiserdynastier, lister over herskere over Bysants, Bulgaria, Serbia, forskjellige muslimske riker som abbaside-kalifatet og seldsjukkenes sultanat,⁶⁸ og stikkordsregister.⁶⁹

Som indikert ovenfor, blir Justinian behandlet i Ostrogorskys 64 sider lange kapittel 1.⁷⁰ «The Early Byzantine State: Its Development and Characteristics (324-610)» tar, som navnet hentyder til, for seg utviklingen og karakteristikkene til den tidlige bysantinske staten fra Konstantin I til Justinian I. Dette kapittelet består av tre underkapitler, «The Christian Roman Empire», «The Age of the Migrations and the Christological Controversies», og «Justinian's Work of Restoration and Its Collapse». Det er det sistnevnte delkapitlet som spesifikt har fokus på Justinians regjeringstid, mens delkapitlene forut tar for seg tiden fra keiser Konstantin frem til Justinian.

«Justinian's Work of Restoration and Its Collapse» tar gjennom 18 sider for seg Justinians gjenerobningskriger, militære og diplomatiske politikk overfor Persia, administrative reformer og lovarbeid, politikk overfor paganister og kirken med vekt på de teologiske stridighetene. I tillegg tar denne delen for seg den militære, kirkelige og politiske situasjonen fra tiden etter Justinians død frem til Fokas ble henrettet i 610.⁷¹

1.4.3 Treadgold: *A History of the Byzantine State and Society*

Treadgold (f. 1949) er en amerikansk historiker som har skrevet den siste omfattende introduserende læreboken over Bysants' historie som kun er skrevet av én forfatter. Læreboken ble gitt i 1997.

⁶⁷ For lærebokforfatterens oversikt av utviklingen innenfor bysantinske studier, jf. Ostrogorsky 1968: 1-21.

⁶⁸ Abbaside-kalifatet og seldsjukkenes sultanat var statsdannelser som eksisterte henholdsvis i årene 749-1258 og 1077-1308, jf. henholdsvis: Kaegi 1991: 2 og Zachariadou 1991: 1867.

⁶⁹ For genealogiske tabeller og lister, jf. Ostrogorsky 1968: 573-581; For stikkordsregisteret, jf. Ostrogorsky 1968: 583-616.

⁷⁰ Jf. Ostrogorsky 1968: 22-86.

⁷¹ Jf. Ostrogorsky 1968: 68-86.

Den 1019 sider lange boken begynner med en innledning som kort redegjør for bokens rammer.⁷² Deretter følger seks hoveddeler, som hver håndterer en spesifikk periode. Disse er navngitt og periodespesifisert følgende: «The Enlarged State and the Burdened Society» (284-457); «The Interrupted Advance» (457-610); «The Contained Catastrophe» (610-780); «The Long Revival» (780-1025); «The Weak State and the Wealthy Society» (1025-1204); og «The Failed Restoration» (1204-1461).⁷³ Hver hoveddel består av tre til fire fortellende kapitler, som kronologisk tar for seg Bysants' historie fra keiser Diokletian (284-305) til Trapezunt-rikets fall,⁷⁴ med vekt på politiske, militære og diplomatiske anliggende. I tillegg til denne kapitelltypen, inneholder også hver hoveddel ett kapittel som gir et analytisk, drøftende overblikk av perioden, der det blir gjort rede for keiserrikets sosiale, økonomiske og kulturelle utviklingen innenfor perioden. Her blir områder som administrasjon, finans, økonomi, samfunn, demografi og kultur berørt. Deretter følger liste ove herskere, bibliografisk oversikt og stikkordsregister.⁷⁵ Listene inneholder i hovedsak detaljerte oversikter over herskere av det vestromerske og bysantinske riket, Trapezunt-riket, Persia, muslimske riker som det arabiske kalifatet og osmanriket, Bulgaria og Serbia, samt en liste over Konstantinopels patriarker. Bibliografien følger den interne fordelingen av teksten nøye. Bortsett fra en tre og en halvs side oppstilling av generelle studier og referanseverker, blir de bysantinske kildene og moderne litteratur presentert etter hvilken hoveddel og kapittel de ble anvendt i. Her har Treadgold korte kommentarer knyttet til disse, der han bemerker deres nytte.

Det er den 134 sider lange hoveddel 2, «The Interrupted Advance»,⁷⁶ sitt kapittel 6 og 8 hvor fokuset er på Justinian. Kapittel 6, «The Reconquests and the Plague, 518-565» er det kronologiske kapitlet for denne keiserens regjeringstid, mens kapittel 8, «A Divided Society, 457-610», er det tematiske kapitlet som tar for seg områder ved hans og periodens tid. Den 43 sider lange kapittel 6 er delt inn i underkapitlene «The Rise of Justinian»; «Justinian's

⁷² Jf. Treadgold 1997: 3-10.

⁷³ Jf. bokens innholdsfortegnelse, Treadgold 1997: vii-xii.

⁷⁴ Trapezunt-riket var en reststat som oppstod i etterkant av det fjerde korstogets erobring av Konstantinopel i 1204. Dets territorier befant seg i hovedsak ved den sørøstlige kysten av Svartehavet, med sentrum i Trapezunt, dagens Trabzon i Tyrkia. Riket skulle eksistere frem til 1461, da også det ble erobret av osmanerne. For mer om Trapezunt-riket, jf. Talbot 1991: 2112-2113.

⁷⁵ For liste over herskere, jf. Treadgold 1997: 857-872; for bibliografisk oversikt, jf. Treadgold 1997: 893-920; for sluttnoter, jf. Treadgold 1997: 921-970; og for stikkordsregister, jf. Treadgold 1997: 971-1019.

⁷⁶ Jf. Treadgold 1997: 149-283.

Projects»; Justinian's Triumphs»; «The Persian Attack»; «The Arrival of the Plague»; og «Justinian's Achievements». Dette kapittelet tar kronologisk for seg tiden fra keiser Justins opphøyelse til keiserverdigheten til Justinians dødsfall. Hovedvekten ligger på den militære og diplomatiske historien knyttet til gjenerobningskrigene og krigen mot Persia. Den justinianske pesten, lovarbeid, omfattende byggearbeid, tiltak innenfor finans og administrative reformer er blandet inn i den militære og diplomatiske historien.⁷⁷ Den 41 sider lange kapittel 8 er delt inn i underkapitlene «East, West, and Center»; «Order and Disorder»; «Church Authority and Its Limits»; «Higher and Lower Culture»; og «Expansion and Depression». Her blir først gitt en oversikt over keiserrikets regioner en etter en. Deretter ses det på utviklingen til hva som holdt riket sammen og hva som truet med å rive det løs, men vekt på blant annet administrative strukturer. Så følger en seksjon om utviklingen av kirken og dens makt, etterfulgt av en undersøkelse av Bysants' høy- og lavkultur, med vekt på de kulturelle strukturene. Til slutt følger et underkapittel som diskuterer både fremgangen i begynnelsen av perioden og nedgangen ved slutten av perioden, der særlig fokuset er rettet mot hva som sørget for dette, og om Justinian hadde en vesentlig rolle i dette.⁷⁸

1.4.4 Shepard: *A Cambridge History of the Byzantine Empire*

The Cambridge History of the Byzantine Empire er, i motsetning til resten av utvalget, en redigert bok. Det er altså en redaktør for boken som helhet, britiske Shepard (f. 1948), der kapitlene er skrevet av forskjellige bidragsytere. Boken har røtter til flerbindsverkene *The Cambridge Ancient History* og *The new Cambridge medieval History*, i den forstand at en del kapitler er hentet fra disse.⁷⁹ I tillegg er det føyd til nye kapitler som utvider og utbroderer om nye temaet som den bysantinske misjoneringen og den bysantinske økonomien.

Den 1207 sider lange boken begynner med Shepards firedelte introduksjon.⁸⁰ Den ser på forestillinger om bysantinsk identitet; gir overblikk over bokens tre hoveddeler og forklarer

⁷⁷ For kapittel 6, jf. Treadgold 1997: 174-217.

⁷⁸ For kapittel 8, jf. Treadgold 1997: 242-283.

⁷⁹ I sin bokanmeldelse av Shepards lærebok har Jason T. Roche bemerket at 19 av 27 kapitler har tidligere blitt gitt ut i andre antologier. For mer detaljer om hvilken kapitler som er gitt ut tidligere og hvor, samt hvilke kapitler som er nye, jf. Roche 2009: 103-105.

⁸⁰ Jf. Shepard 2008: 2-98.

grunnene for den kronologiske tidspennet; oppskisserer alternative tilnæringer til Bysants' historie; og berører noen problemer og noen snarveier ved studier og undervisning av dette rikets historie historien. Deretter følger en samling av 27 kapitler fordelt mellom «The Earlier Empire» (c.500–c.700); «The Middle Empire» (c.700–1204); og «The Byzantine Lands in the later Middle Ages» (1204–1492). Kapitlene fordeler seg slik at del 1 har fire kapitler, del 2 har femten kapitler og del 3 har sju kapitler.⁸¹ Ti av kapitlene er fortellende kapitler som omhandler Bysants' politiske historie. Ett kapittel håndterer imperiets økonomi i perioden 600–1204, mens ett annet ser nærmere på rikets religiøse misjoneringer i perioden c.600–c.1300. De resterende femten kapitlene dreier seg om regioner eller folk som bysantinerne hadde mer eller mindre tette relasjoner med. Til slutt følger en liste over ord og deres betydning, genealogiske tabeller og liste over herskere, liste over alternative stedsnavn, og en detaljert bibliografi.⁸² Bibliografien har liste over bysantinske primærkilder i oversatt utgave for seg selv, mens sitert litteratur er fordelt etter hvilken hoveddel de ble anvendt i.

Det er i den 151 siders lange del 1 at kapitler som dekker Justinians regjeringstid befinner seg.⁸³ Det er to kapitler som er relevante for denne masteroppgaven, nemlig den 30 sider lange kapittel 1, «Justinian and his legacy (500-600)» av engelske Andrew Louth (f. 1948), som tar for seg Justinians tid fra et bysantinsk perspektiv,⁸⁴ og det 24 sider lange kapittel 3, «Western approaches (500-600)»⁸⁵ av australske John Moorhead (f. 1948), som tar for seg blant annet Justinians tid sett fra persisk og vesteuropeisk perspektiv.

1.5 Teori

All historieskriving har et teoretisk grunnlag som avgjør hvilken empiri som blir valgt, hvordan den blir filtrert og hvordan den blir forstått. Et slikt teoretisk grunnlag behøver ikke å være eksplisitt. Den kan like gjerne være implisitt i teksten.⁸⁶ Som nevnt i innledningen, så påvirkes historikeren av predisposisjoner eller forutsetninger. Historikeren arbeider ikke i et

⁸¹ Jf. bokens innholdsfortegnelse, Shepard 2008: v-viii.

⁸² For ordliste, jf. Shepard 2008: 890-905; for genealogiske tabeller og lister, jf. Shepard 2008: 906-929; for alternative stedsnavn, jf. Shepard 2008: 930-935; for bibliografi, jf. Shepard 2008: 936-1118; for stikkordsliste, jf. Shepard 2008: 1124-1207.

⁸³ Jf. Shepard 2008: 97-248.

⁸⁴ Jf. Louth 2008: 99--129.

⁸⁵ Jf. Moorhead 2008: 196-220.

⁸⁶ Green & Troup 2016: vi.

vakuum, men blir påvirket av delte forståelser om verdens natur, intellektuelle strømninger knyttet til politiske eller ideologiske retninger. Predisposisjoner som påvirker historikerens arbeid både bevisst og ubevisst innenfor både valg og anvendelse av metoder, kilder, teorier og format. Alle faktorer som påvirker sluttresultatet, uansett hvilken form det tar.⁸⁷

For å kunne identifisere dette teoretiske grunnlaget, vil det i dette delkapitlet bli sett nærmere på teoretiske begreper som skal benyttes i analysen av lærebøkene, og som i stor grad fremtrer i arbeidsspørsmålene. I tillegg vil det kort bli gjort rede for tre større historiografiske trender som empirien skal ses i lys. Det sistnevnte er fordi oppgaven ikke bare skal vise hvordan forfatterne har vurdert og presentert Justinian, men også kaste lys over hvorfor det er gjort slikt. Da vil disse være hensiktsmessig å anvende innledningsvis, før man griper til mer spesifikke historiografiske skoler.

1.5.1 Teoretiske begreper

For å se på hvordan forfatterne faktisk gjør dette, er det formålstjenlig å anvende flere begreper. Disse er alle knyttet til å gi et innblikk i det teoretiske grunnlaget som historieskrivingen eksplisitt eller implisitt er skrevet ut fra. For å kunne anvende dem systematisk vil det derfor i følgende delkapittel komme en kort redegjørelse av narrativtyper, grunnfortellinger, forklaringstyper og kildetyper.

Det å syntetisere vil si å skape fortellinger. Disse fortellingene blir ifølge Zerubavel strukturert eller ordnet i mer eller mindre faste strukturer kalt narrativtyper («plotlines»). Dette er noe han har sett på i *Time Maps: Collective Memory and the Social Shape of the Past*. Der har Zerubavel undersøkt hvordan vi strukturerer tid og tankemønstre, altså på hvordan fortellinger om fortiden er regisert og organisert i vårt sinn.⁸⁸ Han mener at hendelsers historiske mening grunnleggende sett ligger i måten de i vårt sinn er posisjonert i forhold til andre hendelser.⁸⁹ Det er denne måten å strukturere hendelsene på som utgjør narrativtypene. Zerubavel hevder det finnes flere formelle mønstre som vi vanligvis

⁸⁷ Historikere i dag arbeider med alt fra vitenskapelige artikler, populærhistoriske bøker, podkaster og TV-serier, for å nevne noe.

⁸⁸ Zerubavel 2003: xi, 2.

⁸⁹ Zerubavel 2003: 12.

forestiller oss at tiden beveger seg i, altså flere overordnede, generelle narrativtyper. Dette teoretiske begrepet kan altså belyse hvordan administrasjons- og religionspolitikken til Justinian blir presentert, hvilken mening som blir lagt i den.⁹⁰

Når man skal sammenlikne disse fortellingene, kan det være nyttig å ta i bruk begrepet grunnfortelling fra *Fortalt Fortid*.⁹¹ Ifølge Heiret og medforfatterne er grunnfortelling en fortelling som deles av flere tekster. Det er med andre ord et fortellingsmønster som blir gjentatt, reproduisert og bekreftet gjennom flere forskjellige historiske praksiser.⁹²

Grunnfortelling forutsetter altså sammenlikning mellom flere fortellinger, dvs. både det som blir fortalt og hvordan disse fortellingene blir innrammet, altså narrativtyper. Begrepet kan også bidra til å belyse noe om hvordan forfatterne bevisst eller ubevisst forholder seg til felles fortellinger om fortiden, som er med på å påvirke hva de tar med og hvordan de strukturerer sine vurderinger av Justinian.

Predisposisjonene, enten de er bevisste eller ei, påvirker også hvilken forklaringstyper historikere anvender for å forklare hendelser og fenomener. Synet på hva historiske forklaringer er henger nemlig sammen med hvordan en forestiller seg at verden henger sammen. Det man kan være enige om er at forklaringer kan være ulike etter art og grad av kompleksitet. I norske metodebøker i historiefaget anvender man stort sett tre forskjellige forklaringstyper, nemlig årsaksforklaring, hensiktsforklaring og funksjonsforklaring. I korthet går disse ut på å forklare at fenomenet henholdsvis opptrådte på grunn av noe (en årsak), forekom fordi noen ville at det skulle skje (en hensikt) og opptrådte fordi det svarte til visse behov (en funksjon).⁹³ Sammen med Zerubavels narrativtyper, er det disse tre forklaringstypene som skal anvendes i analysen av hvordan Justinians regjeringstid blir vurdert.

Det siste analytiske begrepet som skal anvendes er kildetyper. Kilder er det historiske materiale, rester fra fortiden, som historikeren anvender for å oppnå kunnskap om fortiden.

⁹⁰ Zerubavel 2003: 7, 12-14.

⁹¹ Heiret, Ryymin og Skålevågs forståelse av grunnfortelling tilsvarer Krijin Thijs forståelse av «master narrative».

⁹² Heiret, Ryymin & Skålevåg 2013: 25-26.

⁹³ Kjeldstadli 1999: 245; Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 137-139.

Disse kan ordnes i forskjellige kategorier eller typer. Hvilken kildetyper som blir anvendt, hvilken spørsmål som stilles til dem, og hvordan disse blir forstått, er områder påvirket av historikerens underliggende teoretiske grunnlag.⁹⁴ Av den grunn vil det å se nærmere på forfatterens bruk av kilder også kunne gi et innblikk av dette teoretiske grunnlaget.

1.5.2 Historiografiske trender

En måte å beskrive de dominerende eller utpregende predisposisjonene til historikere på, er gjennom historiske trender eller skoler. Disse kan sette lys på nettopp hvorfor oppgavens utvalg av forfatterne har skrevet på de måtene de har gjort. Derfor vil det basert på Iggers inndeling, redegjøres for tre større trender som har karakterisert historieskrivingen mot slutten av 1800-tallet og frem mot slutten av 1900-tallet. Altså tiden som lærebøkene ble skrevet og som dets forfattere ble utdannet i. Disse trendene er fortellende, handlingsorientert historie; samfunnsvitenskapelig-orientert historie; og kulturhistorie.

1.5.2.1 Fortellende, handlingsorientert historie⁹⁵

Etter 1848 i Tyskland og etter 1870 i de fleste europeiske land og USA ble den tyske modellen fulgt som en del av profesjonaliseringen av disiplinen. Det vil si de forskningsidealene som tilknyttet Leopold von Ranke ble innført på universiteter og fremmet i faglige tidsskrift. Det er disse som ble førende for historieskrivningen frem mot slutten av 1900-tallet.⁹⁶

Historiesynet som ble fremmet under profesjonaliseringen av disiplinen, kalles for historismen. Det er to grunnleggende elementer i denne forståelsen. For det første må menneskelige fenomen forstås i lyset av hvordan de hadde blitt til og utviklet seg. Med andre ord, måtte de bli forstått som et fenomen i tiden. Det andre elementet er at historismen la til grunn at alle historiske fenomen er enestående.⁹⁷

⁹⁴ Green & Troup 2016: vi; Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 44-46.

⁹⁵ Denne historiografiske trenden faller delvis sammen med det Andresen og medforfatterne kaller for den tyske historiske skolen, jf. Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 172-175.

⁹⁶ Iggers 2005: 25.

⁹⁷ Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 172-173.

For Ranke var historiens vitenskapelighet knyttet til kravet om objektiv forskning. Dette skulle møtes gjennom en nøye vurdering av historisk materiale i form av dokumenter, gjennom kildekritikk. Noe som ble undervist gjennom egne seminarer hvor studentene fikk trening i å arbeide med dokumenter.⁹⁸

Historieskrivingen handlet i tråd med historismen om det partikulære, ikke det generelle. Den skal være opptatt av det særegne ved historiske fenomener og perioder. Særegenheter som skulle beskrives gjennom en sammenhengende og levende fortelling. Dette i motsetning til en skriving opptatt av å dømme eller vurdere⁹⁹

Tematisk er fokuset på politisk og diplomatisk historie. Særlig er fokuset rettet mot intensjonene eller motivene til de sentrale aktørene innenfor politiske institusjoner og mellomstatlig politikk.¹⁰⁰

1.5.2.2 Sosialvitenskapelig-orientert historie¹⁰¹

Mot slutten av 1800-tallet ble det påpekt at den eldre tilnærmingen ikke var vitenskapelig nok. Historiske studier i Europa og USA var karakterisert av en generell usikkerhet, der det ble foretatt kritiske diskusjoner om forutsetningene til den etablerte historieskrivingen. Historievitenskapen slik den fremsto på tampen av 1800-tallet samsvarte ikke lenger med de vitenskapelige og sosiale behovene til moderne, demokratiske og industrielle samfunn.¹⁰² Fra disse metodediskusjonene vokste det frem en utbredt overbevisning om at historie bør bli knyttet tettere sammen til de empiriske sosialvitenskapene. Gjennom sosiale og økonomiske faktorer bør historien behandle samfunnet.¹⁰³

De sosialvitenskapelig-orienterte historikerne kom derimot ikke til å dominere profesjonen med en gang. Den fortellende, handlingsorientert historien med sin vekt på politisk og diplomatisk historie var den dominerende retningen innenfor historieprofesjonen til tiden

⁹⁸ Iggers 2005: 25.

⁹⁹ Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 174.

¹⁰⁰ Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg: 173.

¹⁰¹ Denne trenden sammenfaller delvis med det Andresen og medforfatterne kaller for historie som samfunnshistorie, jf. Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg: 186-187.

¹⁰² Iggers 2005: 41-42.

¹⁰³ Iggers 2005: 5, 31, 41-42.

etter 1945. I denne tidsperioden fikk sosialhistorien større oppmerksomhet, og spesielt etter 1945 kom de systematiske sosialvitenskapene til å spille en større og viktigere rolle i historikerenes arbeid.¹⁰⁴

Til tross for denne interessen for sosialhistorie og sosialvitenskapene, steg det ingen enkel paradigme frem. Den kom ingen enerådende forståelse om hvordan historiske studier skulle utføres. Oppmerksomheten gikk derimot i flere retninger, der den varierte etter nasjonale linjer og speilet forskjellige ideologiske perspektiver.¹⁰⁵ På forskjellige måter søkte disse retningene å modellere historisk forskning etter naturvitenskapen.¹⁰⁶

Disse retningene utfordret antagelsen om at historie handler om det partikulære. Vekt skulle være på sosiale strukturer og prosesser til sosial forandring, de bredere kontekstene som individene opererer innenfor. Akkurat som vitenskapene, ble målet ikke å forstå det partikulære, men å forklare generaliseringer gjennom årsaksforklaringer.¹⁰⁷

1.5.2.3 Kulturhistorie¹⁰⁸

Fra 1960-tallet begynte nye historikere å utfordre både den fortellende, politiske historien og de sosialvitenskapsorienterte historikerne. Dette må ses i sammenheng med at universitetssystemene opplevde endrete rekrutteringsmønstre. Studentkullene ble større, der stadig flere fikk tilgang til og valgte å studere ved universitetene. Noe som økte mangfoldet blant studentene og som bidro til utvidelse av interessesfæren for historiestudier.¹⁰⁹

For dem hadde historien etter Rankes tradisjon gjennom sitt fokus på politiske og sosiale eliter neglisjert store deler av befolkningen. Det andre nevnte tradisjonenes vektlegging av upersonlige strukturer, hadde ikke utfordret de eksisterende maktrelasjonene noe mer enn politisk historie. De nye historikerne vendte sin oppmerksomhet til kulturen, forstått som

¹⁰⁴ Iggers 2005: 5.

¹⁰⁵ Iggers 2005: 34.

¹⁰⁶ Iggers 2005: 3.

¹⁰⁷ Iggers 2005: 3-4.

¹⁰⁸ Denne trenden sammenfaller delvis med det Andresen og medforfatterne har kalt for en ny kulturhistorie, jf. Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 201-202.

¹⁰⁹ Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 201.

hverdagsforholdene og -erfaringene. Det var med andre ord de ekte interessene og bekymringene til levende mennesker som var fokusområdet.¹¹⁰ En vektlegging som bidrog til gjenvendelsen fra forklarende til mer narrative former for historie.¹¹¹

Den språklige vendingen var en del av anstrengelsen med å bryte med eldre sosioøkonomiske tilnærmingers iboende determinisme og for å vektlegge rollen til kulturelle faktorer, hvor språk spiller en viktig rolle.¹¹² Den språklige vendingen vokste ut av den poststrukturelle utfordringen, en utfordring som innebar problematisering av språkets rolle, spesielt i forbindelse med historikerenes forhold til fortiden. Poststrukturalistene pekte på at ens forståelse av fortiden er filtrert gjennom strukturer i språket og diskurser. Av den grunn er en umediert tilgang til fortiden ikke mulig.¹¹³ Selv om få historikere kom til å dele denne ekstreme posisjonen, bidro disse dispuuttene til å vende oppmerksomheten på virkningen som språket, retorikk og symbolks atferd har på bevissthet og handling innenfor både politisk og sosial forstand. Med andre ord at lingvistiske analyser kan være et viktig redskap i studier av politisk, sosial og kulturell historie.¹¹⁴

1.6 Metode

Her vil det redegjøres for oppgavens metoder. I *Å gripe fortida* blir det fremmet en todelt forståelse av metode. For det første pekes det på at historisk metode kan forstås som det systematiske arbeidet som historikeren gjør for å bevege seg fra en samling kilder til en historisk fremstilling. På den andre siden understrekes det at metode også kan forstås som et redskap for å forstå ett eller flere bestemte fenomen.¹¹⁵ Metode kan altså både forstås som en arbeidsmåte, noe historikeren gjør, og som en ting, et redskap historikeren bruker. Leidulf Melve og Teemu Ryymin synes særlig å ha lagt vekt på den førstnevnte, der selve metodebegrepet er erstattet av arbeidsmåte,¹¹⁶ et begrep som for forfatterne kjennetegnes av at det er systematiske og er en flerleddet prosess.¹¹⁷ Samlet sett kan metodebegrepet

¹¹⁰ Iggers 2005: 7-8.

¹¹¹ Iggers 2005: 97.

¹¹² Iggers 2005: 133.

¹¹³ Green & Troup 2016: 4.

¹¹⁴ Iggers 2005: 133.

¹¹⁵ Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 93.

¹¹⁶ Jf. Melve & Ryymin 2018a.

¹¹⁷ Melve & Ryymin 2018b: 12.

forstås som en arbeidsmåte eller en prosess, og denne prosessen innebærer ulike redskaper. Tilsvarende vil det i dette delkapittelet bli gjennomgått flere deler av prosessen som oppgavens historiografiske analyse består av.

1.6.1 Innholdsanalyse

Sentralt for å kunne besvare problemstillingen, er å først samle inn empiri. For å gjøre dette vil det bli anvendt innholdsanalyse. Det er en analyseform hvor informasjon blir organisert i kategorier knyttet til sentrale forskningsspørsmål. Dette gjøres for å belyse sentrale sider ved tekstens innhold, som kan anvendes for å besvare spørsmål stilt til innholdet, enten direkte eller som et ledd i en større analyse.¹¹⁸ For denne masteroppgavens anliggende, vil innholdet i de ulike lærebøker bli organisert etter temaene administrasjons- og religionspolitikk. Dette gjøres for å få frem hva og hvordan forfatterne har skrevet innenfor disse temaene. Av den grunn vil lesingen min være styrt av en utvelgelsesprosess, der det disse temaene og problemstillingen som bestemmer hvor jeg skal lese i lærebøkene. For å finne de relevante områdene, blir innledningen, innholdsfortegnelse og konklusjon lest, for å identifisere potensielle kapitler og delkapitler. Deretter blir potensielle områder skimlet, for å vurdere hvilken kapitler og delkapitler som er aktuelle. Det er disse områdene av bøkene som i hovedsak blir utsatt for en nærlesning og innholdsanalyse.

Innholdsanalyse ser både på hva og hvordan forfatterne har skrevet om de ulike temaene. Det blir altså også sett på hvordan de har gjort dette gjennom valg og bruk av kilder, og tilnærminger til forklaringer og vurderinger, altså metodene. For å få en ordentlig forståelse av dette, kreves det mer enn bare nærlesning av kapitler som direkte omhandler Justinian. Det er også nødvendig å lese innledning, innholdsfortegnelse og konklusjon, for å få et inntrykk av hva formålet med boken var og hvilken prioriteringer som hadde blitt gjort underveis med tanke på innhold og struktur. Med andre ord, å få en pekepinn på forfatternes overordnede strategi for boken. Metodene må bli sett i lys av denne overordnede strategien, ettersom disse er tett forbundet, i den forstand at den overordnede strategien legger føringer for hvilken metoder som tas i bruk.

¹¹⁸ Bowen 2009: 32.

Innholdsanalysen vil foregå innenfor analysekapitlene. Ettersom det er temaene som er de overordnede kategoriene, vil disse kapitlene være ordnet etter disse. Det vil være ett kapittel for hver av de tematiske områdene. Deretter vil lærebøkene innenfor disse kapitlene bli behandlet kronologisk, med Vasilievs bok først og Shepards sist.

1.6.2 Komparasjon

Etter innholdsanalysen av lærebøkene, skal de bli sammenliknet. Med andre ord blir det anvendt komparasjon. Det vil si å systematisk identifisere likheter og forskjeller i tid og/eller rom hos fenomener eller objekter. Denne informasjonen blir videre anvendt som et ledd i å forklare sider ved disse fenomenene eller objektene.¹¹⁹ Det er altså en systematisk form for sammenlikning. Det finnes to tilnærminger til komparasjon, kalt for den maksimale overensstemmelsens metode og den maksimale forskjellens metode.¹²⁰ Ved overensstemmelsesmetoden velger man undersøkelsesobjekter som er svært ulike. Disse blir satt opp mot hverandre for å synliggjøre den eller de avgjørende forskjellene.

Forskjellsmetoden handler derimot om å sette opp mot hverandre forholdsvis like objekter. Dette blir gjort for å spore opp den eller de avgjørende ulikhetene som finnes, til tross for alle likhetene.¹²¹ Mens den førstnevnte tilnærmingen anvendes for å forklare forskjeller til objekter, anvendes den andre tilnærmingen for å forklare likheter.¹²² Komparasjon handler derfor om å sette minst to objekter mot hverandre for å enten synliggjøre likheter eller forskjeller.

I oppgaven vil funnene fra innholdsanalysen være objekt for komparasjonen. Det vil altså være en sammenlikning mellom de ulike lærebøkene, der likheter og forskjeller blir fremhevet for å synliggjøre de avgjørende forskjellene. Disse vil i et eget kapittel bli sett i lys av historiografiske trender og skoler, for å forsøke å forklare disse. Det vil si at forskjeller innenfor f.eks. metoder ses i lys av historiske trender som de sosialvitenskapelig-orienterte historieretningene i form av blant annet materialistisk historieskriving og kvantitative tilnærminger.

¹¹⁹ Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 103.

¹²⁰ Begrepene er opprinnelig knyttet til John Stuart Mill. Han kalte det for «method of difference» og «method of similarities», jf. Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 104.

¹²¹ Kjeldstadli 1999: 265-266.

¹²² Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 104.

I denne oppgaven vil komparasjonen gjennomføres både underveis og i slutten av analysekapitlene. Etterfølgende lærebøker ses i lys av de tidligere behandlede lærebøkene innenfor temaet, der likheter og forskjeller blir bemerket. Altså at Ostrogorsky sin lærebok blir sammenliknet med Vasilievs bok og Treadgolds lærebok med Vasiliev og Ostrogorsky, osv. Til slutt i hvert analysekapittel, blir forskjellene og likhetene oppsummert, der særlig de avgjørende forskjellene blir bemerket.

1.7 Oppgavens struktur

Avslutningsvis i dette kapittelet skal det kort gjøres rede for oppgavens struktur. Den påfølgende historiografiske analysen er fordelt over seks kapitler. I kapittel to vil det bli gitt en historisk bakgrunn. Her blir det forsøkt å etablere en innledende forståelsesramme som lærebøkene presentasjon og vurdering av Justinian kan ses i lys av. Her blir Bysants og Justinian presentert. En mer inngående presentasjon av temaene administrasjons- og religionspolitikk vil bli gjennomført i innledningen til analysekapitlene. I disse to kapitlene vil empirien bli analysert med vekt på de formulerte arbeidsspørsmålene. I det nest siste kapitlet vil funnene bli sett i lys av historiografiske trender og skoler. Til slutt kommer konklusjonskapitlet. Her blir det konkludert gjennom å oppsummere funnene fra analysen og besvare problemstillingen.

2. Historisk bakgrunn

Justinian den store, og mer generelt Bysants, er områder som i Norge er lite kjent. De har en liten fremtredende rolle i både grunnskolen og videregående skoles læreplaner og lærebøker, samt i undervisningen av historie på universitetene. Av den grunn er det nødvendig med en introduksjon av disse områdene, slik at analysene av lærebøkene får en kontekst som disse kan settes i.

2.1 Bysants

Bysants er det konvesjonelle navnet på det østromerske riket.¹²³ Keiserriket eksisterte i forskjellig form og utstrekning fra Konstantin den stores (306-337) grunnleggelse av hovedstaten Konstantinopel i 324, til osmanernes erobring av Konstantinopel i 1453.¹²⁴ Gjennom dette årtusenet utviklet riket seg gradvis fra et pagant, latinspråklig middelhavsimperium til en kristen og hovedsakelig gresktalende stat sentrert rundt balkan- og det østlige middelhavsområdet, hvor det stort sett forble en distinkt og betydelig politisk enhet.¹²⁵

På Justinians tid var Bysants fortsatt et middelhavsimperium, stort sett bestående av den østlige delen av det Romerriket som ble delt mellom Theodosius Is to sønner i 395.¹²⁶ Mens den vestlige delen opphørte å eksistere ved keiser Romulus Augustulus (475-476) avsettelse i 476, fortsatte den østlige riksdelen å eksistere.¹²⁷ Keiserriket hvilte på byene som utgjorde selvforsynte økonomiske og kulturelle enheter.¹²⁸ Disse var fortsatt preget av klassiske foraer, theatre og akvedukter.¹²⁹ Siden Konstantin hadde derimot kristendommen økt i utbredelse, der den ved Justinians tid hadde blitt religionen som betydelige deler av befolkningen sognet til.¹³⁰ Tilsvarende hadde kirken og dets biskoper fått større betydning i både bybildet¹³¹ og Bysants som helhet. Selv om gresk var det mest talte språket, var latin enda språket til administrasjonen og hæren.¹³²

¹²³ For mer om navnebruken og kort hvordan den ble til, jf. Aschenbrenner & Ransohoff 2021: 1-2.

¹²⁴ Dette er en konvensjonell tidsbegrensning, som ikke er helt ubestridt. For en kort diskusjon om problemene med å tidsfeste Bysants, jf. Kazhdan 1991b: 344. Se også James 2010: 2-3.

¹²⁵ Jeffreys, Haldon & Cormack 2008: 4; Kazhdan 1991b: 344; James 2010: 2.

¹²⁶ For Bysants ved begynnelsen og slutten av Justinians regjeringstid, jf. figur 1 på side 34.

¹²⁷ Jf. Louth 2008: 99, 102

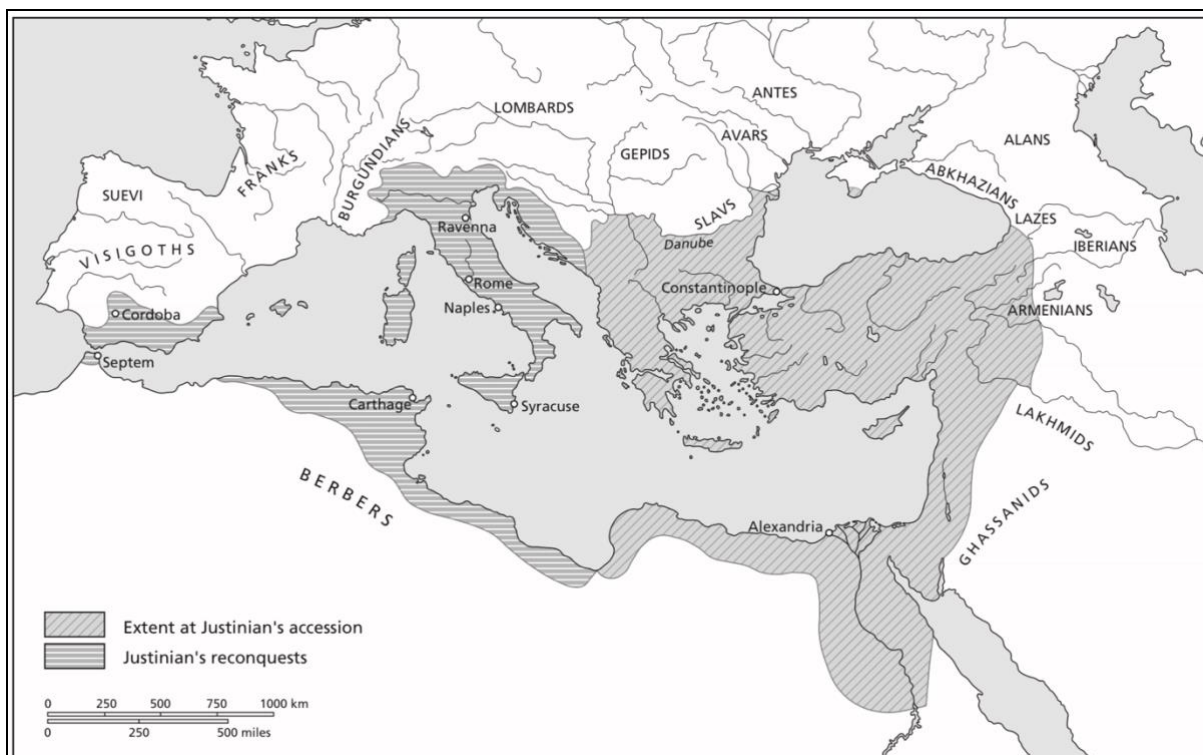
¹²⁸ Senere mot slutten av 500-tallet og utover 600-tallet ble gradvis familien den grunnleggende enheten i samfunnet istedenfor byen, jf. Gregory 2010: 191-192.

¹²⁹ For mer om byene på Justinians tid, jf. Holun 2005; For utviklingen av byene i senantikken jf. Foss 2002.

¹³⁰ For kristendommens utbredelse og nedgangen til paganismen i Bysants, jf. Mango 2002: 120-121.

¹³¹ For mer om byenes utvikling i senantikken, jf. Foss 2002.

¹³² Under keiser Herakleios (610-641) ble gresk det offisielle språket for administrasjonen og hæren. Dette fikk uttrykk i at keiserne i stedet for å titulere seg som *augustus*, fra da av stort sett anvendte tittelen *basileus*, jf. Browning & Cutler 1991: 1183 og Browning 1991: 1175-1177.

Figur 1: Kart som viser det bysantinske rikets utstrekning ved begynnelsen (527) og ved slutten av (565) Justinians regjeringstid. Det viser også de omkringliggende folkegruppene som levde ved rikets grenser.

Hentet fra Louth 2008: 110.

2.2 Keiser Justinian¹³³

Før vi kan gå i gang med analysekapitlene, må vi først bli litt kjent med Justinian. Hans vei til makten gikk gjennom onkelen, keiser Justin (518-527). Navnet hentyder at bondesønnen Justinian ble adoptert av sin barnløse onkel. Justin hadde gjort karriere i hæren, hvor han hadde oppnådd å bli øverstkommanderende for en av avdelingene til den keiserlige garden. Ved hjelp av sine kontakter, sikret Justin at Justinian fikk både en god utdanning og betydelige stillinger i Konstantinopel. I usikkerheten etter dødsfallet til keiser Anastasios (491-518), ble Justin oppropt som keiser av senatet, hæren og det konstantinopelske folk.¹³⁴ Justinians innflytelse økte i takt med at han steg i gradene under onkelens styre. I 527 ble en

¹³³ For noen gode gjennomganger av Justinians regjeringstid, jf. Maas 2005: 5-9; Gregory 2010: 129-159; Whitby 2021: 1-28. For kronologi over denne periodens viktige årstall og hendelser, jf. Haarer 2022: 203-204.

¹³⁴ Anastasios hadde ikke utpekt noen etterfølger gjennom å krone noen til medkeiser. I slike tilfeller var det opp til hæren og senatet å bestemme hvem den neste keiseren skulle være, en beslutning som ofte var avhengig av den konstantinopelske folks støtte, jf. Cameron 2012: 33.

syk Justin overtalt av senatet til å krone nevøen til medkeiser. Den syke keiserens dødsfall inntraff kort tid etter, en hendelse som markerer starten på Justinians tid som enekeiser over Bysants.¹³⁵ Denne regjeringstiden skulle vare frem til 565, da den over åtti år gamle keiseren trakk sitt siste åndedrag.¹³⁶

3. Analyse av administrasjonspolitik

I dette kapittel skal det ses nærmere på hvordan de forskjellige forfatterne har fremstilt Justinians interaksjon med det bysantinske styringsapparatet. Som nevnt i 1.2.2, omhandler temaet, Justinians politikk overfor apparatet som opprettholdt den bysantinske staten. Det vil si byråkratiet som administrerte riket, de administrative enhetene som disse byråkratene virker innenfor, lovene som satte rammer for hvordan styringsapparatet og samfunnet skulle fungere. Dette var område som også keiseren selv var opptatt av. John Haldon utdyper at:

Justinian was genuinely interested in the minutiae of government in the provinces, of the attitude of the provincials to the judicial system, of the problem posed by venal and corrupt fiscal administrators and provincial governors and their staffs.¹³⁷

Ut fra sitatet og den innledende klargjøringen av temaet fra 1.2.2, er det mulig å se flere underområder. Disse kan defineres som Justinians reformer av provinsadministrasjonen, keiserens lovreformer og hans skattepolitikk.

Haldon sier ikke bare noe om hva keiseren selv var interessert i. Han foregriper nemlig også hva de forskjellige forfatterne behandler innenfor dette temaet. De er opptatt av å se på Justinians reformer av provinsadministrasjonen, av lovene og hans forsøk på å få bukt med korrupsjon innenfor skatteinnkrevningen. Tilknyttet dette, står særlig spørsmålet om hva slags tilstand Justinian etterlot Bysants i. Var det et keiserrike på randen av ruin eller etterlot han en statskasse med reserver? I begge disse tilfellene berører enkelte av dem rollen til den justinianske pesten, altså på hvorvidt den kun var en bidragende faktor eller hovedfaktoren

¹³⁵ Haarer 2022: 12-13, 26-27.

¹³⁶ Maas 2005: 8-9.

¹³⁷ Haldon 2005: 29.

bak keiserrikets situasjon ved slutten av Justinians regjeringstid. Dette er foretakende som i stor grad, men ikke utelukkende, blir forklart med hensiktsforklaringer og som begrunnes ut fra et vidt spekter av tekstlige kildetyper.

Før vi ser på hva som blir vurdert og hvordan dette gjøres, må vi først se nærmere på det bysantinske styringsapparatet som Justinian forholdt seg til og hva de forskjellige forfatterne tar for seg innenfor temaet. Det er nemlig nødvendig å ha en kontekst å sette det de skriver om. La oss begynne med det administrative apparatet, i form av provinsadministrasjonen. I hovedsak var dette det samme systemet som ble innført under Diokletian og Konstantin den stores reformer på slutten av 200- og første del av 300-tallet. Provinsadministrasjonen ble bemannet av et stort byråkrati ordnet i et hierarki av administrative enheter. Dette hierarkiet var delt inn i tydelige avskilte sivile og militære deler. Det var kun keiseren, som befant seg på toppen av det sivile og militære hierarkiet, som både hadde sivil og militær myndighet. Han delegerte ned til lavere nivåer. Først til prefektene som overså større administrative enheter kalt prefekturer, som hver besto av flere diokeses. Diokeseene var igjen delt inn i provinser, ledet av provinsguvernører, som overvar den laveste og grunnleggende administrative nivået, byene. Byene, som hver hadde sitt omland, hadde ansvar for å både viderefremme og kreve inn skattene, som ble estimert ut fra styresmaktenes behov for året. Den militære delen var organisert i en tilsvarende kommandokjede.¹³⁸

Hovedmåten å regulere det administrative systemet var gjennom lover. Mer spesifikt skjedde dette gjennom at keiseren utstedte dekreer eller konstitusjoner. Derimot hadde loven i Bysants både før og under Justinians tid flere kilder. Siden før keiserinstitusjonen hadde det vært tradisjon for at lovekspertene og jurister bidro til å klargjøre lovene gjennom å tolke, supplere og fikse dem. Deres kommentarer, som kunne være motstridende, hadde også innflytelse over rettsavgjørelser, da dommere forholdt seg til dem.¹³⁹

¹³⁸ Haldon 2009: 217; Gregory 2010: 41; Lee 2005: 108. For en mer detaljert gjennomgang av det bysantinske styringsapparatet i tiden før Justinian, jf. Haldon 2005: 41-48.

¹³⁹ Humfress 2005: 165; Vasiliev skiller mellom keiserens konstitusjoner, kalt lover eller statutter (*leges*) og lovgivingen utviklet av de klassiske juristene (*jus vetus* eller *jus antiquum*), jf. Vasiliev 1953: 142.

Nå kan vi bevege oss videre til hva forfatterne skriver om. La oss begynne med Justinians lovreformer. Alle er enige om at disse startet i 528. Vasiliev skriver at det var da keiseren samlet sammen en kommisjon av ti eksperter, inkludert Tribonian¹⁴⁰ og Theofilos, professor i lov ved Konstantinopel.¹⁴¹ Kommisjonen skulle revidere de tre eldre lovsamlingene, *Codex Gregorianus*, *Codex Hermogenianus* og *Codex Theodosianus*,¹⁴² for å fjerne alt utgått materiale og å systematisere alle de keiserlige kunngjøringene, konstitusjonene, utstedt siden utgivelsen av Theodosius lovsamling. I 529 kunne Justinian utstedte *Codex Justinianus*.¹⁴³ Ostrogorsky presiserer at kommisjonen arbeidet under Tribonians ledelse, men nevner ikke Theofilos.¹⁴⁴ I tillegg til å ikke nevne denne professoren, så nevner Louth ei heller de eldre lovsamlingene. Louth skriver at Justinian i begynnelsen av sin regjeringstid kunngjorde gjennom en konstitusjon («a formal legal enactment») for senatet at en ny lovsamling skulle lages. Deretter satte han sammen en kommisjon bestående av ti menn ledet av Tribonian, som fullførte arbeidet på litt over ett år.¹⁴⁵

Vasiliev skriver at i 530 ble Tribonian instruert av keiseren til å sette sammen en kommisjon som skulle revidere alle tekstene til de klassiske juristene, lage utdrag fra dem, avvise alt utgått materiale, fjerne alle motsigelser og å sortere materialet i en fastsatt rekkefølge. Etter tre år, i 533, ble *Digestene* utstedt av Justinian.¹⁴⁶ Treadgold skriver tilsvarende, men nevner ikke når Justinian hadde instruert Tribonians kommisjon om å sette i gang med dette arbeidet.¹⁴⁷ Louth og Ostrogorsky konstaterer kort at i 533 ble *Digestene* utgitt, som skulle få orden på de klassiske juristenes kommentarer. Louth og Ostrogorsky nevner ei heller ikke Tribonians kommisjon.¹⁴⁸

¹⁴⁰ Tribonian var en jurist og høytstående embetsmann ved Justinians hoff, som i hovedsak knyttes til keiserens lovreformer. Han skal ha blitt født før 500 og døde mest sannsynlig i 542. For mer om Tribonian, jf. Kaegi & Kazhdan 1991: 2114.

¹⁴¹ Theofilos var 500-talls jurist som virket som professor i lov ved universitetet i Konstantinopel. Han ble utnevnt til kommisjonene som arbeidet med første utgave av *Codex*, *Digestene* og *Institusjonene*, jf. Schminck 1991c: 2065-2066.

¹⁴² *Codex Gregorianus* og *Codex Hermogenianus* er to private samlinger av keiserlige lovgivninger som skriver seg til slutten av 200-tallet og begynnelsen av 300-tallet. *Codex Theodosianus* er derimot lovsamlingen utstedt av keiser Theodosius II (402-450) i 439. Den inneholder keiserlig lovgiving fra 311 og frem til 437. For mer om disse lovsamlingene, jf. henholdsvis Kazhdan 1991c: 474, Kazhdan 1991d: 474, og Schminck 1991a: 475.

¹⁴³ Vasiliev 1953: 143.

¹⁴⁴ Ostrogorsky 1968: 75.

¹⁴⁵ Louth 2008: 108.

¹⁴⁶ Vasiliev 1953: 143-144.

¹⁴⁷ Treadgold 1997: 185.

¹⁴⁸ Ostrogorsky 1968: 75; Louth 2008: 108.

Vasiliev fortsetter videre med at Theofilos og Dorotheus, professor ved lærestedet i Beirut,¹⁴⁹ fikk i oppgave å sette sammen en håndbok i sivile lover, slik de fremkom i *Codex* og *Digestene*, for jusstudenter. I 533 kunne Justinian kunngjøre utgivelsen av *Institusjonene*.¹⁵⁰ Bortsett fra nevnelser av Theofilos og Dorotheus oppdrag, så skriver Ostrogorsky og Treadgold tilsvarende som Vasiliev.¹⁵¹ Louth legger til at *Institusjonene* var en revisjon av juristen Gaius¹⁵² kommentarer. Den skulle være den offisielle læreboken for jusstudenter i Konstantinopel og Beirut.¹⁵³

Etter at *Codex* ble utgitt i 529, skriver Vasiliev at Justinian utstedte flere nye dekreer. Som følge av dette ble mange deler av *Codex* utdatert. En ny revisjon ble gjennomført og ferdigstilt i 534. Denne utgaven erstattet den tidligere *Codex* av 529.¹⁵⁴ Treadgold skriver tilsvarende, men nevner ikke at revideringen kom som følge av nye dekreer. Treadgold konstaterer kun at Tribonians kommisjon i 534 fullførte sitt arbeid med å utgi en revidert og rettet versjon av Justinians *Codex*.¹⁵⁵

Etter 534 fortsatte Justinian å utstede dekreer, kalt for noveller.¹⁵⁶ Vasiliev legger til at disse ble aldri i offentlig regi samlet sammen i et enkelt verk, noe som derimot ble gjort i privat regi.¹⁵⁷

Samtlige av forfatterne bemerker at i motsetning til de latinskrevete *Codex*, *Digestene* og *Institusjonen*, så ble de fleste av novellene fra begynnelsen av skrevet på gresk.¹⁵⁸ Vasiliev, Ostrogorsky og Treadgold utdyper med at det fort dukket opp greske versjoner av de

¹⁴⁹ Dorotheus var en jurist ved lovskolene i Beirut, hvis by ligger i dagens Libanon. Han ble utnevnt av Justinian til kommisjonene som arbeidet med *Digestene*, den andre utgaven av *Codex* og sammen Theofilos sette sammen *Institusjonene*, jf. Schminck 1991b: 653.

¹⁵⁰ Vasiliev 1953: 144-145.

¹⁵¹ Ostrogorsky 1968: 75; Treadgold 1997: 185.

¹⁵² Gaius var en jurist som levde på 200-tallet. Han ble ansett som en stor autoritet innenfor området, der han av Theodosius II ble anerkjent som en av de fem jurister hvis faglige vurderinger ble gitt lovgivende makt. For mer om Gaius, jf.

¹⁵³ Vasiliev 1953: 108; Ostrogorsky 1968: 75-76; Treadgold 1997: 185; Louth 2008: 108.

¹⁵⁴ Vasiliev 1953: 145.

¹⁵⁵ Treadgold 1997: 185.

¹⁵⁶ Ostrogorsky 1968: 75-76; Treadgold 1997: 185; Louth 2008: 108.

¹⁵⁷ Vasiliev 1953: 145.

¹⁵⁸ Louth 2008: 108.

latinske lovverkene i form av oversatte utdrag, samt sammendrag og kommentarer skrevet på gresk.¹⁵⁹

Vasiliev tar opp et område i keiserens lovreformer som de andre ikke berører. Justinian gjennomførte også reformer innenfor undervisningen av lovstudier. Kurset skulle gå over fem år. Det første årets hovedemne var *Institusjonene*. Det andre, tredje og fjerde året tok for seg *Digestene*. Det siste og femte året var viet til studie av *Codex*.¹⁶⁰

Enkelte skriver noe om forskjellige deler av innholdet i lovene. Treadgold tar for seg noen av de sosiale reformene som Justinian gjennomførte. Keiseren forbød incest og homoseksuelle handlinger, samt at han frarådet skilsmisse og prostitusjon.¹⁶¹ Innenfor sosiale reformer nevner Ostrogorsky kun kort at lovene om familien ble mer humane.¹⁶² Han rettet snarere fokuset mot det økonomiske livet. Slavenes posisjon ble forbedret, der deres frigjøring ble gjort enklere. For *coloni*, ble det vektlagt at de var bundet til jorden.¹⁶³ Vasiliev og Louth forholder seg derimot stille på dette området.

Nå som vi har sett på hva de skriver om Justinians lovreformer, kan vi vende blikket mot keiserens reformer innenfor provinsadministrasjonen. På dette området er det kun Vasiliev, Ostrogorsky og Treadgold som skriver noe om, mens Louth ikke gjør det. Her skriver Vasiliev at Justinian kombinerte flere mindre provinser, spesielt i øst, til større enheter, mens han i lys av gjentakende uenigheter mellom militære og sivile myndigheter i Lilleasias provinser, kombinerte disse funksjonene i en stilling, en guvernør med tittelen *praetor*. I Egypt ga Justinian en sivil embetsmann militær myndighet over de to egyptiske provinsene, samt byen Alexandria. I vest, i de nyere Italia og Nord-Afrika, ble derimot myndighetsskillet opprettholdt.¹⁶⁴ Ostrogorsky skriver tilsvarende, der han kort konstaterer at Justinian forlot dette myndighetsskillet i enkelte områder, der enhet ble sikret gjennom å noen ganger gi

¹⁵⁹ Vasiliev 1953: 145-146; Ostrogorsky 1968: 75-76; Treadgold 1997: 258.

¹⁶⁰ Vasiliev 1953: 156.

¹⁶¹ Treadgold 1997: 260.

¹⁶² Her er det mulig at Ostrogorsky sikter til blant annet at selv om Justinian skjerpet straffene på ulovlige eller incestiøse ekteskap, så beskyttet han interessen til barnene født ut av slike ekteskap. Han styrket også enkers rett til arv og medgift. For mer om Justinians sosiale reformer, jf. Haarer 2022: 109-110.

¹⁶³ Ostrogorsky 1968: 76.

¹⁶⁴ Vasiliev 1953: 160-161.

den øverste kontrollen til militære offisere og andre ganger til sivile embetsmenn.¹⁶⁵

Treadgold skriver kun at Justinian fjernet diokesene.¹⁶⁶

Vasiliev og Ostrogorsky bemerker særlig Justinians strid mot større landeiere. Vasiliev skriver at Justinian grep inn i arveproblemer, tvang dem til å donere til keisermakten og konfiskerte deres eiendommer på falskt grunnlag.¹⁶⁷ Ostrogorsky konstaterer kun at Justinian forsøkte å kneble magnatenes makt.¹⁶⁸

Justinian hadde også sin hånd over skatteinnkrevningen. Vasiliev skriver at keiseren i 535 utstedte en novelle som definerte embetsmennenes og undersåttenes rolle i skattebetaling, der blant annet embetsmennene hadde plikt til å sørge for at skattene ble innbetalt og overført til statskassen, mens undersåttene hadde plikt til å betale skattene fullt ut og til riktig tidspunkt.¹⁶⁹ Ostrogorsky berører ikke utstedelsen av denne novellen, men skriver kort at Justinian gjennomførte tiltak for å sikre at skattene ble ordentlig innkrevet.¹⁷⁰ Treadgold retter snarere oppmerksomheten mot tiltakene som ble satt i gang for å øke styresmaktens inntekter. Etter utgivelsen av den reviderte *Codex* og erobringen av vandalenes rike i Nord-Afrika, begynte Justinian å sette i gang Johannes av Kappadokias (532-541)¹⁷¹ planer for å forbedre administrasjonens effektivitet, samt minske dets korrupsjon. Det nye prefekturet i Afrika,¹⁷² mottok et lite, men godt betalt byråkrati bestående av menn fra lavere kår. I tillegg forbød Justinian i 535 salget av guvernørembeter og avvirket mange embeter som ble ansett som overflødige eller motstridende. Det sistnevnte inkluderte rene ærestitler besatt av stort sett rike senatorer. For å stå imot korrupsjon hevet keiseren lønnen til sine gjenværende embetsmenn.¹⁷³

¹⁶⁵ Ostrogorsky 1968: 73.

¹⁶⁶ Treadgold 1997: 185-186.

¹⁶⁷ Vasiliev 1953: 158.

¹⁶⁸ Ostrogorsky 1968: 73.

¹⁶⁹ Vasiliev 1953: 159-160.

¹⁷⁰ Ostrogorsky 1968: 73.

¹⁷¹ Johannes av Kappadokia var en av de fremste av Justinians embetsmenn i første del av hans regjeringsperioden. Han tilskrives ofte flesteparten av Justinians reformer. For mer om Johannes og hans reformer, jf. Jones 1964: 279-283. For en nyere og mer detaljert gjennomgang, jf. Martindale 1992: 627-635.

¹⁷² Dette er de områdene erobret fra vandalene i Nord-Afrika.

¹⁷³ Treadgold 1997: 185-186.

I motsetning til Vasiliev, så skiller Treadgold mellom to perioder. Den amerikanske forfatteren skriver at i 542 brøt den justinianske pesten ut, noe som fikk utslag i et store dødstall blant både soldater og skattebetalere. I 543 ble Peter Barsymes¹⁷⁴ utnevnt til rådgiver. Han satte igang salg av guvernørembete, satte en stopper for lønnsutbetalinger til grensestyrkene og utsatte betalingen av feltstyrkene.¹⁷⁵ Treadgold skriver at i 558 brøt byllepesten igjen ut, noe som bidro til innhogg på statsinntektene og befolkningsantallet. Barsymes begynte igjen med den tidligere økonomipolitikken og utpressingen. Dette inkluderte at de rike ble pålagt tvungne lån og at hærens lønninger igjen ble utsatt.¹⁷⁶

Vasiliev skriver også om pesten. Som Treadgold daterer han første utbrudd til 542, men til forskjell fra den amerikanske forfatteren, vier Vasiliev ikke oppmerksomhet til de senere og gjentakende utbruddene.¹⁷⁷

Som Treadgold skriver også Vasiliev om Justinians nødvendighetsøkonomi. Forskjellen er at Vasiliev ikke sterkt knytter dette til den justinianske pesten og ikke nevner Barsymes' rolle. Vasiliev skriver at da Justinian mot slutten av regjeringstiden sin forsto at keiserriket var ruinert, tydde han til en økonomipolitikk hvor hæren ble redusert og deres lønninger tilbakeholdt. I tillegg betalte keiseren bestikkelser til barbarene for å hindre deres angrep på rikets territorium.¹⁷⁸

4.1 Vasiliev

Innenfor administrasjon tar Vasiliev for seg Justinians lovreformer og hans reformer av provinsadministrasjonen og skatteinnkrevingen. Disse behandles avskilt, i hvert sitt underkapittel. Keiserens lovreformene befinner seg under det 6 sider lange underkapitlet «The legislative work of Justinian and Tribonian»,¹⁷⁹ mens de resterende reformene faller inn under de 9 sidene til delkapitlet «The internal policy of Justinian»¹⁸⁰. Dette er områder

¹⁷⁴ Peter Barsymes var en av Justinians fremste embetsmenn. Han var en av Johannes av Kappadokias etterfølgere, jf. Martindale 1992: 999-1002.

¹⁷⁵ Treadgold 1997: 198-199.

¹⁷⁶ Treadgold 1997: 211, 213.

¹⁷⁷ Vasiliev 1953: 162.

¹⁷⁸ Vasiliev 1953: 161.

¹⁷⁹ Jf. Vasiliev 1953: 142-147.

¹⁸⁰ Jf. Vasiliev 1953: 154-162.

som har en sentral rolle i Vasilievs beskrivelse av Justinians regjeringstid, ettersom de eksplisitt blir vist til under forfatterens oppsummerende vurdering av keiseren.¹⁸¹

Det første vi kan se på, når det gjelder Vasilievs vurdering, er Justinians lovarbeid. Dette er noe som vurderes positivt i forhold til keiseren og Bysants. I sin oppsummerende vurdering av Justinians regjeringstid, benevner Vasiliev *Codex*, sammen med Hagia Sofia, som en av de mest betydelige av keiserens oppnåelser. For forfatteren var dette lovverket noe som satt dype merker i «the history of human civilization» og som rettferdiggjorde keiserens tilnavn som «den store». Dette var i motsetningen til brorparten av Justinians prosjekter som ikke oppnådde de ønskete resultater.¹⁸² Dette utdyper Vasilievs under sin behandling av Justinians lovreformer. Her påpekes det at til tross for de naturlige mangelen i utførelsen og de mange defektene i metode, har lovreformen vært av en uopphørlig og universell betydning. Gjennom dette arbeidet ble nemlig romersk lov bevart, der dens grunnleggende prinsipper fortsatt regulerer de fleste moderne samfunn. På 1100-tallet begynte studier av romersk lov i Vest-Europa, hvor Justinians lovsamling i praksis flere steder fungerte som den egentlige loven. All utvikling innenfor lov i Vest-Europa fortsatte og fortsetter enda i dag under innflytelse fra romersk lov, noe som ses gjennom at det ble introdusert i paragrafer og kapitler til samtidige lovsamlinger.¹⁸³

Vasiliev vektlegger det faktum at i motsetning til de andre lovverkene, så er mesteparten av novellene skrevet på gresk. Dette anser han som en «important concession to the demands of living reality from an emperor steeped in Roman tradition». Altså som en anerkjennelse fra keiserens side om at han levde i en virkelighet hvor gresk var språket som folk forsto, ikke latin.¹⁸⁴

Et annet språkmoment er de greske oversettelsenes av de latinske lovverkene. Dette mener Vasiliev skyldes at både deres størrelsen og at språket de var skrevet på var lite forstått av flertallet av befolkningen. Altså ut fra rene praktiske behov. Til tross for at de innehold

¹⁸¹ Jf. Vasiliev 1953: 192.

¹⁸² Vasiliev 1953: 192.

¹⁸³ Vasiliev 1953: 146-147.

¹⁸⁴ Vasiliev 1953: 145.

mange «mistakes and oversights with regard to their original Latin text», så erstattet de nesten helt de opprinnelige verkene.¹⁸⁵

For Vasiliev innebærer Justinians reformer av lovstudiene en redusering av undervisningen. Ettersom det ikke var tillatt å verifisere eller omfortolke lovtekstene ved å sitere originalverkene til klassiske juristene, ble undervisningen nemlig redusert til å mestre materialet, *Codex* og *Institusjonene*, og tolkningene av dem, *Digestene*.¹⁸⁶

Det er som nevnt ikke bare keiserens reformer av lovene som blir behandlet av Vasiliev. Det blir også Justinians reformer innenfor provinsadministrasjonen. Dette er et område som han mener skriver seg inn i keiserens mislykketes prosjekter. Vasiliev konstaterer at på dette område, så var keiserens politikk «a complete failure». Det som begynte med rene og ekteføyte intensjoner, førte gjennom overdreven beskatning og utpressing fra lokale embetsmenn til utarming av og avbefolkning av landsbygder.¹⁸⁷ Finansielt sto Bysants på randen av ruin.¹⁸⁸

Vasiliev ser Justinians reformer i lys av hans syn på keiserrollen. Forfatteren anser nemlig at Justinian så det som sin plikt å introdusere nye og store reformer som han «viewed as an obligation of imperial service and an act of gratitude to God, who bestowed upon the emperor all his favors».

Vasiliev måler Justinians reformer av provinsadministrasjonen ut fra om de klarte å rette opp i administrasjonens defekter. For forfatteren var dette keiserens intensjon bak disse tiltakene. Vasiliev konkluderer dette ble mislyktes. Han skriver at «He [Justinian] was mistaken. All his decrees could not change mankind.». Dette underbygges av at keiseren stadig måtte gjenutgi noveller for å minne undersåttene om deres eksistens, samt at opprør, utpressing og ruinering fortsatte.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Vasiliev 1953: 145-146.

¹⁸⁶ Vasiliev 1953: 146.

¹⁸⁷ Vasiliev 1953: 193.

¹⁸⁸ Vasiliev 1953: 162.

¹⁸⁹ Vasiliev 1953: 161.

Vasiliev mener at Justinians tiltak for å få inn penger til statskassen hadde «a disastrous effect upon the exhausted population». Keiserens anvendelse av alle mulige midler «to fill the government treasury, the fisc», medførte nemlig at landsbyer ble utarmet og forlatt, ettersom dets beboere flyktet fra styresmaktenes undertrykkelse. Jordbrukets produktivitet ble også redusert til ingenting, mens opprør brøt ut i forskjellige steder.¹⁹⁰

Justinians nødvendighetsøkonomi med å redusere antall soldater og tilbakeholde deres lønninger, ser Vasiliev som ytterst farlig for det bysantinske riket. Forfatteren skriver at «Justinian resorted to economy in the most dangerous directions». Han konstaterer nemlig at «lack of money forced a decrease of the army; the absence of soldiers necessitated more money to buy off enemies». Dette bidro bare til flere kostnadsutt, som ytterligere redusering av hæren. For forfatteren innebar dette at keiserriket kom inn i en ond, ødeleggende sirkel («a vicious circle»)¹⁹¹

Justinians tiltak mot større landeiere, blir av Vasiliev karakterisert som «a merciless struggle» og en «social struggle». For forfatteren hadde keiseren et bevist mål å ødelegge større landeiere, som han følte var keisermaktens mest farlige rivaler. Vasiliev konkluderer med at «Justinian did not succeed [...] in completely crushing large landownership», og at dette forble «one of the unfailing features of the life of the Empire in later periods».¹⁹²

Med Vasiliev vurderinger unnagjort, er det på tide å se nærmere på hvilken av Zerubavels narrativtyper som dette er rammet inn i. I dette tilfellet anvender forfatteren flere forskjellige typer. La oss begynne med lovreformene. Her anvender Vasiliev et fremgangsnarrativ. Ifølge Zerubavel er denne narrativtypen karakterisert av at ting blir bedre, altså sterkt knyttet til tanken om fremgang («progress»). Den vektlegger «progressive improvement over time» og skjematisk tar den form av en «upward-leaning ladder».¹⁹³ Vasiliev skisserer nemlig Justinians lovreformer som en konstant forbedring gjennom å ramme fortellingen sin inn i et lengre perspektiv. Det strekker seg fra 200-tallet, der lovgivingen var i uorden og frem til Justinian som systematiserte lovgivingen i form av

¹⁹⁰ Vasiliev 1953: 161.

¹⁹¹ Vasiliev 1953: 161.

¹⁹² Vasiliev 1953: 158-159.

¹⁹³ Zerubavel 2003: 14-15.

lovverkene sine. Utarbeidelsene av lovverkene og lovstudiet skisseres i den sammenheng som fremgang.¹⁹⁴

Fortellingen om Justinians strid mot de store landeierne blir satt inn i et nedgangsnarrativ («decline narrative»). Zerubavel utdyper at en slik narrativtype kjennetegnes av at ting stort sett blir verre. Sosiologen skriver at «instead of improvement, this essentially regressive mnemonic tradition emphasizes *deterioration*, thereby promoting a general view of the past most effectively represented by a downward-pointing arrow».¹⁹⁵ Tilsvarende skriver Vasiliev at keiseren ikke klarte, til tross for sine harde midler, å knuse denne gruppen, som forble et av kjennetegnene («features») ved Bysants. Med hensyn på å knuse landeierne, skjedde det kun forverring.¹⁹⁶

Et tilsvarende narrativtype blir fortellingen keiserens reformer innenfor provinsadministrasjonen satt inn i. Forfatterens fortelling er her sentrert rundt Justinians forsøk på å rette opp i administrasjonens defekter. Keiserens forsøk på å definere pliktene til embetsmenn og undersåtter og justering av provinsadministrasjonen markerte ikke en forbedring av administrasjonens defekter. Derimot så vedvarte defektene, som Vasiliev skriver «it is very evident from later novels that rebellions, extortion, and ruin continued». Tiltakene fremstår ikke som forbedringer av administrasjon, men som forverringer, ettersom keiseren ikke klarte å få bukt med disse praksisene.¹⁹⁷

Sterkt knyttet til det foregående fortellingen, men som kan ses som et eget, er den fortellingen som er sentrert rundt keiserens tilstrebelser på å få keiserriket solvent. Også dette kan sies å være strukturert etter et nedgangsnarrativ. Justinians tidlige forsøk for å sikre statskassen skatteinntekter gjennom å definere skatteinnskrevne og -betaleres plikter, var ikke nok. Hans senere tiltak med å introdusere nye skatter og ty til salg av embeter, og til slutt nødvendighetsøkonomien, bidro kun til å forverre keiserrikets finansielle situasjon. Ved

¹⁹⁴ Vasiliev 1953: 142-147.

¹⁹⁵ Zerubavel 2003: 16. Uthevingen samsvarer med originalteksten.

¹⁹⁶ Vasiliev 1953: 159.

¹⁹⁷ Vasiliev 1953: 159-161.

slutten av Justinians regjeringstid var imperiet på randen av ruin. Slik sett blir empirien rammet inn i en nedadgående linje, kun som en forverring av situasjonen.¹⁹⁸

Narrativtyper er kun en av analyseredskapene som vi skal anvende når vi ser på hvordan Vasiliev presenterer Justinians regjeringstid. Et annet redskap er forklaringstypene. La oss begynne med å se på den mest fremste av Vasilievs forklaringstyper, nemlig hensiktsforklaringer. Ifølge Andresen og medforfatterne dreier slike forklaringer seg om å etablere meningen, formålet eller motivet bak menneskelige handlinger. Handlinger blir altså forklart gjennom å tolke de eller resultatene av de som uttrykk for aktørens hensikt. Hensikten består ifølge disse norske historikerne av to elementer. En av disse er den informasjonen, kunnskapen eller forestillingen har om en aktuell situasjon.¹⁹⁹ Dette gjør Vasiliev når han skal forklare Justinians tiltak innenfor reformer av provinsadministrasjonen og forbedringer av keiserrikets finansielle situasjon. Vasiliev viser først til Justinians forståelse av situasjonen i administrasjonen. Forfatteren skriver at «Justinian saw and understood the defects of the administration expressed in the venality, theft, and extortions which caused so much poverty and ruin, and which inevitably aroused internal troubles». I tillegg viser Vasiliev som nevnt ovenfor til keiserens forestilling om at det var keiserens plikt å introdusere reformer, samt at han var overbevist tilhenger av en absolutt keisermakt («absolute imperial power»)²⁰⁰ På det sistnevnte punktet om absolutt keisermakt, berører Vasiliev det neste elementet av hensikt, nemlig at det består av aktørens ønsker om hvordan situasjonen burde være, altså om aktørens preferanser.²⁰¹ For Vasiliev er det slik at Justinian anså en sentralisert administrasjon med et forbedret og fullstendig lydige byråkrati som den eneste måte å redde opp i administrasjonens tilstand.²⁰²

Keiserens oppfatninger og ønske blir anvendt flittig av Vasiliev for å forklare handlinger. La oss derfor vie oppmerksomheten litt mer til forfatterens bruk av hensiktsforklaringer. I forbindelse med lovreformene, skriver forfatteren at Justinian hadde den oppfatning at en keiser «must be not only glorified with arms, but also armed with laws, so that alike the time

¹⁹⁸ Vasiliev 1953: 161-162.

¹⁹⁹ Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 145-146.

²⁰⁰ Vasiliev 1953: 159.

²⁰¹ Andresen Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 146.

²⁰² Vasiliev 1953: 159.

of war and the time of peace may be rightly guided; he must be the strong protector of law as well as the triumpher over vanquished enemies». Videre mente Justinian at denne var en oppgave gitt av Gud. I tillegg til å vise til keiserens forestillinger, viser Vasiliev til Justinians situasjonsforståelse. Keiseren var, i tillegg til det forfatteren kaller for teoretiske grunnlag, veiledet av mer praktiske hensyn. Han forsto fullt og klart at romersk lov befant seg i en meget kaotisk tilstand. Det var ingen sentrale organer for utgivelser av keiserlige lover. Sammen med at lovene økte i mengde årlig og ble spredt rundt på forskjellige arkiv, gjorde at de vanskelig kunne anvendes.²⁰³ Tilsvarende skriver Vasiliev at Justinian mente at ikke alle klarte å mestre *Codex* og *Digestene*, som var av betydelig størrelse. Dette var noe keiseren håpet at en lærebok, *Institusjonene*, skulle hjelpe studentene med nettopp dette.²⁰⁴

Samtidig som det her blir fortalt hva keiseren ønsker skal skje og hvordan han forsto situasjonen, blir funksjonene til dette lovverket berørt. Det å angi hvilken funksjoner et fenomen fyller for å forklare at dette fenomenet finnes og består, kjennetegner funksjonsforklaringer.²⁰⁵ I *Å Gripe Fortida* blir det utdypet at slike forklaringer går ut på å gjøre et fenomen forståelig gjennom å sette det i sammenheng med et større system eller en struktur. Deretter går man ut fra hypotesen om at noe skjer eller eksisterer fordi et system eller en struktur har behov for at det skjer.²⁰⁶ I dette tilfellet har *Institusjonene* den funksjon å hjelpe studentene å mestre Justinians andre lovverk.

Det sistnevnte eksemplet befinner seg derimot i en gråson, noe som blir tydelig gjennom begrepsparet latente og manifeste funksjoner. Ved det førstnevnte begrepet erkjenner aktørene hvilken virkning virksomheten har, mens det sistnevnte begrepet innebærer at virkningene er uerkjent og dermed ikke tilsiktet eller intenderte. Enkelte vil hevde at kun latente funksjoner er virkelige funksjoner, mens andre ikke vil ha et så sterkt krav.²⁰⁷ I dette tilfellet erkjenner Justinian lovverkets funksjoner, slik at de er intenderte.

²⁰³ Vasiliev 1953: 143-144.

²⁰⁴ Vasiliev 1953: 144-145.

²⁰⁵ Kjeldstadli 1999: 252.

²⁰⁶ Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 148.

²⁰⁷ Jon Elster er kjent for innvendingen om at kun latente funksjoner er ekte funksjoner. Knut Kjeldstadli argumenterer derimot for at skillet ikke behøver å være så skarpt, jf. Kjeldstadli 1999: 253.

Selv om hensiktsforklaringer er mest utbredt, betyr det ikke at årsaksforklaringer er helt fraværende. Denne forklaringstypen kjennetegnes ifølge Andresen og medforfatterne av at man identifiserer årsaken til fenomenet, altså hvilket fenomen som gjorde et annet fenomen mulig. Sagt annerledes hva som forusaket noe annet.²⁰⁸ Vasiliev identifiserer at ulempene eller defektene med *Digestene*, skyldes kommisjonens fullmakter rundt sammensetningen av dette lovverket og hastverket som dette arbeidet ble gjennomført.²⁰⁹ Tilsvarende gjør forfatteren når han skal forklare hvorfor Justinian tydde til bestiktelser for å stoppe barbarenes angrep som ledd i sin nødvendighetsøkonomi. I dette tilfellet er det snakk om en årsakskjede. Den finansielle situasjonen medførte en reduksjon av hæren, som videre resulterte i ubeskyttete grenser. Barbarene kunne derfor fritt krysse grensene. Da Justinian ikke hadde styrker til å stå imot barbarene, tydde han til bestiktelser.²¹⁰

Etter å ha sett på Vasilievs ulike forklaringstypen, kan vi nå se nærmere på hvilken kilder som har blitt anvendt. La oss først se på kildetyperne knyttet til lovreformene. Her anvender Vasiliev i stor grad lovtekster og keiserlige kunngjøringer. Det vil si lovverk som *Codex* og *Institusjonene*, private lovsamlinger som *Codex Gregorianus*, og enkelte keiserlige kunngjøringer. For å begrunne Justinians hensikter med lovarbeidet, spesielt på det mer ideologiske planet, siterer forfatteren fra innledningen til et av lovverkene, *Institusjonene*. Sitatet får frem at en keiser må være den sterke beskytteren av lovene, et geskjeft like viktig som våpenmakt.²¹¹ Tilsvarende gjøres for å begrunne Justinians syn på lovarbeidet, keiserens intensjon bak *Institusjonene* og hans forventninger til de reformerte jusstudiene.

Når det gjelder for keiserens politikk overfor de større landeierne, viser Vasiliev til flere kildetyper. Han skriver selv at «this strife is discussed in Novels and the papyri, as well as in *The Secret History* of Procopius». Forfatteren siterer blant annet fra novelle 30, der Justinian legger skylden på den desperate tilstanden til keisermaktens og privat landeierskap i provinsene på den ubegrensede fremferden til lokale magnater.²¹² Tilsvarende informasjon

²⁰⁸ Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 142-143.

²⁰⁹ Vasiliev 1953: 144.

²¹⁰ Vasiliev 1953: 161.

²¹¹ Vasiliev 1953: 142.

²¹² For Vasilievs lange sitat fra novelle 30, jf. Vasiliev 1953: 158.

finner Vasiliev i papyrusbiter med informasjon landeierskap, husholdet og regnskapet til magnater i Egypt, som Apion-familien.²¹³

Vasiliev kommenterer også på hva hovedkildene innenfor Justinians reformer av provinsadministrasjonen er. Han skriver at «the main sources of information on this phase of Justinian's activity are his Novels, the treatise of John the Lydian, *On the Administration (Magistrates) of the Roman State*, and *The Secret History* of [Justinians], contemporary Prokopios.²¹⁴ In recent times much valuable material has been found also in the papyri». ²¹⁵ Sett samlet anvender Vasiliev altså lovtekster, traktater, historietekster og diverse materiale av papyrus.

I tillegg til kilder, blir det også referert til annen litteratur. Vasiliev forholder seg gjennom fotnotene til litteratur skrevet på flere språk. Av bøker og artikler som det er referert til, er fem skrevet på engelsk, fire på fransk og to på tysk. Den eldste er K.E.Z. von Lingenthals tredje utgave av boken *Geschichte des griechisch-römischen Rechts* fra 1892, mens dens yngste er Vasiliev egen artikkel, «Justinians Digest», fra *Studi bizantini e neoellenici* av 1939.

Det blir ikke bare referert til annen litteratur. Vasiliev viser også til tidligere forsknings syn. Dette gjøres i forbindelse med hans behandling av Justinians lovverker. Forfatteren skriver at «an interesting shift of viewpoint in the study of the legislative work of Justinian has occurred recently». Frem til nå hadde lovverkene, med unntak av novellene, blitt studert som en støtte til romersk lov, altså ikke studert for seg selv. Fra det synspunktet mente forskningen at reformen forstyrret den klassiske loven med å forkorte eller forstørre den opprinnelige teksten. Nå har fokuset derimot vendt seg til å se hvordan Justinians verk møtte datidens behov og i hvilken grad de gjorde det. Forandringer i de klassiske tekstene er ikke tilskrevet tilfeldigheter, men ut fra ønske om å tilpasse romersk lov datidens omstendigheter.

²¹³ Apion-familien var en familie i Egypt med store landeiendommer. De var aktive fra sent på 400-tallet og ut på 600-tallet, jf. Kazhdan 1991a: 130-131.

²¹⁴ Prokopios regnes ofte som en av de fremste bysantinske historikerne og er gjennom sitt forfatterskap en av de viktigste kildene til den justinianske tidsalderen. For en god innføring om Prokopios og hans verker, jf. Treadgold 2010: 176-226. For en engelsk oversettelse av *The Secret History*, jf. Williamson & Sarris 2007.

²¹⁵ Vasiliev 1953: 154.

Nåtidens forskning fokuserer av den grunn på å avgjøre og evaluere den bysantinske inflytelsen i *Codex, Digestene* og *Institusjonene*.²¹⁶

4.2 Ostrogorsky

Innenfor dette temaet tar Ostrogorsky først for seg Justinians administrative reformer og lovreformer. Keiserens administrative reformer har en rolle under Ostrogorskys helhetlige vurdering av Justinians regjeringstid. Det samme gjør lovreformene, men disse blir i større grad sett i sammenheng til Bysants helhetlige historie og ikke kun denne keiserens tidsalder.

La oss først vende blikket mot Ostrogorskys vurdering av lovreformene. Forfatteren anser Justinians kodifisering av romersk lov som den mest nevneverdige og vedvarende av keiserens oppnåelser. Den hadde nemlig vedvarende betydning for utviklingen av politisk tenkning i både vesten og Bysants. Gjennom keiserrikets historie, forble romersk lov grunnlaget for utvikling av lov, der Justinians lovsamling var utgangspunktet for all fremtidig arbeid innenfor området. I vesten kom lovsamlingen gjennom kommenteringen av den til å spille en stor rolle i å forme tenkning innenfor lov og politikk. Dette fingeravtrykket blir særlig tydelig gjennom at romersk lov, slik den ble presentert av Justinians jurister, frem til nylig var et av hovedelementene til alle de europeiske landenes lovsamlinger.²¹⁷ Ostrogorsky anser derfor at Bysants gjennom å bevare og overføre romersk lov til folkene i Vest-Europa, reddet den antikke arven fra ødeleggelse. Av den grunn konkluderer han med at Bysants fullførte sitt oppdrag i verdenshistorien.²¹⁸

Ostrogorsky mener også at selve kodifiseringen bidro til styrke den sentraliserte statens underliggende enhet. Lovsamlingen regulerte nemlig alle offentlige og private anliggende på en klar og tydelig måte. I tillegg hadde den en sterk vektlegging av keiserens makt, der den ga «legal support to monarchical autocracy». Det sistnevnte anser Ostrogorsky som «the outstanding characteristic of Justinian's legislation».²¹⁹

²¹⁶ Vasiliev 1953: 147; Novellene var fra begynnelsen av et produkt av datidens lovgiving, det gjenspeilet datidens omstendigheter og behov.

²¹⁷ Ostrogorsky 1968: 75-77.

²¹⁸ Ostrogorsky 1968: 572.

²¹⁹ Ostrogorsky 1968: 76-77.

For Ostrogorsky er ikke Justinians lovgiving en reproduksjon av gammel romersk lov. Justinians jurister forkortet og ofte endret den klassiske romerske loven for at den skulle samsvare med datidens behov, kristendommens påbud og det hellenistiske østens tradisjoner. Forfatteren trekker frem at under kristendommens innflytelse ble loven ofte «modified in the direction of greater humaneness». Dette gjaldt spesielt med hensyn på lovene knyttet til familien. Derimot førte dette også til at andre religioner ble forbudt og nektet enhver legal beskyttelse.²²⁰

Her ser vi at Ostrogorsky fremmer det syn på lovverkene som Vasiliev i sin tid presenterte som nytt. Altså ser ikke Ostrogorsky lovverkene som forstyrrelser eller korrumperting av de romerske lovene, men som et resultat av å tilpasse lovene etter datidens behov.

Ostrogorsky er ikke helt ferdig med lovverkens innhold. Han peker nemlig også på at til tross for de kunngjorde «freedom and equality of all mankind», bidro den til slavebindingen av flertallet av den rurale befolkningen. Lovene gjorde nemlig lite for *coloni*,²²¹ som fortsatte å være bundet til jorden. Han moderer seg litt med å påpeke at slavenes posisjon ble bedret og prosessen med å frigjøre dem ble gjort lettere. Det sistnevnte anser Ostrogorsky derimot som av mindre betydning, ettersom slavearbeid på 500-tallet kun spilte en underordnet rolle i det økonomiske livet, sammenliknet med *coloni*, som var «the mainstay of production».²²²

Ostrogorsky vurderer i tillegg til kodifiseringen, også enkeltverkene *Codex* og *Digestene*. For forfatteren markerte *Codex* «a distinct advance on previous collections of this kind». Han presiserer at dette verket tydelig bygget på arbeid gjort i tidligere århundrer. *Digestene* skiller seg derimot ut, ettersom den «broke fresh ground». Den var nemlig det første forsøket på å samle sammen de mange og ofte motsigende vurderingene til romerske jurister til et ordnet system.²²³

²²⁰ Ostrogorsky 1968: 76.

²²¹ *Coloni* er et omstridt begrep som stort sett blir forstått som en form for stavnsbunde bønder, jf. Kazhdan 1991e: 481.

²²² Ostrogorsky 1968: 75-77.

²²³ Ostrogorsky 1968: 75-76. Her må det bemerkes at Konstantin I, Valentinian III (424-455) og Theodosius II (407-450) hver hadde forsøkt seg på dette problemet, jf. Humfress 2005: 165.

I motsetning til lovreformene, får administrative reformene en mer negativ vurdering med hensyn på Justinian og den bysantinske staten. La oss først se på hvordan Ostrogorsky vurderer Justinians politikk overfor magnatene. Her mener forfatteren at keiseren forsøkte å kneble makten til de store landeiende magnatene. Selve forsøket anser Ostrogorsky som lite effektive. I stedet for å bli redusert, fortsatte magnatenes makt å vokse på bekostning av småbøndene og det keiserlige domene.²²⁴

Det andre området som Ostrogorsky vurderer innenfor de administrative reformene, er keiserens reformer av provinsadministrasjonen. Han ser Justinians bortgåelse fra det strenge skillet i provinsene mellom militære og sivile ansvarsområder i lys av det foregående systemet til Diokletian og Konstantin, og det etterfølgende systemet til Herakleios, hvor det ikke var et skille mellom militære og sivile ansvarsområder.²²⁵ I den forbindelse anser Ostrogorsky at Justinians reform av provinsstyret ikke kan sies å utgjøre en grunnleggende forandring («fundamental change»). Tiltakene utgjorde snarere et «*interim measures*», der de formet en bro mellom det foregående og det etterfølgende systemet.²²⁶ Reformene bidro ei heller til å blåse nytt liv inn i den utmattede senromerske staten, som Justinian etterlot finansielt og økonomisk ruinert.²²⁷

Ostrogorsky berører også ansvarsforholdet til reformvirksomheten. Han skriver at selv om det var «Tribonian who headed the commission responsible for the great codification of laws» og «John of Cappadocia who bore the heaviest burdens of administration», så var det «Justinian who inspired these great achievement». Keiseren får ikke ansvaret alene, men blir tilskrevet vesentlig betydning i å sette dem i gang.²²⁸ Dette blir understreket av vendinger som «Justinian's administrative measures», «administrative reforms of Justinian»,²²⁹ «Justinian's jurists» og «Justinian's legislation».²³⁰

²²⁴ Ostrogorsky 1968: 73.

²²⁵ For mer om systemet som Ostrogorsky tilegner Herakleios, theme-systemet, jf. Gregory 2010: 192-195. Som Gregory påpeker, er Ostrogorskys syn stort sett forlatt til fordel for synet om at theme-systemet utviklet seg gradvis.

²²⁶ Ostrogorsky 1968: 73-74.

²²⁷ Ostrogorsky 1968: 78.

²²⁸ Ostrogorsky 1968: 70.

²²⁹ Ostrogorsky 1968: 74.

²³⁰ Ostrogorsky 1968: 76.

Det er ikke bare hva Ostrogorsky vurderer som skal ses på. Vi skal også se på hvordan han gjør det. Vi vender derfor blikket videre mot hvilken narrativtyper som hans fortellinger blir rammet inn i. Som hos Vasiliev er det mulig å se flere fortellinger. La oss først se på fortellingen rundt Justinians politikk overfor magnatene. Keiserens reformer for å kneble denne gruppens makt, blir satt i et nedgangsnarrativ. Ostrogorsky peker nemlig på at keiseren ikke klarte å svekke disse magnatenes makt, den økte kun på bekostning av småbøndene og de keiserlige landeiendommene. I lys av dette, fremstår denne fortellingen som å være strukturert som konstant forverring.²³¹

Når det gjelder fortellingen om keiserens reformer av provinsadministrasjonen, finner vi et annen narrativtype. Ostrogorsky fremstiller nemlig disse reformene som et mellomnivå mellom Diokletians og Konstantins system, og systemet til Herakleios. Det er på vei mot å bli det systemet som eksisterte under Herakleios. Slik sett kan det ses som en undertype av stigenarrativ («ladder narrativ») kalt utviklingsnarrativ («evolutionary narrative»). Ifølge Zerubavel er slike narrativtyper kjennetegnet av visjonen om «Serial progression, a one-dimensional sequence of unmistakably successive episodes». Stort sett er de «stories of becoming» og på «the process of evolving».²³²

Det er også mulig å se en annen fortellingen om Justinians reformer av provinsadministrasjonen. Også den kan settes inn i et nedgangsnarrativ. Som en del av keiserens reformer ble det forsøkt å holde statens likviditet flytende. Ved begynnelsen av Justins regjeringstid,²³³ ved Anastasios' død i 518, befant keiserriket seg i en god økonomisk og finansiell situasjon.²³⁴ Under Justinians krigføring og byggevirksomhet ble situasjonen mer presset. Til tross for forsøk på å bøte på dette, gjennom blant annet å sikre at skattene ble ordentlig innkrevet, fremstiller Ostrogorsky dette ikke som å ha forbedret situasjon. Han skriver at «Justinian left his successors an Empire internally exhausted, and completely ruined financially and economically». Det har altså skjedd forverring av Bysants' økonomiske og finansielle situasjon.²³⁵

²³¹ Ostrogorsky 1968: 73.

²³² Zerubavel 2003: 20-21

²³³ Ostrogorsky anser Justinian som den virkelige makten bak tronen, jf. Ostrogorsky 1968: 69.

²³⁴ Ostrogorsky 1968: 64-65.

²³⁵ Ostrogorsky 1968: 73, 78.

Etter å ha sett på narrativtyper, kan vi så bevege hos videre til Ostrogorskys bruk av forklaringstypene. Vi kan begynne med den mest iøyenfallende typen som blir brukt, nemlig hensiktsforklaringer. Det blir særlig vist til målene med handlingene eller tiltakene. Ostrogorsky skriver blant annet at Justinians administrative tiltak hadde som mål å styrke styresmaktenes kontroll over administrasjonen, fjerne praksisen med salg av embete, og fremfor alt å sikre seg at skattene ble ordentlig samlet inn. Dette var også begrunnelsen bak bortgåelsen fra det strenge skillet mellom militære og sivile ansvarsområder i provinsstyret, som vist til ovenfor.²³⁶ Tilsvarende blir det faktum at Justinians lovsamling ikke var en gjentakelse av gammel romersk lov, begrunnet gjennom juristene til Justinians hensikter. Juristene gjorde dette for at lovene skulle passen sammen med samfunnets, religionens og tradisjonenes behov og krav.²³⁷

I likhet med Vasiliev, så forklarer Ostrogorsky de forskjellige lovverkene ut fra funksjonene de hadde i relasjon til et system, enten det juridiske eller for den bysantinske staten. Som nevnt ovenfor bidro kodifiseringen av romersk lov til å understøtte en underliggende enhet til den sentraliserte staten.²³⁸ Dette er et eksempel på funksjonell forklaring, ettersom selve fenomenet, kodifiseringen av romersk lov, blir forklart gjennom å vise til at det bidro til å styrke systemet, i dette tilfelle den sentraliserte staten. Dette blir tydeligere når forfatteren viser hvordan romersk lov fungerte i det bysantinske samfunnet. Ostrogorsky skriver at «with unsurpassed clarity and forcefulness, Roman law as presented by Byzantine jurists regulated all public and private affairs, the life of the state as well as the individual and his family, the relations of citizens to each other, their business doings and their private concerns».²³⁹

I motsetning til Vasiliev, så opptrer ikke de funksjonelle forklaringene sammen med hensiktsforklaringer. Ostrogorsky lar altså mange av sine funksjonelle forklaringer være avskilt fra aktørenes hensikter.

²³⁶ Ostrogorsky 1968: 73.

²³⁷ Ostrogorsky 1968: 76.

²³⁸ Ostrogorsky 1968: 76.

²³⁹ Ostrogorsky 1968: 76.

Justinians regjeringstid blir også presentert ved hjelp av forskjellige kildetyper. I Ostrogorskys behandling av lovreformene berører han, i tillegg til Justinians lovverker, private lovsamlinger som *Codex Gregorianus* og offisielle lovsamlinger som *Codex Theodosianus*. Det er altså mer offisielle kilder, ettersom de er utstedt og forfatter av keisermakten. Blant annet er det ut fra Justinians og de eldre lovverkene at Ostrogorsky konstaterer at keiseren hadde gjort lovene angående familie mer humane.²⁴⁰ I tillegg viser Ostrogorsky til Johannes av Kappadokias betydning og keiserens reformer gjennom å nevne at «most of Justinian's novels were addressed to him», uten at han nødvendigvis spesifiserer novellene i større grad.²⁴¹ Empirien antyder altså omfattende anvendelse av offisielle kildetyper som kan karakteriseres som lovtekster.

Til slutt kan vi vende oppmerksomheten mot Ostrogorsky bruk av litteratur. Som hos Vasiliev er det et vidt spekter av språk som kommer frem i bøkernes og artiklens titler. Det blir vist til én bok og én artikkel skrevet på fransk, én artikkel på tysk og én russisk artikkel. Den eldste utgivelsen er franske Paul Collinets (1869-1938) bok, *Etudes historiques sur le droit de Justinien I* fra 1921, mens den yngste er russiske Z. V. Udalcovas (1918-1987) artikkel «Some changes in the economic position of slaves in Byzantium in the sixth century — based on the legislation of Justinian»²⁴² fra *Zbornik radova Vizantoloskog instituta* i 1963.

4.3 Treadgold

Treadgold behandler dette temaet spredt rundt i to kapitler, «Plague and Reconquest, 518–565» og «A Divided Society, 457–610». For Treadgold står administrasjon særlig sentralt i vurdering av Justinians regjeringstid. Særlig spørsmålet om hva slags rike som keiseren etterlot til sine etterfølgere, opptar forfatteren.

Som hos Vasiliev og Ostrogorsky kan vi også her starte med å se på Treadgolds vurdering av lovreformene. Reformenes betydning blir målt i forhold til dens virkning i Bysants og i vesten. Treadgold ser dette som en stor oppnåelse, der han konstaterer at lovsamlingen

²⁴⁰ Ostrogorsky 1968: 76.

²⁴¹ Ostrogorsky 1968: 73.

²⁴² Dette er Ostrogorskys oversettelse av den russiske tittelen. For den opprinnelige tittelen, jf. Ostrogorsky 1968: 76 fotnote 2.

«became the definitive form of Roman law for the [Byzantine] empire, and soon for the barbarian West as well». ²⁴³

Treadgold stopper særlig opp med *Codex*. I forhold til Theodosius II's lovsamling, mener forfatteren at denne er mye mer ambisiøs. Den samler ikke bare all keiserlig lovgiving mellom Konstantin den store og Theodosius II, men alle gyldige lover. ²⁴⁴ I lys av lengre linjer, anser han at til tross for at *Codex* var nyttig, så ble den fort utdatert. Lovsamlingen var nyttig i den forstand at den bidro til at dommere og jurister kunne lettere lære loven. Likevel var den vag og forvirrende, samt at den ble foreldet som følge av Justinians utstedelsen av nye lover, novellene, som ikke ble inkorporert i *Codex*. Senere utvikling som kirkeområdene utvidete virkeområde, samt at dette latinske lovverket hadde sin tilblivelse på et tidspunkt hvor gresk var i ferd med å bli styresmaktens språk og det språk som jusstudentene kunne, bidro heller ikke til å opprettholde bruken av lovsamlingen. ²⁴⁵

La oss så flytte oppmerksomheten mot hvordan Treadgold vurderer reformen av provinsadministrasjonen. Her mener Treadgold, i motsetning til de russiskættede forfatterne, at Justinian etterlot en mer effektiv administrasjon, særlig i forbindelse med tiltak mot embetsmisbruk. Gjennom forbud mot salg av embeter, avskaffelser av overflødige eller motstridende embeter og økning av lønn, tok det ikke lang tid før statens inntekter økte. ²⁴⁶

Også på dette området knytter forfatteren dette til lengre linjer. Treadgold bemerker at dette sammen med Justinians fremming av nye menn og konfiskering av senatorenes formuer, samt pestens redusering av deres antall og ressurser, medførte at senatorer og byråkrater aldri igjen oppnådde den makten og rikdommen som de tidligere hadde. Selv om Justinian ikke var den første keiseren som gjorde disse tiltakene, så var han den første som gjorde dem samtidig. Det var derfor, konkluderer Treadgold, at keiserens regjeringstid medførte mer vedvarende forandringer enn sine forgjengere. ²⁴⁷

²⁴³ Treadgold 1997: 185.

²⁴⁴ Treadgold 1997: 179.

²⁴⁵ Treadgold 1997: 258.

²⁴⁶ Treadgold 1997: 186.

²⁴⁷ Treadgold 1997: 256.

Et annet område som Treadgold ser Justinians administrative reformer mot, befinner seg også ved de lengre linjene. Fra sent på 400-tallet, sier forfatteren at «the army was more likely to mutiny, city dwellers more ready to riot, the upper class more discontented, and the provinces harder to control, while the monophysites were more intractable than earlier heretics». Det var i lys av dette at keiseren forsøkte å forbedre situasjonen gjennom sivile og militære reformer. Forfatteren konkluderer derimot med at disse tiltakene, kun var litt mer vellykkete enn de fleste forsøk fra styresmakter i å kontrollere sosial forandring.²⁴⁸

Det nest siste momentet som Treadgold berører, er hvordan keiseren responderte mot finansielle utfordringer. I møte med kutt i befolkning og skatteinntekter, som forfatteren knytter til den justinianske pesten, håndterte Justinian og hans administrasjon dette godt, der de «had staved off military and fiscal collapse until the plague ended and its ravages began to fade».²⁴⁹ Nødvendighetsøkonomien med å fjerne grensestyrkene fra lønnslistene bidro til en vital utgiftsreduksjon uten vesentlig skade på keiserrikets sikkerhet. Den gode håndteringen blir understreket gjennom at Justinian etterlot en statskasse med reserver av noe størrelse.²⁵⁰

Her er vi inne på et sentralt moment med Treadgolds vurdering av temaet, nemlig den Justinianske pesten. I motsetning til Vasiliev anser Treadgold dette som en sentral faktor til vanskene som Justinian møtte, ettersom «the plague would have been disastrous for the empire whenever it struck».²⁵¹

Med vurderingene klart in mente, kan vi fortsette videre til å se på hvilken narrativtyper som blir anvendt. Også her er det snakk om flere fortellinger. Som hos de foregående forfatterne, blir også lovreformene rammet inne i et fremgangsnarrativ. Denne fortellingen er sentrert rundt Justinians forsøk på å forbedre den uordnete situasjonen som lovene befant seg i. Treadgold skisserer disse reformene som forbedring, der Justinian klarte å skape den

²⁴⁸ Treadgold 1997: 258-259.

²⁴⁹ Treadgold 1997: 207.

²⁵⁰ Treadgold 1997: 217.

²⁵¹ Treadgold 1997: 216.

definitive formen for romersk lov, både i Bysants og i vesten. Med hensyn på dette, synes det å være en konstant fremgang.

Tilsvarende blir fortellingen om Justinians reformer av provinsadministrasjonen innrammet i et fremgangsnarrativ. Treadgold fremstiller Justinians tidlige reformer som vellykket, der staten fikk økte inntekter og en mer effektiv administrasjon. Dette var noe keiseren også etterlot til sine etterfølgere, slik at forfatteren ikke antyder noen forverring av inntekter og administrasjonens effektivitet. Altså er det mulig å skissere denne fortellingen som en oppadgående stige.

Det er også her mulig å antyde et tredje fortelling. Det handler om Justinians håndtering av de finansielle vanskene. I møte med pengemangelen knyttet til pestutbruddene, klarte keiseren og hans administrasjon å holde statskassen solvent, til tross for kraftige anstrengelser. Det ble til og med etterlatt reserver av hvis betydning. Istedenfor å bukke under, lyktes Justinian altså på dette området. Slik sett rammer Treadgold også denne fortellingen i et fremgangsnarrativ.

Med narrativtypene unnagjort, er det på tide å sette Treadgolds forklaringstypene under lupen. I likhet med Vasiliev og Ostrogorsky, anvender også Treadgold hensiktsforklaring flittig. Dette kan understrekes gjennom å se på hvordan Treadgold fremstiller Justinians og Johannes av Kappadokias sin hensikt bak de tidlige reformene av provinsadministrasjonen som startet i 535, der man utnevnte et lite, men godt betalt byråkrati. Forfatteren forklarer dette gjennom å vise til deres overordnede mål og ønsker om hva som skal skje. Ifølge Treadgold var keiserens og Johannes mål å forbedre effektiviteten og redusere korrupsjonen. De håpet at man gjennom å utpeke noen få menn av beskjedne bakgrunn, ville få et byråkrati som var avhengig av å tjene staten istedenfor å representere og favorisere det lokale aristokratiet.²⁵²

En annen prominent forklaringstype hos Treadgold er årsaksforklaringer. For å forklare pestens virkning viser forfatteren til senere pesters, som svartedaudens, dødelighet. Ut fra

²⁵² Treadgold 1997: 185-186.

disse ratene, anser han det godt mulig at $\frac{1}{4}$ av befolkningen bukket under for den justinianske pesten. Her anvender altså Treadgold en generell antagelse for å forklare pestens virkning. Det blir også pekt på strukturer som legger sterke føringer på aktørenes handlinger. I forbindelse med forbudet ovenfor, viser forfatteren kort hvordan denne praksisen hadde virket. Salg av embeter, som posisjonen som provinsguvernør, var det som tvang guvernørene til å ta imot bestikkelser for å hente inn igjen denne investeringen. Embetssalget medførte altså til korrupsjon i provinsstyret.²⁵³

Treadgold anvender flere kildetyper. I forbindelse med Justinians nødvendighetsøkonomi kuttet han ut grensestyrkenes lønnsutbetalinger. At dette skjedde blir begrunnet gjennom å vise til til en av Prokopios' bemerkninger i *Secret History* om at «the border troops' pay had fallen four or five years behind before finally being suspended in 545».²⁵⁴ Denne bysantineren blir også vist til for å begrunne Treadgolds kobling mellom de sosiale reformene og Theodoras erfaringer, en kobling som Prokopios selv ikke bevisst gjør.²⁵⁵ Treadgold viser også til Johannes av Lydia sin bemerkning om Justinians bruk av penger, i sin vurdering av Justinians økonomiske politikk. Johannes bemerker nemlig at Justinian brukte 3 000 pund gull, altså 288 000 nomismate, på Hagia Sofia i 533.²⁵⁶

Tallene ovenfor gir en indikator at Treadgold anvender kildematerialet sitt kvantitativt. Det er ikke bare rene tall han anvender, men han anvender dem til å lage statistikk og tabeller. Et eksempel på dette er hans utregning av statsbudsjettet på 500-tallet, jf. figur 2 nedenfor. Ut fra tabellen slutter Treadgold at Justinian i den senere delen av regjeringstiden hadde inntekter som omtrent tilsvarte nivået under Anastasios, til tross for større nøysomhet i skatteinnkreving og større territorium, et moment han anvender for å underbygge sin påstand om at pesten må ha redusert befolkningstallet betraktelig.²⁵⁷

²⁵³ Treadgold 1997: 185-186.

²⁵⁴ Treadgold 1997: 201, 929 sluttnote 17.

²⁵⁵ Treadgold 1997: 931 sluttnote 10.

²⁵⁶ Treadgold 1997: 281, 932 sluttnote 21.

²⁵⁷ Treadgold 1997: 276-278.

TABLE 6
Estimated State Budgets in the Sixth Century

Date and budgetary item	Estimate (millions of nomismata)
CA. 518 (Anastasius I)	
pay of Excubitors (300 × 40 nom. × 1/3) ^a	0.016M nom.
pay of field soldiers (95,000 × 20 nom. × 1/3) ^a	2.533
pay of frontier soldiers (176,000 ^b × 5 nom. × 1/3) ^a	1.173
pay of oarsmen (30,000 × 5 nom. × 1/4) ^a	0.188
uniforms and arms (176,300 × 5 nom.)	0.882
fodder and horses (107,400 ^c × 5 nom.)	0.537
campaigns and other military expenses	0.2
pay of bureaucracy	0.8
grain dole	0.8
tribute and other nonmilitary expenses	0.6
surplus	0.75
TOTAL	8.479M nom.
CA. 540 (Justinian I)	
pay of Excubitors (300 × 40 × 1/3) ^a	0.016M nom.
pay of field soldiers (145,000 × 20 nom. × 1/3) ^a	3.867
pay of frontier soldiers (195,500 × 5 nom. × 1/3) ^a	1.303
pay of oarsmen (30,000 × 5 nom. × 1/4) ^a	0.188
uniforms and arms (195,800 × 5 nom.)	0.979
fodder and horses (126,800 ^d × 5 nom.)	0.634
campaigns and other military expenses	1.0
pay of bureaucracy	1.1
grain dole	0.8
other nonmilitary expenses	1.4
TOTAL	11.287M nom.
CA. 565 (Justinian I)	
pay of Excubitors (300 × 40 nom. × 1/3) ^a	0.016M nom.
pay of field soldiers (150,000 × 20 nom. × 1/3) ^a	4.0
uniforms and arms (195,800 × 5 nom.)	0.979
fodder and horses (127,800 ^e × 5 nom.)	0.639
campaigns and other military expenses	0.5
pay of bureaucracy	1.1
grain dole	0.8
tribute and other nonmilitary expenses	0.5
TOTAL	8.534M nom.

^aThe fractional multiplier allows for the higher pay of officers.

^bThis is 90 percent of the comparable figure under Marcian, to allow for losses.

^cThe number includes 300 Excubitors and 107,100 field and frontier cavalry (90 percent of the figure under Marcian), to allow for losses.

^dThe number includes 300 Excubitors, 29,000 field cavalry (20% of 145,000 at the apparent cavalry ratio), and 97,500 frontier cavalry (including those of Africa).

^eThe number includes 300 Excubitors, 30,000 field cavalry (20% of 150,000 at the apparent cavalry ratio), and 97,500 frontier cavalry.

Figur 2: Treadgolds sitt anslag over statsbudsjettet på 500-tallet for årene 518, 540 og 565, der han viser hvordan dette er utregnet.

Hentet fra Treadgold 1997: 277.

Treadgold skiller seg også ut i anvendelse av litteraturen. I motsetning til de andre, er det overveldende flertallet av litteraturen skrevet på engelsk, stort sett i form av bøker, men med innslag av én artikkel. Det er kun én bok skrevet på fransk, mens engelsk er representert av fire bøker og én artikkel. Den eldste utgivelsen er den østeriske Ernst Steins (1891-1945) tobindsbok *Histoire du Bas-Empire* gitt ut mellom 1949 og 1959, mens den yngste er Treadgolds egen bok, *Byzantium and its army*, fra 1995.

Et siste moment som skal ses på, er at Treadgold diskutere andre historikers vurderinger. I forbindelse med sin forklaring av pesten, trekker han frem Pauline Allen (f. 1948) sitt dødelighetsanslag på 1/3.²⁵⁸ Her påpeker Treadgold at hun kan ha tatt for mye hensyn på beretninger fra byene, hvor dødeligheten antageligvis var høyere enn på landet, hvor den meste av befolkningen befant seg.²⁵⁹

4.4 Shepard

Det er i hovedsak Louth som tar for seg temaet administrasjon i denne redigerte boken. I kapitlet «Justinian and his Legacy (500-600)», er lovreformene det første han gjennomgår, etter at kapitlets to ledende problemstillinger har blitt presentert. Selv om temaet kun er viet omtrent 1,5 sider, blir det aktivt nevnt som et av områdene som skal undersøkes, for å besvare hvorvidt et «grand design»-syn på Justinians regjeringstid passer.

Louth vurderer i kapitlet som helhet hvorvidt vi burde «think of Justinian's reign as the fulfilment of a consciously preconceived grand design». Dette perspektivet går ut på at man ser «all [Justinian's] actions as the deliberate restoration of the ancient Roman Empire,

²⁵⁸ Allens artikkel regnes som en av de viktigere bidragene innenfor forskningen på den justinianske pesten, hvor hun delvis setter spørsmålsteget ved graden som samtidige kilder kan ha forstyrret («distorted») vår forståelse av pesten, jf. Sarris 2022: 323. For hennes artikkel, jf. Allen 1979.

²⁵⁹ Treadgold 1997: 216, 929 sluttnote 23.

though a Roman empire raised to new heights of glory as a Christian Empire confessing the orthodox faith». Altså forfekter dette «grand design»-synet at det lå et omfattende prosjekt bak hele keiserens regjeringstid. Louth reiser derfor to tett sammenvevde spørsmål, der han spør «do all the [...] elements fit together into som grand design» og «did Justinian really have the means to bring this grand design to fruition». ²⁶⁰ For lovreformene er det hovedsakelig det førstnevnte spørsmålet som blir berørt.

Det er ikke bare Louth som har berørt andre perspektiv på lovreformene. Dette er noe som også Vasiliev har berørt, gjennom å redegjør for et skifte i hvordan lovverkene har blitt oppfatte og vurdert. Louth skisserer derimot opp den gjengse tidligere vurderingen av Justinians lovreformer i lys av «the grand design»-perspektivet, som ikke bare omhandler en mindre del av keiserens virke, men hele hans regjeringstid. En annen forskjell ligger i at mens Vasiliev kun bemerker at et skifte har foregått, så utfordrer Louth dette gjennom å undersøke om de ulike delene passer sammen i et slikt bilde av keiserens regjeringstid. I det førstnevnte tilfellet blir tidligere vurderinger bemerket, mens i det sistnevnte tilfelle blir tidligere vurderinger problematisert.

For Justinians lovreformer er det i hovedsak det førstnevnte spørsmålet, om lovreformene passer inn i synet om et «grand design». Louth bemerker at «according to this view, [...] law reform encapsulated the vision of a Christian Roman Empire, governed by God's vicegerent, the emperor». ²⁶¹ Kapittelforfatteren utdyper senere at dette vil si at keiseren skulle styre over den bebodde verden med støtte fra hoffet, kirkens bønn og folkets akklamasjon. ²⁶² Han konkluderer med at den nok mest overbevisende empirien for «grand design»-synet var keiserens lovreformer. For Louth ligger det nemlig en tydelig ideologisk hensikt («purpose») bak denne virksomheten. Den gikk ut på å «delineate a world-view, enshrining the inheritance of Roman civilisation, the embrace of Christian orthodoxy, and the paramount position of the emperor». Reformvirksomheten fremmet dette på en såpass sammenhengende måte, at det etter Louths syn, knapt kan bli ansett som noe annet enn en del av «a grand design of imperial rule». ²⁶³

²⁶⁰ Louth 2008: 107.

²⁶¹ Louth 2008: 107.

²⁶² Jf. Louth 2008: 114.

²⁶³ Louth: 2008: 108-109.

I tillegg til å se på hvorvidt keiserens lovreformer passer inn i et slikt perspektiv, vurderer forfatteren hvordan lovene virket i lys av denne hensikten. Her slår han fast at dette var en av lovreformenes vedvarende arv. Louth beskriver kjernen av lovarbeidet som «a vision of the complementarity of empire and priesthood, *basileia* and *hierosyne*, *imperium* and *sacerdotium*».²⁶⁴ Altså bidro dette til sammensmeltingen av tro og imperium, keisermakt og kirkemakt. Dette er arven som Louth mener kom til å prege Bysants videre utvikling.

Det er ikke bare den ideologiske hensikten bak lovreformene som får oppmerksomhet av Louth. Han peker nemlig at hensikten må «be seen as twofold». Den hadde både en praktisk og en ideologisk side. Den praktiske hensikten knyttet til at *Codex* og novellene skulle bidra med lovnormen som skulle bli tolket av dommerne ved hjelp av *Digestene*. I det øyemed fungerte lovsamlingen etter denne funksjonen frem til midten av 600-tallet.²⁶⁵ I motsetning til dens ideologiske sidestykke, fikk altså den praktiske hensikten ikke like vedvarende virkning.

Et siste område som blir berørt, er betydningen av språket brukt i lovverkene. Som de andre forfatterne, peker Louth på at mens *Codex*, *Institusjonene* og *Digestene* var skrevet på latin, så var de fleste novellene skrevet på gresk. For forfatteren mener dette må forstås som et vannskille mellom et Romerriket hvor latin var det offisielle språket og et «so-called Byzantine empire, in which Greek was the principal and eventually the sole language».²⁶⁶

Nå som Louths vurdering av Justinians lovreformer er klarlagt, kan vi vende oppmerksomheten mot hvordan forfatteren faktisk har gjort dette. La oss begynne med hvilken narrativtyper som Louth har strukturert fortellingene sine etter. Selv om det ikke er mye empiri, er det også her mulig å antyde én fortelling. I dette tilfelle anvender kapitelforfatteren et fremgangsnarrativ sentrert rundt fortellingen om Justinians forsøk på å innkapsle sin forståelse av keiserriket og keiseren i lovverket, altså som en del av hans forsøk på å sette sitt «grand design» ut i live. I den forbindelse skisserer Louth denne fortellingen

²⁶⁴ Louth 2008: 108. Uthevingen er opprettholdt fra Louths tekst.

²⁶⁵ Louth 2008: 108.

²⁶⁶ Louth 2008: 108.

som vellykkete, der keiseren faktisk klarte å fremme sin visjon i lovverket. For forfatteren kan nemlig «such comprehensive legislative activity hardly be regarded as other than part of a grand design of imperial rule».²⁶⁷ I den forstand opplevde keiseren fremgang.

Empirien gir også grunnlag for å se på kapittelforfatterens bruk av forklaringstyper. Louth anvender i hovedsak hensiktsforklaringer og funksjonsforklaringer. La oss begynne med hensiktsforklaringer. Denne tilnærmingen anvender Louth for å forklare Justinians plan bak igangsettelse av lovreformene. Overfor senatet kunngjorde keiseren nemlig at reformen skulle «bring matters up to date, reconcile contradictions, winnow out irrelevant legislation, and introduce clarity». Louth viser også til Justinians forståelse av en herskers rolle, nemlig det å være den øverste dommer og lovgiver, som forklaring på igangsettelsen av lovreformene.²⁶⁸

Samtidig som det ovenfor blir fortalt hva keiseren ønsker skal skje, blir funksjonene til dette lovverket berørt. Å oppdatere lovgivingen, introdusere klarhet, fjerne motsigelser og irrelevant lovgiving, er funksjoner som bidrar til å forklare hvorfor *Codex* eksisterer. Som hos Vasiliev, befinner også dette tilfellet befinner seg i en gråsoner, ettersom lovverkens funksjoner blir presentert som å være intendert av Justinian, og derfor er dette slikt sett en manifestert funksjon.

Funksjonsforklaringer blir også anvendt i mindre omtvistelige tilfeller. Dette kan ses med Louths forklaring av *Institusjonene*, der det kun er funksjonen, å være lærebok for de offisielle skolene, som anvendes for å forklare dette verket. Louth går altså ikke gjennom Justinians hensikt. Enda mer tydeligere fremkommer funksjonene når Louth vurderer lovverkene etter deres hensikter, altså hvordan de fungerte innenfor rettsystemet. Som nevnt ovenfor skulle dommerne ved hjelp av *Digestene* tolke lovnormene fra *Codex* og novellene. Dette er noe som Louth konkluderer med at «it seems, however, that this function was not to continue beyond the middle of the next century».²⁶⁹

²⁶⁷ Louth 2008: 109.

²⁶⁸ Louth 2008: 108.

²⁶⁹ Louth 2008: 108.

Det at Louth anvender hensiktsforklaringer og funksjonsforklaringer for å forklare lovtekstene, gir tydelige indikasjoner på hvilken kilder som blir anvendte. Louth anvender nemlig i hovedsak offisielle kilder. Det vil si kilder som skriver seg fra utgivelser av de bysantinske styresmaktene. Mest dominerende er lovtekstene som *Codex*, *Institusjonene*, *Digestene* og novellene, men også Justinians offisielle kunngjøring til senatet nevnt ovenfor, og den spesifikke Novelle 6 av 535 blir anvendt.

Novelle 6 blir anvendt for informasjon om Justinians syn på forholdet mellom keiserriket og presteskaper. I dette tilfelle siterer Louth et lengre utdrag fra denne novellen, for å illustrere sin tolkning av innholdet. Sitatet er følgende:

The greatest of God's gifts to men, given from on high in accordance with his loving kindness, are priesthood and empire; the one ministers to things divine, the other rules and cares for matters human, both proceed from one and the same source, and set in order human life. So nothing is more sought after by kings than the dignity of priests, if they beseech God continually on their behalf. For if the one is always unblemished and has open access to God, while the other rightly and fitly orders the received form of government, then there will be a fair harmony, and everything that is good for the human race will be granted. We therefore have the greatest care for the true dogmas of God, as well as for the dignity of the priests, which we believe cares for them, as through it good gifts are given us from God, so that what we have we possess securely, and what we have not yet attained we shall come to acquire. Thus everything will be done rightly and fitly, if the beginning of everything is proper and acceptable to God. We believe that this will be so, if the observance of the holy canons is preserved, which has been handed down by the apostles, who are rightly praised and venerated as eyewitness and ministers of the word of God, and which has been safeguarded and interpreted by the holy fathers.²⁷⁰

I likhet med de andre forfatterne, er lovverkenes språk av betydning i anvendelsen. Louth bemerker, som nevnt i vurderingen, at i motsetning til resten av lovverkene, så er de fleste

²⁷⁰ Louth 2008: 108-109.

av novellene ikke skrevet på latin, men på gresk. Denne empirien anvender Louth i sin argument om Justinians regjeringstid som et vannskille i imperiets historie.

I tillegg til disse lovtekstene, refererer Louth til et utdrag fra Priscus²⁷¹ beretning av den romerske utsendingen til Attilas²⁷² hoff på 400-tallet. Dette blir gjort i forbindelse med redegjørelsen over keiserens rolle som lovgiver. Gjennom igangsettelsen av lovreformene, etterlevde Justinian herskerens rolle som øverste dommer og lovgiver. Dette, skriver Louth, var «a task especially associated with the Roman emperor, for Romans prided themselves on living under the law». Dette synet var noe som, forfatteren påpeker, ble «given signal expression» i Priscus' beretning.²⁷³

Til slutt må vi se nærmere på Louths bruk av litteratur. I motsetning til de andre forfatterne, så viser han ikke til noe litteratur. Mens Vasiliev, Ostrogorsky og Treadgold gjennom referanser i noteapparatet eller i brødteksten har vist til litteratur, er dette ikke noe Louth har gjort under sin behandling av temaet. Empirien gir derfor ikke godt nok grunnlag for å behandle Louths anvendelse av litteratur.

4.5 Kapittelkonklusjon

La oss nå avrunde dette delkapitlet med å sammenligne forfatterne, med hovedvekten på de mest betydelige av forskjellene og likhetene. Først kan vi rette oppmerksomheten på hvordan de har vurdert temaet. Innenfor administrasjon skiller alle, bortsett fra Louth, mellom Justinians lovreformer, reform av provinsadministrasjonen og reform av skatteinnkrevningen. La oss først sammenlikne deres vurdering av lovreformer. Her legger både Vasiliev og Ostrogorsky vekt på reformenes betydning for utviklingen innenfor politisk tenkning og lov i vesten. Begge anser at lovverkene fikk stor betydning for denne utviklingen og enda kan ses i de europeiske lovsamlingene. I motsetning til Vasiliev, så anser Ostrogorsky dette som Bysants oppdrag i verdenshistorien. Treadgold er også inne på at Justinians lovsamling fikk betydning for utvikling av lov i vesten, men dette får mindre vekt

²⁷¹ Priscus eller Priskos var en retoriker og forfatter på 400-tallet som blant annet var utsending til Attila. For mer om Priscus, jf. Baldwin 1991b: 1721.

²⁷² Attila var en beryktet hersker over hunerne, som underla seg store områder på 400-tallet. For mer om Attila, jf. Gregory 1991b: 230-231.

²⁷³ Louth 2008: 108.

enn hos de russiskættete forfatterne, der han kun gir en kort bemerkning om dette. Hos Louth er dette derimot ikke en del av vurderingen. Han fokuserer snarere på hvorvidt lovreformen passer inn i bildet om «the grand view».

Et annet moment som blir berørt er lovreformenes ideologiske aspekt. Ostrogorsky anser at Justinians samlede lovverk ga legal støtte til forestillingen om en monarkisk, autokratisk stat. Louth skriver tilsvarende at lovverkene fremmer et verdenssyn, selv om han bruker andre ord. Dette er noe også Vasiliev er inne på, mens Treadgold ikke berører dette aspektet. Louth peker snarere på dets betydning for sammensmeltingen av keisermakten og kirkemakten som kom til å prege Bysants historie videre.

Som nevnt, så behandler ikke forfatterne bare lovreformene, men også hvordan Justinian håndterte den finansielle situasjonen, altså hans reformer av skatteinnkrevingen. Både Vasiliev og Treadgold, men til dels også Ostrogorsky, berører keiserens administrative tiltak for å håndtere den utfordrende finansielle situasjonen. Mens Treadgold anser at Justinian og hans administrasjon håndterte dette godt, er Vasiliev sterkt uenig. For de russiskættete forfatterne etterlot Justinian ikke et keiserrike med noe overskudd i statskassen, slik Treadgold peker på, men et rike på randen av ruin. Innenfor denne sammenheng skiller Treadgold og Vasiliev mellom hva denne utfordrende finansielle situasjonen skyldes. For Vasiliev skyldes dette hovedsakelig Justinians dyre krigføring og mislykkete administrative tiltak, der den justinianske pesten kun bidro til å forverre situasjonen. Den amerikanske forfatteren sier derimot at den hovedsakelig skyldes pestutbruddene, som endret inntektsgrunnlaget dramatisk.

Det er ikke bare vurderinger som skal sammenliknes. Vi må også se på fortellingene og narrativtypene, og da spesifikt om det er mulig å antyde noen grunnfortellinger. For dette temaet finnes det flere grunnfortellinger. Et av dem handler om lovreformene. Denne fortellingen dreier seg om Justinians forsøk på systematisere lovene, et arbeid som blir karakterisert som vellykket. Blant grunntrekkene er gjennomgang av reformens lovverker, samt deres videre betydning for utviklingen videre i Bysants og i vesten. Blant narrativtypene faller denne grunnfortellingen entydig inn i et fremgangsnarrativ. Den eneste som ikke forholder seg til denne grunnfortellingen er Louth. Hans fortelling er sentrert rundt

Justinians forsøk på sette sitt store prosjekt («grand design») ut i livet gjennom lovarbeidet. Men som hos de andre, anvender også Louth et fremgangsnarrativ for å strukturere sin fortelling.

En annen grunnfortelling som er mulig å antyde, handler om Justinians forsøk på å bøte på keiserrikets økonomiske situasjon. Dette blir av Vasiliev og Ostrogorsky satt inn i et nedgangsnarrativ, der Justinian ved sin død etterlater et Bysants på randen av ruin. Treadgold kommer derimot med en motfortelling til denne grunnfortelling, der keiserens tiltak faktisk klarte å holde imperiet finansielt stående og etterlot, til tross for pestens ødeleggelser, ikke en helt slunken statskasse. Det var nemlig noe resserver i den. Denne forskjellen kommer til uttrykk gjennom at Treadgold anvender et fremgangsnarrativ i sin fortelling.

Tilsvarende situasjon befinner grunnfortellingen om Justinians reformer av provinsadministrasjonen seg. Denne kjennetegnes av å være rammet inn i et nedgangsnarrativ og dreier seg om Justinians forsøk på å få bukt med flere av byråkratiets defekter, et geskjeft som keiseren ikke klarte å få til. Denne grunnfortellingen følger Vasiliev og Ostrogorsky, mens Treadgold forholder seg til den gjennom en motfortelling. Amerikaneren rammer sin fortelling i et fremgangsnarrativ der keiseren faktisk etterlot seg en bedre provinsadministrasjon.

Det er ikke bare grunnfortellinger som er felles, det finnes også fellestrekk, og forskjeller, innenfor forklaringstyper. Hensiktsforklaringer med fokus på keiserens forestillinger og ønsker om hva som skal skje er fremtredende hos alle forfatterne. Treadgold anvender, i samsvar med at han har et tematisk kapittel, også vesentlig med årsaksforklaringer, en forklaringstype som også fremkommer hos Vasiliev og Ostrogorsky også, om enn i mindre grad. Funksjonsforklaring opptrer, særlig i forbindelse med lovreformene hos alle, bortsett fra Treadgold. Denne forklaringstypen er derimot den minst brukte.

Innenfor kildebruk, er det interessant at ved Justinians lovreformer så bruker alle stort sett lovtekster. Denne bruken samsvarer med det Bernard H. Stolte har karakterisert som «old history of Byzantine law». Denne tilnærmingen karakteriseres av å kun fokusere på

normative tekster, altså på de formelle kildene til lovene. Dette kaller Stolte for «law in books». Tilsvarende ses det bort fra «law in action», som blant annet vil si «non-legal literature» og annet dokumentarisk empiri.²⁷⁴ Det er kun Louth som i sin behandling av lovreformene trekker inn annet materiale i form av et utdrag fra Priscus.

For de andre undertemaene er det slik at mens Ostrogorsky og Treadgold ikke eksplisitt anvender andre kildetyper enn disse lovtekstene, så gjør Vasiliev det. Vasiliev anvender nemlig kildetyper som traktater, historietekster og diverse uspesifisert materiale på papyrus. Hovedtrekket hos forfatterne er altså anvendelse av et smalt spekter av kildetyper.

Det mest bemerkelsesverdige med bruken av kildematerialet, er at mens alle bruker kvalitative tilnærminger til det, så er det kun Treadgold som også henter ut kvantitative data fra materialet. I motsetning til de andre, anvender han nemlig statistikk og tabeller for å støtte opp om sine forklaringer.

For bruk av litteratur er det ikke nevneverdige forskjeller. Av de forfatterne med tilstrekkelig empiri, blir det anvendt både bøker og artikler. Disse er skrevet språk som engelsk, tysk og fransk. Det er kun Ostrogorsky som henviser til litteratur på russisk. Denne litteraturen blir i liten grad anvendt for å problematisere egen vurdering eller for å vise tidligere perspektiver, selv om det sistnevnte forekommer hos Vasiliev og til dels hos Treadgold.

Oppsummert synes de mest betydelige forskjellene å være på fokuset gitt til temaet, altså hvilken spørsmål som er stilt og hvordan kildematerialet er anvendt. Mens Vasiliev, Ostrogorsky og Treadgold er opptatt med å vurdere hva slags Bysants som Justinian etterlot seg, er dette ikke et spørsmål som er aktuelt for Louth. Det inngår nemlig ikke i den britiske forfatterens spørsmål om «grand design»-synet passer på Justinians regjeringstid. Dette reflekterer det faktum at Louth hverken følger eller kommer med motfortellinger til grunnfortellingen som de resterende forfatterne deler. Der har lovreformene plass, men ikke Justinians administrative reformer eller skattepolitikk. Når det gjelder hvordan kildematerialet blir anvendt, så skiller Treadgold seg ut med å anvende både kvalitative og

²⁷⁴ Stolte 1998: 264.

kvantitative tilnærminger, mens Vasiliev skiller seg ut med eksplisitt bruk av flere kildetyper. Bruk av litteratur antyder derimot ikke vesentlige forskjeller.

4. Analyse av Justinians religionspolitikk

Det er liten tvil om at keiseren selv var opptatt av de teologiske sakene som dominerte hans regjeringstid. For bysantinerne selv var religionspolitikk ytterst komplekst, både teologisk og politisk. Keisere etter Konstantin den store (306-337)²⁷⁵ måtte finne løsninger på flere opprivende saker, både over doktrine og kirkeorganisering mellom øst og vest, samt innenfor de østlige patriarkatene. Ingen keiser kunne tillate alvorlige uroligheter innenfor sitt rike, men for Justinian var kirkens enhet avgjørende for å både oppnå politisk forening av de gamle vestromerske riksdelene med Bysants, og for å kreve guddommelig rett til å styre. For historikere har dette området flere omdiskuterte punkter. Fiona Haarer bemerker nemlig at «[Justinian's] purpose in trying to bring unity to the schismatic factions within the eastern patriarchates and western Church, his interpretation of the role of emperor in directing church affairs, and his success and consequent legacy have been hotly debated».²⁷⁶ Dette er noe av det vi møter, når vi skal se nærmere på Justinians religionspolitikk slik den fremkommer i vårt utvalg av lærebøker.

I tillegg til å være opptatt av spørsmålet om Justinians forsøk på å skape enhet i kirken ble en suksess eller ei, er forfatterne opptatt av å forklare dette. I analysen får vi se at selv om det også under dette temaet blir anvendt hensiktsforklaringer, så er det forskjell i hvilken andre forklaringstyper som blir anvendt. Denne opptattheten av keiserens forsøk med å skape én kirke, gjenspeiler seg grunnfortellingen som deles av alle forfatterne. Derimot får vi også se at enkelte av forfatterne er opptatt av andre sider ved Justinians arv. En opptatthet som muligens har fått utslag i en utvidelse av hvilken kildetyper som blir anvendt.

Nå som vi har fått temaet introdusert og noen av funnene til analysekapitlet forespeilet, må vi se nærmere på hva religionspolitikk på Justinians tid innebar. Religionspolitikken er sterkt knyttet til kirken. Den bysantinske kirken var organisert i et hierarki som strekte seg over

²⁷⁵ Konstantin den store regnes ofte som å være den bysantinske keiseren.

²⁷⁶ Haarer 2022: 75.

hele keiserriket. Hver by hadde sin biskop med ansvar for den kristne menigheten i selve bykjernen og byens omland. Alle biskopene innenfor provinsen var underlagt metropolitten som oppholdt seg i provinshovedstaten. Metropolittenes kirkeområder var videre samlet inn under patriarkater, ledet av patriarkene. Det var patriarkene som innehadde de øverste embetene i kirken, som var overhodene for kirken og hadde myndighet over de geistlige innenfor hvert sitt kirkeområde. Det var altså ikke ett enkelt overhode over kirken, men flere som styrte sine områder uavhengig av hverandre. På Justinians tid var det fem patriarkater innenfor det bysantinske riket, sentrert i byene Roma, Konstantinopel, Alexandria, Antiokia²⁷⁷ og Jerusalem.²⁷⁸

Et sentralt trekk ved den bysantinske kirken og et sentralt aspekt ved religionspolitikken overfor kirken, var kirkemøter. Når uenigheter rundt doktrine, disiplin og organisering skulle ordnes opp i, ble det kalt til kirkemøter, hvor biskoper i spesifikke regioner, som metropolittens kirkeområde, kom sammen for å diskutere og vedta beslutninger. Disse vedtakene var bindende for den spesifikke regionen. Disse lokale kirkemøtene blir ofte kalt for synoder. Økumeniske konsil var de kirkemøter som gjaldt for hele kirken, for alle dens patriarker og biskoper. De var med andre ord felleskirkelige. Deres avgjørelser var bindende for hele kirken, ikke bare for biskoper i enkeltregioner. Disse møtene tok normalt for seg spørsmål rundt doktrine, men konsilene håndterte også saker innenfor kirkedisiplin.²⁷⁹ Denne typen kirkemøter ble normalt innkalt av keiserne, som enten direkte eller gjennom en stedfortreder presiderte over møtet.²⁸⁰

For å forstå sakene som møtte Justinian i hans utførelse av religionspolitikken, må vi vende oppmerksomheten til det fjerde økumeniske konsilet av 451, det såkalte Khalkedonkonsilet. Bakgrunnen for dette konsilet ligger i debattene som pågikk tidlig på 400-tallet om hvordan Kristus kunne være både Gud og menneske. Patriarken av Konstantinopel, Nestorios (428-431) foreslo at de guddommelige og menneskelige elementene var avskilte. Inni Kristus var det Gud Ordet («God the Word»), skaperen som eksisterte før tiden («the pre-existent creator»), og Jesus, mennesket som ble født, døde og sto opp igjen fra de døde. Følgelig

²⁷⁷ Antiokia heter i dag Antakya og ligger sør i Tyrkia.

²⁷⁸ Cunningham 2008: 527-528.

²⁷⁹ Gallagher 2008: 583-584; For den norske navnekonvensjoner til kirkemøter, jf. Elstad 2020.

²⁸⁰ Papadakis & Cutler 1991: 541, 543.

kunne jomfru Maria ikke bli referert som Guds mor («theotokos»). Dette dualistiske synspunktet ble avvist av dem som mente at Kristus' guddommelige og menneskelige sidene («divine and human aspects») var så tette at de formet en enhet. Patriark Kyrill av Alexandria (412-444)²⁸¹ var den fremste representanten for denne linjen. Kyrill mente at Kristus' to naturer var forent og perfektjonert («united and perfected») i én Herre, Kristus og Sønnen, og at Gud Ordet hadde blitt til kjøtt («God the Word became flesh»)²⁸². Det var altså dette spørsmålet om Kristus natur som sto på spill da keiser Markian (450-457) i 451 innkalte Khalkedonkonsilet. Her ble det vedtatt at Kristus var én person med to naturer. Forholdet mellom disse naturene ble beskrevet som «without confusion, without change, without division, without separation». Hellers ble enkelte av Kyrills brev, sammen med den nikenske trosbekjennelsen,²⁸³ akseptert som trosdefinerende («definition of faith»). Med andre ord ble deler av Kyrills lære akseptert av konsilet. Nestorios og hans lære, nestorianismen,²⁸⁴ ble derimot fordømt.²⁸⁵ Urolighetene stilnet derimot ikke etter det fjerde økumeniske konsilet.

Etter konsilet fortsatte disse kristologiske diskusjonene ut 400- og godt inn på 500-tallet. I den forbindelse blir det anvendt flere begreper for de ulike grupperingene eller posisjonene. De som argumenterte for at Kristus hadde én natur ble kjent som monofysittene, sammensatt av de greske ordene *mono* og *physis*, som betyr henholdsvis én og natur.²⁸⁶ Mange av monofysittene definerte seg selv i opposisjon til Khalkedonkonsilets bestemmelser. Av den grunn kalles de også for anti-khalkedonister. Tilsvarende er khalkedonister en benevnelse for de som fulgte dette konsilets bestemmelser, altså som definerte seg selv i tråd med det femte økumeniske konsilets beslutninger. Khalkedonister

²⁸¹ Kyrill av Alexandria var patriark av Alexandria. Han var en av lederskikkelsene innenfor de kristologiske dispuuttene på slutten av 300- og begynnelsen av 400-tallet, jf. Baldwin, Kazhdan & Sevchenko 1991: 572.

²⁸² Haarer 2022: 75-76.

²⁸³ Den nikenske trosbekjennelsen brukes i flere kirkesamfunn i dag. I den norske kirke brukes denne trosbekjennelsen under visse høymesser.

²⁸⁴ Nestorianismen hadde enkelte følgere i Syria, samt betydelige følgere i Persia og østover, under den justinianske tidsalder. For mer om nestorianismen, jf. Kazhdan 1991h: 1459-1460.

²⁸⁵ Haarer 2022: 76.

²⁸⁶ I nyere diskusjoner har dette begrepet blitt erstattet av *miafysitter*, sammensatt av de greske ordene *mia* (én) og *physis* (natur). I motsetning til monofysitismen, har dette et meningsinnhold som innebærer at Kristus har én natur med både guddommelige og menneskelige attributter, jf. Haarer 2022: 76. Ettersom monofysitisme er det mest etablerte begrepet og det begrepet som blir brukt i de utvalgte lærebøkene, er det det begrepet som blir anvendt videre i denne oppgaven.

blir ofte også referert til som ortodokse, altså som rettroende.²⁸⁷ Det var disputten mellom disse partene som møtte Justinian og som opptar forfatterne.

Før vi tar fatt på å analysere hvordan forfatterne vurderer Justinians religionspolitikk, må vi først se nærmere på hva de skriver om innenfor dette temaet. Og kanskje like viktig, å se på hva de ikke skriver om. Det første som kan ses på er keiserens politikk overfor monofysittene og khalkedonister. Det første forfatterne berører i den sammenheng, er avslutningen av det akakiske skismaet («Acacian schism»). Etter flere mislykkete forsøk på å påtvinge Khalkedonkonsilets avgjørelser, utstedte keiser Zeno (474-491) i 482 et trosutsagn («statement of belief») med intensjon om å sikre enhet, derav navnet Henotikon.²⁸⁸ Her ble det fjerde økumeniske konsilet avvist, men ikke fordømt. I vesten var det ikke vilje til å avvise dette konsilet og derav keiserens trosutsagn. Dette begynte en splittelse mellom kirken i vest og øst, kalt det akakiske skismaet. Selve navnet på skismaet stammer fra at Henotikon var utarbeidet av patriark Akakios av Konstantinopel (471-489). Henotikon forble den keiserlige politikken også under Zenos etterfølger, Anastasios (491-518), som derav opprettholdt splittelsen innenfor kirken. De første handlingene under keiser Justins regjeringstid var å trekke tilbake Henotikon og å gjenopprette relasjonene til paven i Roma. Under et påfølgende kirkemøte ble slutten på skismaet godtatt, der alle som støttet Henotikon, inkludert avdøde Akakios, ble lyst i bann.²⁸⁹

I 533 innkalte Justinian til samtaler i Konstantinopel mellom ledende khalkedonere og monofysitter.²⁹⁰ I motsetning til de andre, utdyper Treadgold at det er snakk om severanske monofysitter. Dette var monofysitter som fulgte Severus av Antiokia sin lære, som sa at selv om Kristus kun hadde én natur, så var den både guddommelig og menneskelig. Dette sto i kontrast til Evtykhes av Konstantinopels²⁹¹ lære, som handlet om at Kristus har én guddommelig natur. Treadgold nevner også at Justinian i kjølvannet av samtalene utstedte et edikt som fordømte både Nestorios og Evtykhes, og som kunngjorde at «Christ was divine,

²⁸⁷ Haarer 2022: 76-77.

²⁸⁸ Henotikon (Henōtikón) er gresk for «act of union».

²⁸⁹ Louth 2008: 103, 106; Treadgold 1997: 174-175; Vasiliev 1953: 149; Ostrogorsky 1968: 69-70.

²⁹⁰ Vasiliev 1953: 151; Louth 2008: 116-117.

²⁹¹ Evtykhes av Konstantinopel var en munk og teolog som døde en gang etter 451. Han var aktiv i de kristologiske debattene, der han knyttes til monofysitismen. For mer om Evtykhes, jf. Kazhdan 1991f: 759.

human, and a single person».²⁹² Moorhead og Ostrogorsky nevner ikke disse samtalene eller ediket.

I etterkant av samtalene i Konstantinopel av 533 kom Severus til Konstantinopel for å diskutere med keiseren. Vasiliev legger til at Justinian også ga husly i hovedstaten til fem hundre monofysitiske munkere. Da den monofysitiske patriark Timotheus av Alexandria (517-535) døde i 535 ble posisjonen gitt til den severanske Theodosius (535-536). Samme år døde den khalkedonske patriark Epifanios av Konstantinopel (520-535), hvis posisjon ble gitt til den khalkedonske Anthimos (535-536), som var kjent for å være vennlig innstilt overfor severanere. Da pave Agapetus (535-536) ankom Konstantinopel i 536, krevde han både den nye patriarken av Konstantinopels avgang og opphør av den forsonende politikken mot monofysittene. Justinian bøyd seg for pavens krav, der Agapetus fikk innvie den khalkedonske Menas (536-552) til patriark av Konstantinopel. Menas holdt kort tid etter en synode som lyste Anthimos, Severus og deres støttespillere i bann, etterfulgt av at keiseren utviste dem fra Konstantinopel.²⁹³ Louth tar med mindre detaljer, der han skriver at etter samtalene av 532 gikk i stå, grep Justinian til forfølgelse av monofysittene. I motsetning til de andre, så peker Louth på at Theodora ga beskyttelse til de forfulgte monofysittene, ved å huse dem i palasset.²⁹⁴

Noe som Treadgold behandler, men som de andre ikke nevner, er Justinians tiltak i Egypt. Etter at patriark Theodosius av Alexandria gjentatte ganger hadde nektet å akseptere Khalkedonkonsilet, så hadde Justinian avsatt ham. Patriarkatet ble bemannet av Paulus (536-540) som ble støttet av Justinians administrative grep med å underlegge Egypt fem militære ledere, med tittelen dux. Disse embetsmennene fikk overskridende militære og sivile ansvarsområder, som bidro til patriark Paulus tiltak med å erstatte det monofysitiske presteskaper i Egypt med khalkedonister ved hjelp av militærmakt.²⁹⁵

Alle forfatterne berører derimot Justinians utstedelse av dekreet om de tre kapitler. Selve navnet de tre kapitler, er en fellesbenevnelse for de tre biskopene kalt Theodore av

²⁹² Treadgold 1997: 182-183.

²⁹³ Vasiliev 1953: 151; Treadgold 1997: 187.

²⁹⁴ Louth 2008: 117.

²⁹⁵ Treadgold 1997: 190.

Mopsuestia (392-ca. 428), Theodoret av Kyros (423-ca. 466) og Ibas av Edessa (ca. 435-ca. 457).²⁹⁶ Disse ble ansett å være knyttet til den bannlyste nestorianismen, der Theodore var Nestorios lærer, og Theodoret og Ibas hadde forsvart Nestorios under debattene på 400-tallet.²⁹⁷ Mens den førstnevnte teologen var død ved Khalkedonkonsilets, ble de sistnevnte ikke fordømt under dette konsilet. Flere monofysitter forsto dette konsilet som et ufullstendig oppgjør med nestorianismen, og av den grunn problematisk. I 544 utstedte keiseren dette dekretet hvor han fordømte disse teologene og truet med å gjøre tilsvarende mot alle som våget å forsvare de tre kapitler. Justinian krevde at alle biskoper og patriarker skulle skrive under på denne fordømmelsen. Mens patriarkene av Konstantinopel, Jerusalem, Antiokia og Alexandria gjorde dette, nektet pave Vigilius (537-555). I 545 ble paven arrestert og ført til Konstantinopel hvor han ble holdt fanget. I 548 utstede Vigilius sin godkjenning av dekretet om de tre kapitler, men trakk det tilbake i 550, etter at nordafrikanske biskoper under en synode lyste ham i bann.²⁹⁸

I 553 innkalte Justinian til det femte økumeniske konsilet ved Konstantinopel. Konsilet endte med å stille seg bak keiseren dekré om de tre kapitler og lyste de nevnte teologene i bann. Vigilius nektet først å godta konsilets beslutning, men ombestemte seg etter ett år. Det var derimot fortsatt motstand i vest mot konsilet.²⁹⁹ Louth skriver at i tillegg til fordømmelsen av de tre kapitler, så tok konsilet også opp og vedtok fordømmelsen av Origenes og origenismen.³⁰⁰

I årene frem til Justinians død, skriver forfatterne litt forskjellig. Louth bemerker kort at keiseren «lapse into heresy in his final months».³⁰¹ Treadgold utdyper at Justinian grep til

²⁹⁶ Dekretet om de tre kapitler fikk opprinnelig navnet sitt på grunn av at det inneholdt tre kapitler eller avsnitt viet til henholdsvis Theodore av Mopsuestia, Theodoret av Kyros og Ibas av Edessa. Senere har selve navnet de tre kapitler blitt ensbetydende med Theodore, Theodoret og Ibas, jf. Vasiliev 1953: 152. For mer om de tre kapitler, jf. Også Gregory 1991d: 2080-2081.

²⁹⁷ Theodoret av Kyros skrev en rekke skriv mot Kyril av Alexandria, motstanderen av Nestorios, mens Ibas av Edessa forsvarte Nestorios i et spesifikt brev, omtalt som brevet til Mari av Persia («Ibas' letter to Mari the Persian»), jf. Haarer 2022: 81-82.

²⁹⁸ Vasiliev 1953: 152; Ostrogorsky 1968: 78; Treadgold 1997: 200, 210; Louth 2008: 117-118; Moorhead 2008: 212-213.

²⁹⁹ Vasiliev 1953: 153; Ostrogorsky 1968: 78; Treadgold 1997: 211; Moorhead 2008: 213.

³⁰⁰ For Louth sin bemerkning om dette, jf. Louth 2008: 117-118; Origenismen er læren knyttet til teologen Origenes av Alexandria (ca. 185-254). Hans lære var særlig utbredt blant egyptiske og palestinske munkere på 400- og 500-tallet. For mer om Origenes og hans lære, jf. Gregory 1991c: 1534.

³⁰¹ Louth 2008: 106.

formuleringene fra den ekstreme monofysitten Julian av Halikarnassos, kalt aftartodoketisme.³⁰² Denne doktrinen sa at Kristus' kropp verken kunne lide eller synde, ettersom han kun hadde én gudommelig natur. I 565 utstedte Justinian et dekré hvor han gikk god for både aftartodoketismen og Khalkedonkonsilet, til stor motstand fra monofysitter og khalkedonister. Før han rakk å utøve denne politikken, døde derimot keiseren.³⁰³ Vasiliev berører ikke detaljene rundt Justinians siste teologiske standpunkter, men skriver at keiseren i sine siste år favoriserte monofysitismen, der alle biskoper som var uenige med ham, ble sendt i eksil. Som Treadgold, avslutter Vasiliev med at før Justinian gjorde denne teologiske retningen obligatorisk for hele kirken, så døde han.³⁰⁴ Ostrogorsky og Moorhead berører derimot ikke Justinians religionspolitikk under hans siste leveår.

I tillegg til Justinians politikk overfor khalkedonistene og monofysittene, blir også hans politikk overfor ikke-kristne berørt. Dette er et område av Justinians religionspolitikk som i liten grad blir tidsbestemt, altså gitt årstall, av de forskjellige forfatterne. Bortsett fra Moorhead, så berører alle dette området. Noen av grupperingene som keiserens politikk var rettet mot, er jødene og samaritanerne³⁰⁵ i Palestina. Vasiliev skriver at da de gikk til opprør, ble dette slått ned på. Mange synagoger ble ødelagt, mens de som forble værende, ble det forbudt å lese fra den hebraiske utgaven av gamletestamentet. Borgerrettighetene til befolkningen ble begrenset.³⁰⁶ Louth skriver tilsvarende om undertrykkelse av jødene, men viser også til lover som beskyttet deres eksistens, som beskyttet deres synagoger fra ødeleggelse og desekrering. For samaritanerne nevner Louth at de reiste seg i et opprør mot Justinians undertrykkelse, et opprør som ble slått ned i 529.³⁰⁷ Treadgold skriver tilsvarende om samaritanerne, men uten presiseringen av når opprøret ble slått ned. Han fremhever snarere at dette skjedde i forbindelse med Justinians nye lover, som ble utstedt tidlig i hans

³⁰² På Justinians tid hadde aftartodoketismen en viss spredning i de østlige deler av Bysants, særlig i Egypt, hvor følgerne i en kort periode, i 535, besatte posisjonen som patriark av Alexandria. For mer om aftartodoketisme, jf. Gregory 1991a: 129.

³⁰³ Treadgold 1997: 214.

³⁰⁴ Vasiliev 1953: 153-154.

³⁰⁵ Samaritanerne var en monoteistisk sekt med egen yppersteprest og som avviste blant annet profetene og tekstene fra jødernes hebraiske bibel. Under Justinians regjeringstid, hadde denne gruppen et betydelig antall. For mer om samaritanerne, jf. Bowman 1991: 1835.

³⁰⁶ Vasiliev 1953: 150.

³⁰⁷ Vasiliev 1953: 116.

regjeringstid. Jødene blir ikke nevnt av Treadgold.³⁰⁸ Ostrogorsky berører hverken jøder eller samaritanerne.

Det Ostrogorsky derimot tar for seg innenfor temaet er keiserens politikk overfor paganistene, eksemplifisert gjennom nedstengelsen av akademiet i Athen.³⁰⁹ Ostrogorsky skriver at Justinian i 529 både tok fra paganister retten til å undervise og stengte akademiet i Athen. De tidligere ansatte («scholars») dro i eksil til perserkongen Khosrau I (531-579), hvor de tok med sin greske lærdom.³¹⁰ Vasiliev legger til at grekerne fant forholdene så utålelige i Persia, at Khosrau gjorde en avtale med Justinian om å la dem vende hjem igjen. I avtalen lovte keiseren å la de pagane filosofene å tilbringe resten av sine liv i fred og trygghet i Bysants.³¹¹ Bortsett fra denne avtalen, skriver Louth tilsvarende som Vasiliev. Louth peker også på at de hjemvendte filosofene fortsatte å undervise andre steder.³¹² Treadgold skriver kort at Justinian i 529 forbød paganister fra offentlig undervisning i 529 og avsatte de fleste, om ikke alle, pagane filosofer fra sine stillinger, som enten pensjonerte seg eller dro ut i eksil.³¹³

Overfor ikke-kristne skjedde det også misjonering fra keisermaktens side. Treadgold skriver at høsten 542, mens Justinian fortsatt var alvorlig syk,³¹⁴ tillot keiserinne Theodora utnevnelsen av tre monofysitiske misjonærer. Den ene av de var den monofysitiske biskop Jacob Baradaeus av Edessa (ca. 542-578), som kom til å etablere et parallellt monofysitisk kirkehierarki i øst, altså i Lilleasia, Syria og østlige deler av middelhavskysten.³¹⁵ Louth skriver tilsvarende som Treadgoldt, men knytter dette ikke til keiserinnen. Han konstaterer at noe av dette skjedde med keiserlig støtte, der templer ble ødelagt, og kirker ble grunnlagt. Louth legger til at Baradaeus' grunnleggelse av et parallellt monofysitisk kirkehierarki ble forsøkt knust gjennom keiserlig forfølgelse. Disse forsøkene ble derimot ikke vellykkete.³¹⁶ Vasiliev

³⁰⁸ Treadgold 1997: 180.

³⁰⁹ Akademiet i Athen var en skole eller utdannelsested som påstår å stamme fra filosofen Platons akademi som ble grunnlagt på 300-tallet f.v.t. For mer om akademiet i Athen, jf. Kazhdan & Browning 1991: 9.

³¹⁰ Ostrogorsky 1968: 77.

³¹¹ Vasiliev 1953: 150.

³¹² Louth 2008: 115.

³¹³ Treadgold 1997: 180, 264-265.

³¹⁴ Som tidligere nevnt ble Justinian smittet av den justinianske pesten.

³¹⁵ Treadgold 1997: 198, 200.

³¹⁶ Louth 2008: 116, 118.

berører ikke denne monofysiske misjoneringen. Han peker snarere på at Justinian støttet opp under en misjonering som førte til omvendelsen av stammer ved Donau, Nord-Afrika og midtre del av Nilen.³¹⁷

Hovedområdene som forfatterne skriver innenfor er altså keiseren politikk overfor khalkedonister og monofysitter, og hans politikk overfor ikke-kristne. Nå som vi har sett kort på hovedtrekkene av det som skrives, har vi grunnlag for å analysere hvordan de har vurdert Justinians religionspolitikk.

5.1 Vasiliev

Vasiliev har gitt dette temaet en sentral plass i boken. Han har nemlig gitt keiserens religionspolitikk et eget 7 sider langt underkapittel, «The ecclesiastical policy of Justinian».³¹⁸ I tillegg blir temaet trukket frem i bokens oppsummerende vurdering av keiserens regjeringstid. Det er ikke bare i kapitlet at religion, særlig i form av kristendommen, spiller en sentral rolle. Bysants er ifølge Vasiliev ett annet navn på «the Christian-Greco-Eastern culture» som gradvis oppstod da kristendommen og den pagane hellenismen blandet seg.³¹⁹

Når vi har konstatert at dette temaet spiller en sentral rolle, er det fint å starte gjennomgangen av empirien ved å nettopp se på Vasilievs helhetlige vurdering. Her konstaterer forfatteren at «the religious policy of the Emperor was also a failure». Dette begrunner han med at den ikke bidro til å skape religiøs enhet, i form av en forent kirke i Bysants. Ortodoksi³²⁰ og monofysisme ble ikke forsonet, mens nestorianisme, manikeisme,³²¹ jødedom og til en viss grad paganisme, fortsatte å eksistere. Politikken resulterte kun i ytterligere urolligheter innenfor den østlige monofysiske kirken.³²² Det er altså et sterkt fokus på hvorvidt keiseren klarte å skape én tro innenfor sitt imperium.

³¹⁷ Vasiliev 1953: 154.

³¹⁸ For underkapitlet «The ecclesiastical policy of Justinian», jf. Vasiliev 1953: 148-154.

³¹⁹ Vasiliev 1953: 43.

³²⁰ Altså den khalkedonske posisjonen, som blant annet Vasiliev kalles for den ortodokse posisjonen.

³²¹ Dette var et dualistisk trossystem fra 200-tallet. Den ble grunnlagt av den persiske religionslederen Mani (d. 276), som var opptatt av striden mellom etiske prinsipper, mellom det gode og det onde. For mer om manikeismen, jf. Gregory & Kazhdan 1991: 1285-1286.

³²² Vasiliev 1952: 154, 192.

Vasiliev har et tydelig syn på keiserens rolle i å styre kirkelige anliggende. Han skriver at «basing his Conceptions on the principle of absolute power, he assumed that in a well-ordered state everything is subject to the authority of the emperor». For Vasiliev hadde altså Justinian det syn at alt skulle være underlagt keiserens autoritet, en forståelse som blir eksplisitt knyttet til keiserens overordnede ideologi. Han skriver at «as the successor of Roman Caesars, Justinian considered it his duty to restore the Roman Empire, and at the same time he wished to establish within the Empire one law and one faith». Av den grunn mener Vasiliev at Justinian anså det som sin rett å styre kirkens interne administrasjon og skjebnen til de geistlige, både av lav og høy rang, men også «to determine a specific dogma for his subjects».³²³ Dette synet som Vasiliev tilegner Justinian, fører oss videre til det nærliggende område som angår forhold mellom kirke og stat.

For Vasiliev er det slik at den bysantinske keiseren generelt hadde cæsaropapistiske tendenser eller utførte en cæsaropapistisk politikk.³²⁴ Vasiliev skriver nemlig at keiserne «had the right to regulate the life of the clergy, to fill the highest hierarchic posts according to his own judgment, to appear as mediator and judge in the affairs of the clergy». Med andre ord blir de bysantinske keiserne tilskrevet betydelig makt over religiøse og kirkelige anliggende. I den sammenheng, vurderer Vasiliev at «Justinian may be considered one of the most characteristic representatives of the Caesaropapistic tendency». Dette blir begrunnet gjennom å vise til Justinians forståelse av den bysantinske stats hersker, hvis person skulle inneha all verdslig og all åndelig makt. Herskeren skulle slikt sett både være «Caesar and pope».³²⁵

Vasiliev mener at Justinian og Justin sto for en linjeendring når det gjaldt hvilken teologiske posisjoner som keisermakten favoriserte. De gikk nemlig bort fra Zenos og Anastasios monofysitiske linje. Forfatteren skriver at «Justin and Justinian definitely favoured the Roman church and renewed friendly relations with it», et punkt som blir karakterisert som et grunnleggende («fundamental») mål for deres kirkepolitikk. Justinians regjeringstid ble

³²³ Vasiliev 1052: 148.

³²⁴ Cæsaropapisme er en betegnelse for et system hvor monarken utøver ubegrenset kontroll over kirken som befinner seg innenfor sitt område, selv i saker som angår doktriner, jf. Shepard 2008: 886; Angold & Whitby 2008: 575-576.

³²⁵ Vasiliev 1952: 148-149.

derfor en periode hvor paven innehadde den øverste autoriteten innenfor kirken, gjennom å bli omtalt som overhodet for alle kirker, som den patriarken med øverst rang og den eneste som blir titulert som pave. Denne vennlige innstillingen mot vest anser Vasiliev å harmonisere dårlig med Justinians visjon om ett keiserrike med én religion. Forfatteren begrunner dette med at denne linjeendringen måtte resultere i at de østlige provinsene ble skjøvet lengre bort fra keisermakten, et problem som er nært knyttet til hvorfor monofysittene opptar en sentral plass innenfor Justinians religionspolitikk.³²⁶

Vasiliev gir særlig plass til keiserens politikk overfor monofysittene. Han skriver nemlig at «most important of all, of course was Justinian's attitude toward the Monophysites». Dette begrunnes ut fra dets store politisk betydning, som skyldes to faktorer. For det første var det knyttet til det politiske problemet i de østlige provinsene, altså Egypt, Syria og Palestina. For det andre var denne saken knyttet til Theodora, som både støttet monofysittene og hadde stor innflytelse over keiseren.³²⁷

Vasiliev tar for seg flere av Justinians forsøk på å skape forsoning mellom khalkedonistene og monofysittene. Det første forsøket er samtalene i Konstantinopel av 532, som Vasiliev beskriver som «a conciliatory religious conference», altså en forsonende religionskonferanse. Forfatteren anser at møtet kom i stand som følge av at Justinian fulgte Theodoras råd om å etablere fredlige relasjoner med monofysittene. Vasiliev skriver at samtalene i Konstantinopel umiddelbart syntes å være en triumf for monofysittene. Dette kom til uttrykk gjennom utnevnelsen av en patriark av Konstantinopel som var vennlig innstilt til monofysittene³²⁸ og monofysittenes leder, Severus, inntog i byen. Dette ble derimot reversert ved Pave Agapetus og følge av ekstremt ortodokse munk, kalt akoimetoï,³²⁹ ankom byen og ble oppbrakt over monofysittenes tilstedeværelse. Reverseringen anser Vasiliev som veldig mulig å delvis være forusaket av at den østgotiske krigen hadde begynt og at Justinian av den grunn behøvde støtte i vesten. Forfatteren

³²⁶ Vasiliev 1952: 149.

³²⁷ Vasiliev 1952: 150-151.

³²⁸ Vasiliev selv navngir ikke personen i teksten. Det er meget trolig at han sikter til Anthimos av Konstantinopel (535-536).

³²⁹ Akoimetoï var en gruppe munk som tilhørte et munkefelleskap grunnlagt av Alexander Akimetes («the sleepless» eller han som ikke hviler) på 400-tallet. Under Justinians regjeringstid var akoimetoï kjent for å være anti-monofysitiske. For mer om akoimetoï, jf. Talbot & Taft 1991: 46.

skriver fort etter at dette derimot ikke var et tilbakeskritt som hindret keiseren videre forsøk på forsoning med monofysittene.³³⁰

Dekreet om de tre kapitler blir i lys av Justinians ønske om å gjøre denne kunngjøringen obligatorisk for hele kirken gjennom underskrift fra alle dens patriarker og biskoper, ansett som mislykket av Vasiliev. Mens den østlige kirken var villig til dette, så var den vestlige kirken ikke det. Justinian klarte etter mye press, å tvinge pave Vigilius til å godta dekreet, en handling som medførte at alle fem patriarkene sto bak bannlysningen for en kort periode. Dette karakteriserer Vasiliev som den siste triumfen for keiserinne Theodora, som var overbevist over den uunngåelige seieren til monofysitismen. Paven trakk derimot sin godkjennelse tilbake etter at afrikanske biskoper i en synode bannlyste ham. Dekreet om de tre kapitler fikk derfor aldri en universell kirkelig anerkjennelse.³³¹

Det femte økumeniske konsilet anser Vasiliev, med hensyn på dets problem, som lettere enn de tidligere konsilene. Dette var fordi det ikke måtte håndtere noen ny form for kjetteri, men kun måtte håndtere noen uavklarte spørsmål fra det tredje og fjerde økumeniske konsil.³³² Dette konsilet var derimot, slik forfatteren ser det, mislykket, ettersom den ikke innfridde Justinians forventninger. Ifølge Vasiliev forventet keiseren at konsilet ville forsone monofysittene med de ortodokse. Dette skjedde derimot ikke, ettersom skillelinjene mellom dem fortsatte å eksistere.³³³

De siste årene av Justinians liv blir kort bemerket. Vasiliev anser at Justinian da tilsynelatende («apparently») favoriserte monofysittene, i kontrast til tidligere i sin regjeringstid hvor han og Justin favoriserte khalkedonistene. Vasiliev vurderer at hvis keiseren ikke døde i 565, så kunne denne politikken ha medført en ny statsreligion. Han skriver at «monophysitism might have become the state religion, obligatory on all, and this would have led to new and very serious complications».³³⁴

³³⁰ Vasiliev 1952: 151.

³³¹ Vasiliev 1952: 152.

³³² Det tredje og fjerde økumeniske konsilene er henholdsvis Efesoskonsilet av 431 og Khalkedonkonsilet av 451. For mer om disse to konsilene, jf. Gallagher 2008: 584-585.

³³³ Vasiliev 1953: 153-154.

³³⁴ Vasiliev 1953: 153-154.

De ikke-kristne får i motsetning til monofysittene, en mer sparsom behandling. Forfatteren anser at Jødene og samaritanerne, som han karakteriserer som jødernes religiøse slektninger, i Palestine ble undertrykket under Justinians styre. Vasiliev peker på at mange synagoger ble ødelagt. I de synagoger som forble intakte, var det forbudt å lese gamletestamentet³³⁵ i sin hebraiske form. Den ble erstattet av den greske versjonen kalt *Septuagint* («the Greek version of Seventy translators»). Borgerrettighetene til befolkningen ble også begrenset.³³⁶

Det er ikke bare jøder og samaritanere som blir ansett å bli utsatt for undertrykkelse. Paganistenes trosforestillinger ble også forsøkt utryddet («eradicating»). Dette skjedde blant annet gjennom nedstengelsen av den kjente filosofiske skolen i Athen, en skole som Vasiliev karakteriserer som den intellektuelle paganismens siste skanse og som paganister rundt om hele Bysants så på som sitt hovedsenter («main center»). Betydningen av Justinians nedstengning av 529 blir nyansert gjennom at forfatteren peker på at skolens nedgang allerede hadde blitt forespeilet i form av Universitetet i Konstantinopels organisering på 400-tallet under Theodosius II.³³⁷ I tillegg fikk de pagane filosofene lov til å leve ut resten av sine liv i Bysants i fred og trygghet. For paganistene hellers, understreker Vasiliev at de fortsatte å eksistere i hemmelighet rundt om i fjerne lokasjoner, slik at «Justinian failed to bring about the complete eradication of paganism».³³⁸

Nå får vi bevege oss videre til å se på hvordan Vasiliev faktisk har presentert denne empirien ovenfor. Som tidligere er første skritt å se på hvilken narrativtype som fortellingene blir strukturert etter. Den sentrale fortellingen handler om Justinians forsøk på å forsone monofysittene med khalkedonistene. I begynnelsen, frem til 535, var dette så vellykket at Vasiliev karakteriserer det slik at «the Monophysites seemed triumphant».³³⁹ Det skjer fort et vendepunkt. Han skriver nemlig at «however, things changed very soon». Dette tilegner Vasiliev til Pave Agapetus ankomst i Konstantinopel, noe som medførte at Justinian måtte

³³⁵ Vasiliev bruker ordet gamletestamentet, på det som i dag som oftest karakteriseres som jødernes tora.

³³⁶ Vasiliev 1953: 150.

³³⁷ Universitetet i Konstantinopel er ikke universitet i moderne forstand. Selve navnet er det konvensjonelle navnet på den utdanningsinstitusjonen som Theodosius II grunnla.

³³⁸ Vasiliev 1953: 150.

³³⁹ Vasiliev 1953: 151.

forandre sin politikk. Noe han ifølge Vasiliev gjorde «regretfully».³⁴⁰ For keiserens politiske mål er dette altså et tilbakeskritt, en nedgang. Justinians neste forsøk gjennom dekreet om de tre kapitler møte mye motstand. Det var fremgang i form av at han klarte å få pave Vigilius i 548 til å gå med å underskrive dekreet. Et nytt vendepunkt kom derimot ved at paven, etter å ha blitt bannlyst av nord-afrikanske biskoper, trakk tilbake sin godkjennelse. Sammen med den vestlige kirkes avvisning av dekreet om de tre kapitler, markerer også dette et tilbakeskritt for Justinians forsoningsforsøk. Det femte økumeniske konsilet blir av Vasiliev karakterisert som å ikke vært noe særlig fremskritt for keiserens politikk. Forfatteren skriver at «the intense religious struggle which Justinian expected would reconcile the Monophysites with the orthodox, did not bring the results he hoped for».³⁴¹ Denne fortellingen om Justinians religionspolitikk kan altså sies å være ordnet etter et zig-zag narrativ.

For å illustrere narrativtypen, kan man se på fremgang og nedgang som linjer. Fortellingen begynner med en oppadgående linje med samtalene i Konstantinopel av 532, der vendepunktet var ved pavens inntog i Konstantinopel av 535. Deretter beveger linjen seg nedover, før den ved Justinians utstedelse i 544 av dekreet om de tre kapitler og pavens godkjennelse av den i 548, igjen går oppover. Et nytt vendepunkt følger med de afrikanske biskopenes bannlysning av paven i 550 og Vigilius etterfølgende tilbaketrekkingen av godkjennelse. Da går linjen kun nedover. Keiserens resterende forsøk med det femte økumeniske konsilet av 553 markerer ikke noe vendepunkt. Fortellingen om Justinians forsøk med å forsone de ulike teologiske posisjonene begynner med fremgang, men som med noe oppgang og nedgang, ender mislykket. Fortellingen kan av den grunn ses på som en variant av zig-zag-narrativet kalt oppgang-og-nedgangs-narrativet.

Etter å ha slått fast at Vasiliev har innrammet fortellingen sin i en variant av oppgang-og-nedgang-narrativ, må vi nå vende blikket mot hva slags forklaringstyper som blir anvendt. Forfatteren bruker flittig hensiktsforklaringer. Også her spiller keiserens forestillinger en sentral rolle i å forklare hendelser. Vasiliev knytter Justinians religionspolitikk til keiserens helhetlige prosjekt. Vasiliev konstaterer nemlig at som etterfølger av de romerske cæsarene,

³⁴⁰ Vasiliev 1953: 151.

³⁴¹ Vasiliev 1953: 152-153.

anså Justinian det som sin plikt å gjenopprette Romerriket. På samme tid ønsket keiseren også å etablere én lov og én tro innenfor sitt imperie. Forfatteren konkluderer med at «one state, one law, and one church — such was the brief formula of Justinian's entire political career».³⁴²

I tillegg til en overordnet plan, viser Vasiliev til keiserens ønsker eller mål for enkelthendelser. Noen av disse knyttes eksplisitt til det overordnede planen, spesielt i forbindelse med Justinians politikk overfor ikke-kristne. Der skriver Vasiliev at «in view of Justinian's conviction of the necessity of a unified faith in the Empire there could be no tolerance toward the leaders of other faiths and heretical teachings». På grunn av Justinians «én stat, én lov, én religion»-tanke, kunne keiseren ikke tolerere andre trosforestillinger og kjetterske lærer. Dette var grunnen, slik Vasiliev ser det, til at andre religioner og kjetterske lærer «consequently were subjected during his reign to severe persecution».³⁴³ Grunnen til at alle patriarkene og biskopene ble bedt om å underskrive dekreet om de tre kapitler blir knyttet til at Justinian ønsket å gjøre dette dekreet obligatorisk for alle kirker. Tilsvarende tilskriver Vasiliev grunnen til at paven ble utsatt for mye press fra keisermakten til å godta dette dekreet var at Justinian mente han måtte vinne ham over for å sikre støtte fra den vestlige kirken.³⁴⁴

Det er derimot ikke bare keiserens hensikter som anvendes for å forklare hendelser. Den vestlige og den østlige kirke, i form av dens kirkeledere, blir tilegnet hensikt for å forklare hvorfor hele kirken ikke godtok dekreet om de tre kapitler. Med andre ord hvorfor «the eastern church was willing to accept the decree and condemn the Three Chapters» og «the western church was not». Vasiliev trekker frem tre sider ved kunngjøringene som gjorde at kirken i vest fant det vanskelig å akseptere Justinians kunngjøring. For det første ville en villighet til å underskrive kunngjøringen kunne bety et angrep på Khalkedonkonsilets autoritet. For det andre ble det reist et spørsmål om det var tillatt å bannlyse døde personer. Alle de tre teologene som dekreet angikk, hadde nemlig dødt i løpet av 400-tallet. Til slutt så flere vestlige kirkeledere at keiseren gjennom denne kunngjøring «was violating the

³⁴² Vasiliev 1953: 148-149.

³⁴³ Vasiliev 1953: 150.

³⁴⁴ Vasiliev 1953: 152.

conscience of members of the church». De østlige kirkelederne blir fremstilt som å inneha et annet syn. Vasiliev skriver at «this view was not held in the eastern church, where the intervention of the imperial power in deciding dogmatical disputes was approved by long practice». Ut fra den østlige kirkes syn var dette altså ikke noe problematisk, dette var snarere en for lengst etablert praksis.³⁴⁵

Kontrafaktiske forklaringer handler om å utforske hendelser eller hendelsesforløp som aldri hendte for å avgjøre hvordan historien kunne ha vært annerledes.³⁴⁶ Dette blir benyttet av Vasiliev for å forklare betydningen av Justinians dødsfall. I årene etter det femte økumeniske konsilet, keiserens siste leveår, førte Justinian en politikk som tilsynelatende favoriserte monofysittene. Hvis han hadde fortsatt å føre denne politikken, altså at han døde ved et senere tidspunkt, kunne dette ha ført til at monofysitismen og ikke khalkedonismen hadde blitt den ledende teologiske orienteringen innenfor den bysantinske kirken. I Vasilievs ordelag at monofysitismen kunne ha blitt den nye statsreligionen.³⁴⁷

Når vi så flytter oppmerksomheten mot kildene som Vasiliev bruker, er det særlig fremtredende at brev blir anvendt. Under sin behandling av Justinian kirkekonsil av 553, blir det sitert fra pave Gregor den stores (590-604) brev. Dette gjøres i forbindelse med den vestlige mottakelsen av det femte økumeniske konsilet. Det var ifølge forfatteren først ved Gregor den stores godkjenning, at vesten godtok konsilet av 553 som et økonomisk konsil på lik linje med de foregående økumeniske konsilene. For pavens godkjenning, siterer Vasiliev fra et av hans brev, der det står «at the Synod, which was concerned with the Three Chapters, nothing was violated or in any way changed in the matter of religion».³⁴⁸ Tilsvarende blir brev fra en lært diakon fra Kartago sitert for å underbygge vestens negative holdning til å skrive under på dekretet om de tre kapitler.³⁴⁹ Det er ikke bare andres brev som blir anvendt, men også Justinians brev. For å underbygge at det romerske bispedømme under Justinians regjeringstid hadde den øverste autoriteten i kirken, vises det til hvordan paven ble tiltalt i keiserens brev til ham. Her viser forfatteren i første omgang kun til de

³⁴⁵ Vasiliev 1953: 153.

³⁴⁶ Rosenfeld 2022: 462.

³⁴⁷ Vasiliev 1953: 153-154.

³⁴⁸ Vasiliev 1953: 153.

³⁴⁹ Vasiliev 1953: 152.

forskjellige tiltaleformene i brevene. Han trekker frem at paven ble tiltalt som «Pope», «Pope of Rome», «Apostolic Father» og «Pope and Patriarch». Vasiliev forklarer at tittelen pave ble av Justinian brukt eksklusivt for biskopen av Roma. Her begrunner altså forfatteren sin påstand gjennom språkbruken i brevene. Pavens posisjon blir ytterligere underbygget av å vise til ett utsagn fra keiserens senere brev, der paven blir adressert som overhodet for alle hellige kirker.³⁵⁰

Det er derimot ikke bare brev som blir anvendt. I forbindelse med pavens status, blir det også vist til en av Justinians noveller, der det blir stadfestet at «the most blessed see of the archbishop of Constantinople, the New Rome, ranks second after the most holy apostolic see of Old Rome».³⁵¹ Det er altså lovfestet at pavens kirkeområde har den fremste posisjonen blant kirkens patriarker. Under sin behandling av etterspillet til konferansen i Konstantinopel, siterer Vasiliev til en kilde, *Liber Pontificalis*,³⁵² som beretter om en samtale mellom pave Agapetus og Justinian.³⁵³ I forbindelse med å beskrive hvorfor Justinians forhold til monofysitismen var viktig, blir det anvendt beretninger fra den samtidige monofysitiske forfatteren Johannes av Efesos.³⁵⁴ Etter å ha forklart at keiserinne Theodora, som hadde betydelig innflytelse over sin ektemann, støttet monofysitismen, vises det til hvordan Johannes har karakterisert henne. Vasiliev siterer at denne monofysitiske forfatteren har karakterisert henne som «a Christ-loving woman filled with zeal» og «the most Christian empress, sent by God in difficult times to protect the persecuted».³⁵⁵ Johannes av Efesos blir også anvendt for karakterisere Konstantinopel ved tidspunktet til konferansen i Konstantinopel. Justinian hadde i sitt tidlige forsøk med å etablere fredlige relasjoner til monofysittene invitert og gitt husly til 500 monofysitiske munkere i hovedstaden. Vasiliev sier at Johannes anså at munkene i Konstantinopel tilsvarte «a great and marvelous desert of solitaries».³⁵⁶

³⁵⁰ Vasiliev 1953: 149.

³⁵¹ Vasiliev 1953: 149.

³⁵² *Liber Pontificalis* (som betyr pavens bok) er en beretning om pavene fra apostelen Peters tid til sent på 800-tallet, som begynte å bli komponert på 500- eller tidlig 600-tallet, basert på kilder fra det pavelige arkivet. For mer om *Liber Pontificalis*, jf. McCormick 1991b: 1223-1224.

³⁵³ For samtalen mellom Justinian og Agapetus, slik den er gjengitt av Vasiliev, jf. Vasiliev 1953: 151.

³⁵⁴ Johannes av Efesos var en syrisk historiker og monofysitisk leder, kjent for å ha skrevet om østlige helgener og kirkehistorie. For mer om Johannes, jf. Griffith 1991: 1064.

³⁵⁵ Vasiliev 1953: 150-151.

³⁵⁶ Vasiliev 1953: 151.

Det er ikke bare mange kilder det blir vist til. Det blir også vist til en hel del litteratur. Hovedvekten er på engelskspråklig litteratur, som er fem i antall. Deretter følger tre tyske, to franske og én italiensk litteraturhenvisning. Denne spennvidden av litteratur følger mønsteret til Vasilievs behandling av de andre temaene ovenfor.

I tillegg til henvisning av en stor bredde i litteratur, blir det også sitert fra historikere. I sin behandling av konferansen i Konstantinopel, siterer Vasiliev fra Jean Masperos³⁵⁷ *Historie des patriarches d'Alexandrie*, som skisserer situasjonen i keiserrikets hovedstad ved begynnelsen av 535. Sitatet lyder som følger:

The capital of the Empire, at the beginning of the year 535, was assuming somewhat the aspect which it had presented under the reign of Anastasius».³⁵⁸

Historikere blir ikke bare sitert, men Vasiliev anvender dem for å vise at visse områder ved religionspolitikken har blitt vurdert forskjellig. Han trekker mer spesifikt frem at historikere har vært uenige om hvilken motiver som veiledet Justinians kirkepolitikk. På dette området trekker forfatteren frem to posisjoner. Den første peker på at for Justinian er politikk det fremste, der religion kun skulle tjene staten. Altså en posisjon hvor de politiske sidene ved keiserens aktiviteter blir fremhevet. Den andre posisjonen blir skissert gjennom å sitere Aleksey Lebedev³⁵⁹ sin karakteristikk av Justinian. Lebedev skriver ifølge Vasiliev at «this second Constantine the Great was ready to forget his direct administrative duties wherever church matters were concerned». Med andre ord handler denne posisjonen om at religion var det viktigste område for Justinian. For hver av disse posisjonene trekker Vasiliev gjennom sine fotnoter frem eksempler på historikere som har fremmet dette.³⁶⁰

³⁵⁷ En fransk parpyrologist som virket på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet.

³⁵⁸ Vasiliev 1953: 151.

³⁵⁹ En russisk kirkehistoriker som virket i siste tredjedel av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet.

³⁶⁰ Vasiliev 1953: 148-149.

5.2 Ostrogorsky

Innenfor Justinians regjeringtid, så er religion det siste Ostrogorsky tar for seg før han vurderer keiserens tid på tronen som helhet. Dette temaet blir viet cirka 3 sider.³⁶¹

For Ostrogorsky så er det ikke keiser Justin som har ansvaret for linjeendringen innenfor keisermaktens religionspolitikk. Det var Justins nevø, Justinian, som var ansvarlig for det meste av politikken. Forfatteren skriver at det var «Justinian who was responsible for the break with Anastasius' Monophysite policy, and the restoration of ecclesiastical relations with the Church of Rome, which was an essential preliminary to the realization of his political ambitions in the West». Mens Anastasius hadde ført en politikk som støttet monofysittene i øst, endret Justinian under onkelens regjeringstid denne linjen til å støtte khalkedonistene i vest. Denne endringen ser Ostrogorsky tydelig i lys av keiserens politiske ambisjoner i vest, hans overordnede politiske prosjekt. Han skriver nemlig at «it was towards this end that the whole of Justinian's policy was directed».³⁶²

Dette ideologiske aspektet av keiserens politikk blir utbrodert videre av forfatteren. Ostrogorsky anser nemlig Justinian som både den siste romerske keiseren til å sitte på den bysantinske tronen, og som en kristen hersker bevisst over sin keiserlige autoritets guddommelige kilde. Forfatteren skriver at «his striving towards the achievement of a universal Empire were based on Christian, as well as on Roman, conceptions. For him the *imperium romanum* was to be identified with the Christian *oikoumene*, and the triumph of Christianity was as sacred a mission as the restoration of Roman supremacy». Med andre ord blir keiserens forståelse av sin rolle skissert som at han så på seg selv som både en romersk keiser og en kristen hersker, to posisjoner ufravikelig bundet sammen. Det å spre kristendommen var derfor like viktig som gjenopprettelsen av romersk overopphøyhet.³⁶³

Ostrogorsky vurderer Justinians politikk overfor paganistene i lys av tidligere keisere. Han påpeker nemlig at ingen hersker siden Theodosius den store hadde gjort så mye for å omvende keiserrikets innbyggere og å fjerne paganismen med roten («to root out

³⁶¹ Jf. Ostrogorsky 1968: 69, 77-78.

³⁶² Ostrogorsky 1968: 69.

³⁶³ Ostrogorsky 1968: 77.

paganism»). Gjennom å forby paganister fra å undervise og å stenge ned akademiet i Athen, fant paganismen, den gamle religionen, sitt endelikt. Dette er et poeng Ostrogorsky understreker med å konkludere at «thus in Byzantium the old religion was dead».³⁶⁴

Sammenliknet med Vasiliev er det slående at keiserens politikk overfor paganistene blir vurdert forskjellig. Mens Ostrogorsky konstaterer at den gamle religionen fikk sin slutt under Justinian, så sier Vasiliev at paganistene fortsatte å eksistere i fjerntliggende områder. I motsetning til Vasiliev, så nevner ikke Ostrogorsky at flere av de fordrevne lærerne får vende tilbake til Bysants, han avslutter sin beretning over nedstengelsen av akademiet med å skrive at «the scholars who were driven out found a refuge at the court of the Persian King of Kings,³⁶⁵ bringing with them the fruits of Greek learning». Hendelser nevnt etter at de gamle lærerne fra akademiet i Athen dro ut i eksil, blir altså av Ostrogorsky ikke behandlet.³⁶⁶

Det er ikke bare forholdet mellom keiser og paganister som blir vurdert av Ostrogorsky. Han ser også på forholdet mellom stat og kirke, der han konkluderer med at Justinians tidsalder markerer høydepunktet for keisermaktens innflytelse innenfor det religiøst anliggende. For forfatteren var det ingen keiser hverken før eller siden som har hatt en like uinnskrenket autoritet over kirken som Justinian. Dette utdyper Ostrogorsky gjennom å blant annet peke på at paver og patriarker ble ansett og behandlet som Justinians slaver, at keiseren styrte kirkens anliggende på samme måte som staten, og at han hadde siste ord i saker om trosforestillinger («belief») og ritualer. I tillegg innkalte Justinian til konsiler, skrev teologiske avhandlinger og kirkehymner.³⁶⁷

Det siste området som Ostrogorsky tar for seg, befinner seg innenfor teologiens verden. For forfatteren var tidens brennende kirkelige problem kirkens holdning til monofysittene. Dette blir karakterisert som et dilemma sterkt knyttet til ekspansjonspolitikken i vest, en politikk som gjorde det avgjørende å oppnå en forståelse med kirken i vest. Han oppsummerer dilemmaet slikt:

³⁶⁴ Ostrogorsky 1968: 77.

³⁶⁵ «King of kings», kongenes konge, er en av de offisielle titlene til herskeren av persia eller sasanideriket på Justinians tid.

³⁶⁶ Ostrogorsky 1968: 77.

³⁶⁷ Ostrogorsky 1968: 77.

It was clear that peace with the West could only be bought at the cost of increasing opposition in the East; similarly, any approach to the monophysite churches of Syria and Egypt would mean a break, not only with the West, but also with the central Byzantine provinces». ³⁶⁸

Justinians forsøk på å løse dette dilemmaet blir karakterisert som forgjeves («in vain»). Ostrogorsky trekker frem det femte økumeniske konsilet som et eksempel på dette. Selv om tekstene til Theodore av Mopsuestia, Theodoret av Kyros og Ibas av Edessa ble lyst i bann, så ble ikke monofysittene pasifisert. Forfatteren konkluderer med at «Justinian's further attempts to do so only increased the tension in the Empire». ³⁶⁹

Nå som empirien er presentert, får vi se nærmere på hvordan Ostrogorsky har utført dette. I første omgang ser vi på hvilken narativtyper som fortellingene har blitt innrammet i. La oss begynne med fortellingen om Justinians politikk overfor paganistene. Den blir innrammet i et nedgangsnarrativ. Dette er med hensyn til paganistene. For dem hadde det gått nedover i forhold til deres utbredelse, der de ved Justinians tid ikke hadde et stort antall, med Ostrogorskys ord: «numerically the pagans were not strong at this time». Det gikk verre for dem gjennom at keiseren først tok fra dem («deprived») retten til å undervise, før han deretter stengte akademiet i Athen. Det sistnevnte markerer, som nevnt ovenfor, sluttpunktet for paganistene, der de forsvant helt fra Bysants. ³⁷⁰ Slik sett forteller Ostrogorsky her om paganistenes nedgang og fall.

Et tilsvarende nedgangsnarrativ blir fortellingen om Justinians politikk innenfor de teologiske stridighetene rammet inn i. Derimot er denne fortellingen fortalt i forhold til keiserens forsøk på å løse dette problemet, hvorvidt den lyktes eller ei. Justinians tidlige forsøk på å få en forståelse med kirken i Roma, ledet kun til økt fiendtlighet fra Egypt og Syria, mens hans forsøk på forsoning med de monofysistiske kirkene førte til spenninger med kirken i vest. Hans femte økumeniske konsil gjorde ikke situasjonen bedre, der den ikke bidro til å pasifiserte monofysittene. Keiserens videre forsøk «only increased the tension in the

³⁶⁸ Ostrogorsky 1968: 78.

³⁶⁹ Ostrogorsky 1968: 78.

³⁷⁰ Ostrogorsky 1968: 77.

Empire».³⁷¹ Det skjer altså en forverring, der Justinians politikk kun skaper mer spenning, ikke forsoning.

Den siste fortellingen som Ostrogorsky behandler har derimot et lengre tidsrom og kan karakteriseres som å være ordnet i et zig-zag-narrativ. Denne fortellingen handler om Justinians politikk overfor kirken. Politikken blir satt inn i et tidsrom som strekker seg gjennom hele Bysants historie, noe som kommer tydelig frem gjennom at Ostrogorsky skriver at «in the history of the relations between Church and State, the age of Justinian is the highwatermark of imperial influence in religious matters, and no other Emperor before or after had such unlimited authority over the Church».³⁷² Man kan altså ane her at det har skjedd en forbedring frem til Justinians tidsalder som markerer høydepunktet, før det skjer forverring, altså at keiserens innflytelse over kirken minker. Slik sett faller denne fortellingen inn under et vekst-og-fall-narrativ. Innenfor temaet religion har Ostrogorsky altså anvendt nedgangsnarrativ og vekst-og-fall-narrativ.

Nå som narrativtypene er behandlet, får vi se nærmere på hvilken forklaringstyper som blir benyttet. Også innenfor dette temaet lener Ostrogorsky seg på hensiktsforklaringer. Særlig anvender forfatteren keiserens forestillinger for å forklare Justinians handlinger. I forbindelse med keiserens religionspolitikk, utdyper Ostrogorsky Justinians forestilling om sin rolle som hersker. Altså at han forstå seg selv som både en romersk keiser og kristen hersker.³⁷³ Sagt annerledes, så oppskisserer Ostrogorsky i dette avsnitt Justinians ideologiske drivkrefter for sin politikk, som dette temaet blir kontekstualisert innenfor. Det er dette all hans politikk innenfor religion blir sett i lys av. Blant annet blir dette brukt for å forklare keiserens politikk overfor kirken, hvor han får frem den praktiske eller spesifikke betydningen. Ostrogorsky skriver nemlig at «in Justinian the Christian Church found a master as well as a protector, for though Christian, he remained a Roman to whom the conception of any autonomy in the religious sphere was entirely alien». Justinians styring av kirken var altså bygget på en romersk forståelse av religion, hvor autonomi var helt ukjent. Tilsvarende blir keiserens intensjoner anvendt for å forklare at det femte økumeniske konsilet forekom.

³⁷¹ Ostrogorsky 1968: 78.

³⁷² Ostrogorsky 1968: 77-78.

³⁷³ Ostrogorsky 1968: 77.

Justinian ønsket nemlig å finne en vei ut av dilemmaet som hindret ham fra å forsone kirkens ulike teologiske fraksjoner.³⁷⁴

I Ostrogorskys konsise behandling av Justinians religionspolitikk, blir det også trukket frem årsaksforklaring. Dette er spesielt tydelig i hans forklaring over hvorfor forsoning mellom keisermakten, khalkedonistene og monofysittene nærmest var et umulig dilemma. Keiserens tilnærming mot khalkedonistene i vest, ville skyvet monofysittene i øst lengre bort fra keiseren. Tilsvarende ville en forsoning med østkirken føre til at vestkirken ble fiendtlig innstilt til keisermakten.³⁷⁵ Her forklarer Ostrogorsky dilemmaet gjennom å vise til strukturelle forhold, gjennom å vise hva som ville ha skjedd om Justinian hadde gjort en bestemt handling. Forklaringen går ikke gjennom å vise til kirkeledernes intensjoner, men hva som ville ha skjedd om den eller den handlingen inntreffer. Det berører altså en regelmessighet, som er et aspekt av årsaksforklaringen, slik Andresen og medforfatterne ser det. De peker nemlig på at kriterier om nødvendighet eller regelmessighet er innbakt i logikken til denne typen forklaring. Det vil si at en virkning B nødvendigvis eller som regel må følge en årsak A.³⁷⁶

Så vender vi oppmerksomheten mot et kortere segment, nemlig på hvilken litteratur Ostrogorsky har forholdt seg til. Innenfor dette temaet er det tysk, engelsk og fransk litteratur i form av bøker som det blir referert til. Det er én litteraturhenvisning til et verk skrevet på tysk, én til et engelsk verk og to henvisninger til franskspråklige verker. Alle har publiseringsdatering etter år 1900, der den eldste skriver seg fra 1905, *L'Eglise byzantine de 527 à 847* av Jules Pargoire (1872-1907), og den yngste er Alexander Vasilievs bok, *Justin the First. An introduction in the Epoch of Justinian the Great*, av 1950.

Til slutt må vi bemerke forfatterens kildebruk. Innenfor Ostrogorskys behandling av Justinians religionspolitikk, er empirien ikke god nok til å beskrive dette. Hverken i fotnotene eller i selve teksten blir det referert eksplisitt til hvilken kilder som forfatteren bygger arbeidet sitt på.

³⁷⁴ Ostrogorsky 1968: 78.

³⁷⁵ Ostrogorsky 1968: 78.

³⁷⁶ Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 148.

5.3 Treadgold

Treadgold behandler i motsetning til de andre forfatterne, ikke religionspolitikken samlet. Temaet, som blir viet cirka 8 sider, blir behandlet spredt rundt i de to relevante kapitlene, «The Reconquests and the Plague, 518-565» og «A Divided Society, 457–610». Religionspolitikken blir likevel ansett som sentral av forfatteren, da han tar den med i sin overordnede vurdering av Justinians regjeringstid.³⁷⁷

Innenfor Justinians religionspolitikken er Treadgold særlig opptatt av keiserens forsøk på å forsone khalkedonistene og monofysittene. Forfatteren har en tydelig dom, der han beskriver Justinians forsøk på dette som «his only clear failure». Likevel blir det pekt på at et åpent skisma mellom disse to posisjonene ikke begynte før keiserinne Theodora grep inn mens keiseren var sengeliggende, slik at Justinian ikke har eneansvar for den mislykkete religionspolitikken.³⁷⁸

Treadgold anser at Justinians nye lover mot og undertrykkelse av homoseksuelle, paganister og kjettere er et uttrykk for at keiseren så på det som sin plikt som kristen keiser å angrepe dem. Det at monofysitter ikke ble angrepet, blir begrunnet med at Justinian ikke anså dem som kjetterske. Likevel påpeker forfatteren at det stort sett var manikeere og samaritanere som ble hardt undertrykket, mens de fleste andre slapp unna om de var diskrete. Det var kun noen praktiserende paganister som ble henrettet og pedestranter som ble kastret. Som en del av undertrykkelsen av paganistene fikk de i 529 forbud mot å undervise offentlig, der de fleste, om ikke alle pagane filosofene, ble oppsagt.³⁷⁹

Det sistnevnte momentet blir utbrodert i Treadgold behandling av de lengre linjene. I kapitlet «Divided Society» tar forfatteren i underkapitlet «Higher and Lower Culture» blant annet for seg paganistenes innflytelse på lærdom og utdanning. Her berører han Justinians politikk overfor de pagane filosofene. Selv om de fleste av Bysants' lærere og intellektuelle på Justinians tid var kristne, var fortsatt minoriteten av pagane forskere både prominente og

³⁷⁷ For Treadgolds overordnede vurdering av Justinians regjeringstid, jf. Treadgold 1997: 214-217, 283.

³⁷⁸ Treadgold 1997: 217.

³⁷⁹ Treadgold 1997: 180.

vesentlige i antall. Treadgold skriver at denne posisjonen var «out of all proportion to the small pagan remnant of the whole population». I lys av dette ble paganismens innflytelse på utdannelse en betydelig bekymring for kristne. Justinians første forsøk av 529 med å forby paganister fra å undervise, anser Treadgold som «a typically decisive solution». Forfatteren peker på at forbudet syntes å ikke få has på all («to have ended») pagan undervisning med en gang. Likevel bidro den til at akademiet i Athen³⁸⁰ ble stengt og dets lærere enten gikk i eksil eller pensjonerte seg. Treadgold mener at selv om noen paganister fortsatte å skrive som paganister, så kunne de ikke sirkulere sine tekster trygt rundt om i Bysants. Dette er en utvikling som Treadgold plasserer i en lengre prosess, der pagan litteratur ved år 600 hadde blitt «practically extinct».³⁸¹

Samtalene i Konstantinopel av 532 ser Treadgold som et resultat av Justinians plan med å oppnå forsonelse med monofysittene. For forfatteren var dette «a conference at Constantinople between leading Chalcedonians and Severan Monophysites». Til tross for deres langvarige uenigheter, mener Treadgold at partenes teologiske posisjoner («theological beliefs») viste seg å være overraskende like, der noen severanere til og med aksepterte Khalkedonkonsilet. Selv om samtalen ikke umiddelbart førte til forsoning, så anser Treadgold at «it set out the shared beliefs that seemed to make reconciliation possible».³⁸²

Mellom 533 og 535 mener Treadgold at hendelsene pekte mot forsoning. Her omtaler forfatteren etterspillet til samtalen i Konstantinopel av 532. Han skriver nemlig at «events seemed to be moving toward a genuine union of the churches of Rome, Antioch, Alexandria, and Constantinople for the first time since the Council of Chalcedon». Med andre ord, syntes hendelsene fra dette tidsrommet å peke, for første gang siden Khalkedonkonsilet, mot enhet i kirken. Av den grunn karakteriserer Treadgold Justinians politikk overfor khalkedonistene og monofysittene, til at den gjorde fremskritt («progress»)³⁸³.

³⁸⁰ Treadgold kaller denne institusjonen for «the Platonic Academy at Athens».

³⁸¹ Treadgold 1997: 264-265.

³⁸² Treadgold 1997: 183.

³⁸³ Treadgold 1997: 186-187.

Til tross for denne fremgangen, så får denne politikken seg en knekk da den nye paven, Agapetus, i 536 steg inn i Konstantinopel. Dette er fordi Justinian bøyd av for pavens krav. Til tross for dette, så anser Treadgold at hendelsen ikke bidro til å hindre Justinians pågangsmot. Han skriver at «still believing that only prejudice kept Severans from accepting Chalcedon, Justinian hoped that firmness might succeed better than compromise in convincing them to submit».³⁸⁴

Som nevnt i introduksjonen, er det kun Treadgold som tar for seg Justinians spesifikke tiltak mot monofysittene i Egypt. Treadgold peker på at disse tiltakene, Justinians understøttelse av Paulus grep for å erstatte det monofysitiske kirkehierarkiet, hadde en overraskende ytre suksess i å undertrykke monofysittene i Afrika.³⁸⁵ Dette ses i sammenheng med den generelle minkingen av det monofysitiske kirkehierarkiet, der monofysitismen frem mot 542 nesten døde ut.³⁸⁶

Dekreet om de tre kapitler ser Treadgold som Justinians forsøk på å få til forsoning med monofysittene gjennom å svare på deres ankepunkter mot Khalkedonkonsilet. Disse punktene handlet om at de tre kapitler, ikke ble fordømt av konsilet. Han konstaterer at «far from reconciling Monophysites and Chalcedonians, Justinian's Edict of the Three Chapters had nearly caused another schism». Istedenfor forsoning, bidro det til mer splittelse, der mange vestlige biskoper, sammen med pave Vigilius, avviste dekreet.³⁸⁷

Det femte økumeniske konsilet anser Treadgold som ikke nok for å forsone khalkedonistene og monofysittene. Forfatteren peker nemlig på at selv om Justinian etter mye om og men klarte å få de fleste vestlige kirkeledere til å akseptere konsilet som økumenisk, så var «the concession he had gained [...] too small to persuade Monophysites to abandon their schismatic church».³⁸⁸ Dette økumeniske konsilet var altså ikke nok for å skape enhet i kirken.

³⁸⁴ Treadgold 1997: 186-187.

³⁸⁵ Treadgold 1997: 190.

³⁸⁶ Treadgold 1997: 197.

³⁸⁷ Treadgold 1997: 210.

³⁸⁸ Treadgold 1997: 214.

Keiserens siste religionspolitikk, forsøket på å innføre aftartodoketisme, blir karakterisert som et desperasjonsforsøk. «In desperation he considered the formulation of the extreme Monophysite Julian of Halicarnassus», skriver forfatteren. Justinians dekré av 565, som skulle innføre denne teologiske posisjonen anser Treadgold så manglende, at den antyder «a touch of senility». Ved keiserens død, rant denne politikken derimot bort i sand.³⁸⁹

Treadgold anser misjoneringsvirksomheten i et annet lys enn Vasiliev. Mens russeren anser det kun som et ledd i spredningen av kristendommen, så ser den amerikanske forfatteren dette i lys av striden mellom monofysitismen og khalkedonistene. Baradaeus misjonering og innvielse av prester og biskoper, medførte dannelsen av en egen skismatisk kirke med sitt eget monofysitisk hierarki. Altså at monofysitismen ble omdannet fra en «theological tendency within the Church into a schismatic sect». Denne utviklingen anser Treadgold som å være uønsket av Justinian, ettersom Baradaeus' følgere ikke hadde noen ønsker om teologisk kompromiss med keiseren og ikke hadde tillit til de etablerte autoritetene. Sammen med det mislykkete dekretet om de tre kapitler, anser Treadgold dette som uttrykk for at Justinians «effort to reunite the Church seemed past saving». Dette understrekes med å peke på at Justinian kunne ha hindret dette, om han ikke hadde blitt satt ut av spill på grunn av pesten, en situasjon som ga spillerom til keiserinnen.³⁹⁰

Misjonsvirksomheten knyttes altså sterkt til keiserinne Theodora. Treadgold vurderer at selv om hun var keiserens trofaste støttespiller i begynnelsen, gjennom å bidra til samtaler i Konstantinopel, så viste hun seg senere å undergrave hans forsøk på å forene monofysittene og khalkedonistene. Forfatteren konstaterer at «she gravely harmed church unity by allowing the mission of Jacob Baradaeus».³⁹¹

Denne empirien må nå ses i lys av Zerubavels narrativtyper. Her er det tydelig at Treadgold anvender et tydelig oppgangs-og-nedgangs-narrativ. Forfatteren fremstiller nemlig keiserens tidlige tiltak som positive og som at de pekte frem mot forsoning. Samtalene i Konstantinopel syntes å «set out the shared beliefs that seemed to make reconciliation

³⁸⁹ Treadgold 1997: 214.

³⁹⁰ Treadgold 1997: 198, 210.

³⁹¹ Treadgold 1997: 205.

possible».³⁹² Tilsvarende blir Justinians senere tiltak på å vinne over de severanske monofysittene fremstilt som fremskritt. Disse tiltakene kan oppsummeres som utnevnelsen av en konstantinopelsk patriark som var khalkedonsk, men vennlig innstilt til severanere, samtaler med Severus av Antiokia, og utnevnelse av en severanske alexandriske patriark. Dette gjør forfatteren gjennom å karakterisere Justinian tiltak som fremgang («progress») og gjennom å stadfeste at «events seemed to be moving toward a genuine union of the churches of Rome, Antioch, Alexandria, and Constantinople for the first time since the Council of Chalcedon».³⁹³ Det er altså en optimistisk tone som blir vektlagt, med tydelig fremskritt. Dette gjøres også for senere tiltak, der monofysittene blir nesten helt presset tilbake. Vendepunktet kan karakteriseres som da Justinian ble sengeliggende. Da fikk Theodora en mulighet til å gripe inn, der hun tillot Baradaeus å misjonere og å lage et parallellt kirkehierarki. Monofysittene som nesten var borte, vokste igjen.³⁹⁴ Justinians senere forsøk blir ikke fremstilt hverken med samme optimisme eller som fremskritt. De blir snarere sett på som mislykkete. Dekreet om de tre kapitler blir ansett som at «far from reconciling Monophysites and Chalcedonians, Justinian' Edict of the Three Chapters had nearly caused another schism»,³⁹⁵ mens innrømmelsene han fikk fra det femte økumeniske konsilet var får liten til å overtale monofysittene om å forlate sin skismatiske kirke.³⁹⁶ Det er altså en fortelling sentrert rundt Justinians forsøk på å forsone monofysittene og khalkedonistene. I begynnelsen er det en optimistisk fremstilling, der tiltakene nesten blir vellykket gjennom monofysittenes nesten dør ut, før keiserens tid som sengeliggende bidrar til deres vekst igjen. De etterfølgende tiltakene lyktes ikke, med at monofysittene ikke blir forsont med khalkedonistene, det blir ikke enhet i kirken. Slikt sett blir fortellingen innrammet i et zig-zag-narrativ i dens oppgangs-og-nedgangs-form.

Treadgold anvender til en viss grad kontrafaktiske forklaringer. Dette er særlig fremtredende når han forklarer betydningen av Baradaeus' misjonering, der det ble dannet en lite kompromissvillig tilhørerskare. Han skriver at «the formation of the Jacobite sect was most unwelcome to Justinian, who might well have forestalled it had he not been incapacitated by

³⁹² Treadgold 1997: 183.

³⁹³ Treadgold 1997: 187.

³⁹⁴ Treadgold 1997: 198, 200.

³⁹⁵ Treadgold 1997: 210.

³⁹⁶ Treadgold 1997: 214.

the plague». Altså hvis Justinian ikke hadde blitt satt ut av spill på grunn av pesten, så kunne han hindret denne gruppedannelsen, som kom til å gjøre det vanskelig å få en enhetlig kirke.³⁹⁷ Tilsvarende konkluderer forfatteren med at uten Theodoras intervensjon, kunne nok monofysismen ha visnet bort.³⁹⁸

I sine årsaksforklaringer, anvender Treadgold årsaker som kan minne om lovmessige årsaker. Forfatteren ser i sin oversikt over lange linjer i perioden 457-610, altså i kapitlet «A Divided Society», disputten mellom khalkedonistene og monofysittene i lys av en generell tendens eller generalitet. Han skriver nemlig at når en religion med liten doktrinær fleksibilitet spredde seg over et såpass stort og varierende område, var disputer over teologi og jurisdiksjon uungåelig.³⁹⁹ I tillegg identifiserer Treadgold årsaker til de religiøse oppstandelsene i form av strukturelle forhold, i form av voksende befolkning, handel og velstand. Forfatteren peker på at den økonomiske ekspansjonen synes å hjelpe å forklare den økte frekvensen av sosial uorden. I den sammenheng syntes noen monofysitter og khalkedonistene å ha likt konflikt mer enn diskusjon, til stor frustrasjon for de som forsøkte å forsone dem.⁴⁰⁰ Disse forklaringstypene er mest fremtredende i kapitlet «A Divided Society».

Justinians religionspolitikk blir i hovedsak behandlet i det narrative, politisk-militære kapitlet «Reconquests and the Plague». Her blir det i stor grad anvendt hensiktsforklaringer, der handlinger blir forstått og forklart ut fra keiserens forståelse og hensikt. Det at Justinian så bort fra monofysittene, når han utstedte sine første nye lover mot homoseksuelle, paganister og kjettere, forstår forfatteren som å være et uttrykk for at keiseren ikke oppfattet dem som kjetterske. Resten, derimot, var det hans plikt som en kristen keiser å angripe.⁴⁰¹ Tilsvarende beskriver Treadgold Justinians plan for å forsone monofysittene som forklaring til at keiseren arrangerte samtalene i Konstantinopel av 532. Justinian så her en sjanse til å gjøre med monofysittene det Theodosius den store hadde gjort med arianismen. Theodosius hadde vunnet over den fraksjonen av arianismen som avviste Arius og hvis ankepunkt over den nikenske trosbekjennelsen var at den ikke ekskluderte

³⁹⁷ Treadgold 1997: 198.

³⁹⁸ Treadgold 1997: 197, 200, 205.

³⁹⁹ Treadgold 1997: 122-123.

⁴⁰⁰ Treadgold 1997: 280.

⁴⁰¹ Treadgold 1997: 180.

sabellianismen.⁴⁰² Da Theodosius klarte å overbevise dem om at sabellianismen ikke var en trussel, aksepterte de denne trosbekjennelsen og etterlot mindretallet av ekte arianere til å dø ut. Tilsvarende avviste de severanske monofysittene Julian av Halikarnassos og Evtykhes, men klaget på det khalkedonske formuleringen om to naturer ettersom den ikke ekskluderte nestorianismen. Ved å forsikre severanerne at nestorianismen ikke var noen trussel, håpet Justinian på å overtale dem til å akseptere Khalkedonkonsilet og etterlate den julianistiske minoriteter isolert.⁴⁰³ Et siste aspekt som må trekkes frem, er at Treadgold tilegner keiseren følelser for å forklare hans handlinger. At keiseren innkalte et økumenisk konsil i Konstantinopel våren 553, ser forfatteren som et resultat av raseri. Etter at mange vestlige biskoper hadde avvist å underskrive kunngjøringen om de tre kapitler og pave Vigilius hadde trukket tilbake sin aksept, skriver Treadgold at «the exasperated emperor invoked the ultimate remedy, summoning an ecumenical council to Constantinople in the spring 553».⁴⁰⁴

Det er derimot ikke bare keiserens hensikter som blir anvendt til å forklare hendelser. Det at dekretet om de tre kapitler ikke ble akseptert av mange khalkedonister, skyldes ifølge Treadgold av at de mente dette dekretet var for hardhendte med disse tre generelt sett respekterte og for lengst døde teologene.⁴⁰⁵ Keiserinne Theodoras godkjennelse av utsendelsen av tre monofysitiske misjonærer, mens Justinian lå sengeliggende i 542, blir forklart gjennom å peke på at hun følte at Justinian ikke ville bemerke et monofysistisk kirkehierarki på utsiden av keiserriket.⁴⁰⁶ Jacob Baradaeus sin misjonæringsvirksomhet og innvielse av et parallellt kirkehierarki, blir sett i lys av Baradaeus' intensjon om å gjenopplive monofysitismen inni keiserriket.⁴⁰⁷

La oss nå vende blikket mot Treadgolds kildebruk. Fra empirien er det mulig å se at forfatteren har anvendt keiserlige kunngjøringer i form av dekreer. I sin behandling av samtalene i Konstantinopel av 532, viser Treadgold til et dekré som ble utstedt i etterkant av

⁴⁰² Sabellianismen er en lære utviklet av Sabellius på 200-tallet. Dets sentrale poeng var Kristus kun var én av Guds fremtredelsesformer, altså at Kristus ikke var en selvstendig personlighet i forhold til Faderen. Læren kalles også for monarkianisme. Disse var mest aktive på 200-tallet. For mer om denne læren, jf. Uthemann 1991: 1391.

⁴⁰³ Treadgold 1997: 183.

⁴⁰⁴ Treadgold 1997: 210.

⁴⁰⁵ Treadgold 1997: 200.

⁴⁰⁶ Treadgold 1997: 198.

⁴⁰⁷ Treadgold 1997: 198.

møtet. I mars 533 utstedte Justinian et dekré som fordømte både Nestorios og Evtykhes, og kunngjorde at Kristus var guddommelig, menneskelig og en enkel person. Treadgold mener at denne kunngjørelsen syntes å fastslå felles forestillinger mellom khalkedonistene og de severanske monofysittene, og var et uttrykk for at Justinian var håpefull i sine forsoningsbestrebelse.⁴⁰⁸ Et annet eksempel er dekreet om de tre kapitler, som blir anvendt for å si noe om Justinians forsoningsforsøk etter 544. Treadgold skriver at dette dekreet besto av tre kapitler, en som fordømte Theodore av Mopsuestia, en som fordømte Theodoret av Kyros og en som fordømte Ibas av Edessa. Ut fra dette leser Treadgold at Justinian forventet at khalkedonistene gikk med på denne kunngjøringen, ettersom Khalkedonkonsilet selv hadde gått med på at noe av Theodore sitt forfatterskap var nestoriansk og kunn latt Theodoret og Ibas bli sittende etter at de hadde offentlig avvist Nestorios.⁴⁰⁹ Tilsvarende leser Treadgold ut fra Justinians dekré av 565 at keiseren støttet aftartodoketisme. Forfatteren peker også på at Justinians kunngjøring manglet sin karakteristiske skarphet, noe som kan antyde et snev av senilitet.⁴¹⁰

Til slutt må vi se på Treadgolds bruk av litteratur. Gjennom fotnotene sine, viser han til både bøker og artikler. De fleste, altså to av de henviste verkene, er skrevet på engelsk, mens én er skrevet på fransk. Den eldste er bokkapitlet «Les débuts de l'église jacobite» av den belgiske Albert Van Roey (1915-2000)⁴¹¹ fra 1953-antologien *Das Konzil von Chalcedon: Geschichte und Gegenwart*, mens den yngste er britiske Henry J. Blumenthal (1936-1998)⁴¹² sin artikkel «529 and Its Sequel: What Happened to the Academy?» fra 1978.

5.4 Shepard

I motsetning til forrige tema, blir dette behandlet av flere forfattere. I tillegg til Andrew Louth sitt kapittel «Justinian and his legacy (500-600)», berører John Moorhead dette i «Western approaches (500-600)». Justinians religionspolitikk blir av Louth gitt et eget underkapittel «Justinian's drive against pagans and quest for christian unity».⁴¹³ Temaet blir

⁴⁰⁸ Treadgold 1997: 183.

⁴⁰⁹ Treadgold 1997: 200.

⁴¹⁰ Treadgold 1997: 214.

⁴¹¹ En teolog som arbeidet mye med østlig filologi og historie.

⁴¹² En forsker som arbeidet mye med neoplatonisme.

⁴¹³ Louth 2008: 114-119.

derimot også berørt i andre deler av kapitlet, som i «The Rise of Justinian and the question of his grand design», hvor særlig Justinian og Justins avslutning av det akakiske skismaet blir behandlet. I alt anvender Louth cirka 8 sider på Justinians religionspolitikk. Også Moorhead vier ett eget underkapittel til denne keiserens religionspolitikk. Dette gjør Moorhead i underkapitlet «The Three Chapter».⁴¹⁴ Men også hos Moorhead blir temaet behandlet i andre underkapitler. I antall sider, bruker Moorhead omtrent 4 sider på Justinians religionspolitikk. I begge kapitlene har denne keiserens religionspolitikk en rolle i den overordnede vurderingen. Slik sett spiller temaet en vesentlig rolle hos disse to kapittelforfatterne i *The Cambridge History of the Byzantine Empire*.

Det er et annet moment til hos Louth, som gjør at religion i form av kristendommen får en sentral rolle i kapitlet. Kristendommen har, slikt Louth ser det, en spesiell posisjon i Bysants. For forfatteren er det slik at godt før 500-tallet, så hadde kristen tro blitt «both a cause of social, political and cultural divisions, and a means of articulation them». Louth nyanserer dette synspunktet med å peke på at moderne historikere ofte er «shy of regarding religious belief and practice as the reason for social and political divisions». Louth mener at til tross for at de generelt sett kan ha rett i denne antagelsen, så er det unektelig at skillelinjene i perioden ofte ble uttrykt og forstått av bysantinerne gjennom religiøse begreper eller termer.⁴¹⁵

Det er med andre ord en del empiri å se på. Først kan vi se på empirien fra Louth sitt kapittel. Forfatteren mener at verdenssynet som Justinians oppnåelser syntes å underbygge, hvilte på et «unblemished priesthood offering pure prayer to the true God, the God of the Christians». Med ubesudlet («unblemished») og ren («pure») understreker Louth at for senantikken kristendom handlet dette ikke bare om moralsk renhet, men også riktig utøvelse av troen. Med forfatterens ord handlet det altså vel så mye om «the correctness of a considerably elaborated system of belief». Ifølge Louth er det i lys av dette at Justinians forsøk på å få khalkedonistene og monofysittene til å bli enige om en felles teologi, altså forsøket på å få enhet i kirken, må bli forstått.⁴¹⁶

⁴¹⁴ Moorhead 2008: 212-214.

⁴¹⁵⁴¹⁵ Louth 2008: 102.

⁴¹⁶ Louth 2008: 114-115.

Overordnet skriver Louth at «on the face of it, Justinian's religious policies look to be a downright failure». Alle keiserens forsøk på å skape enhet i kirken, på å helbrede skismaet, anser forfatteren at «achieved nothing». Det fortsatte å eksistere et uforsonlig skille mellom khalkedonistene og monofysittene. Denne vurderingen, påpeker han, er kun sant om bestrebelsene blir sett på som forsøk på å helbrede skismaet i kirken. Disse bestrebelsene kan, derimot, også bli sett fra et annet perspektiv. Keiserens handlinger kan nemlig også ses i lys av om de bidro til at han etterlot sit merke på Bysants' ortodokse kirke. Fra et slikt perspektiv konkluderer Louth med at «his success was real». Dette blir begrunnet med at 500-tallets mottakelse av kirkemøte ved Khalkedon fulgte linjene som fremlagt av Justinian. Det vil si at dette kirkemøtets kristologi ble tolket etter neo-khalkedonismen og den «theopaschite understanding»⁴¹⁷ av inkarnasjonen.⁴¹⁸

Louth mener at avslutningen av det akakiske skismaet må ses i lys av keisermaktens forsøk på å oppnå enhet blant de kristne. Selv om keisermaktens omfavning av khalkedonske ortodoksi fikk slutt på det langvarige akakiske skismaet, mener Louth at det ikke løste opp i den rådende uenigheten. Den etterlot nemlig fortsatt uenigheten mellom de som aksepterte Khalkedonkonsilet og de som avviste det.⁴¹⁹ For Louth så innebar forsoning med Roma, som var en sentral del av å få slutt på det akakiske skismaet, kun «reopened the wounds that the *Henotikon* had tried to heal».⁴²⁰

Louth peker på at grunnlaget for Justinians forsoningen mellom khalkedonistene og monofysittene lå i en forståelse av khalkedonismen basert på Kyrill av Alexandrias lære. Louth skriver nemlig at «Justinian was convinced that this provided a way of reconciliation».⁴²¹ For forfatteren går dette ut på tre presiseringer:

First, that the one person of the Incarnate Christ is the second person of the Trinity;
second, consequent acceptance of the theopaschite formula 'one of the Trinity

⁴¹⁷ Den teopaskitiske forståelsen eller trosutsagnet handler kort sagt om at Gud kan lide («suffer»), jf. Shepard 2008: 117.

⁴¹⁸ Louth 2008: 118.

⁴¹⁹ Louth 2008: 115.

⁴²⁰ Louth 2008: 106. Kursiveringen tilhører Louth.

⁴²¹ Louth 2008: 117.

suffered in the flesh'; and third, agreement that one of Cyril's favourite ways of describing the Incarnate Christ ('one incarnate nature of God the Word') was acceptable and only verbally appeared to contradict the doctrine of one person and two natures.⁴²²

Louth knytter særlig denne overbevisningen til Justinians igangsettelse av samtalene i Konstantinopel av 532, som forfatteren selv refererer til som «a conference held in Constantinople in 532». Det umiddelbare resultatet av samtalene ble, slikt Louth ser det, ikke forsoning. Som Treadgold, mener også Louth at resultatet ikke tok bort Justinians pågangsmot, «he [Justinian] never gave up his attempt to promote Cyrilline Chalcedonianism».⁴²³

Keiserinne Theodora får i Louths behandling en liten rolle i Justinians religionspolitikk. Forfatteren peker på at etter samtalene av 532, så grep Justinian til forfølgelse av monofysittene. Dette ble derimot drenert av keiserinnen. Louth skriver nemlig at forfølgelsen ble «thwarted by the protection given to the monophysites in the palace itself by Theodora».⁴²⁴

Louth anser at nedstengelsen av akademiet i Athen av 529 må ses på som en del av Justinians forpliktelse overfor kristen ortodoksi. I motsetning til Vasiliev og Ostrogorsky, anses dette ikke bare som et ledd mot paganismen, men mot neoplatonismen, som fremmet et annet verdenssyn enn kristendommen.⁴²⁵ For Louth var denne forpliktelsen sterkt knyttet til det kristne synet på ekstern kunnskap («exterior wisdom»), altså læren til de klassiske filosofene, blant annet representert gjennom neoplatonismen. Nedstengelsen betydde derimot ikke slutten for neoplatonismen, som i Alexandria fortsatte å blomstre enda et århundre til. Betydningen av hendelsen blir ytterligere nyansert gjennom Louths påpeking om at ved nedstengelsen hadde mye av det paganske språket og intellektuelle strukturene ved akademiet funnet kristent uttrykk. Selv om flere av filosofene ved akademiet dro i eksil

⁴²² Louth 2008: 117.

⁴²³ Louth 2008: 117.

⁴²⁴ Louth 2008: 117.

⁴²⁵ Neoplatonismen er et moderne navn på det filosofiske tanke-systemet knyttet til Plotinos (205–270) sin tolkning av Platons filosofi. Neoplatonismen var særlig fremtredende i Athen og Alexandria på 500-tallet. For mer om neoplatonismen, jf. O'Meara 1991: 1455-1456.

til Persia, vendte de tilbake til Bysants innen få år. Louth vurderer derfor at «the closure of the Academy meant the end of any institutional expression of intellectual opinion».⁴²⁶

Louth mener at også andre former for heterodoksi, altså ikke-ortodokse trosforestillinger, ble undertrykket. Keiserne støttet misjonæringsvirksomhet, mens manikeister ble straffet med døden, og samaritanerne ble «savagely suppressed». Jødene er derimot en gruppe som ifølge Louth skiller seg ut. Han anser dem som en relativt privilegert gruppe av annenrangs borgere. I motsetning til kjettere og paganister, ble jøder både tillatt å eksistere og deres eksistens ble beskyttet. De kunne observere sabbat, synagogene ble beskyttet mot både vold og desekrering, og de hadde sine egne domstoler ledet av rabbinerne. De kunne derimot hverken inneha embeter eller bygge nye synagoger. Av den grunn anser Louth at «they were thus allowed to exist, with rights and civil status, but in a permanently inferior state».⁴²⁷

For Louth handlet det femte økumeniske konsilet ikke bare om fordømmelsen av de tre kapitler, men også om fordømmelsen av origenismen. Det førstnevnte saken blir ansett som en del av Justinians forsøk på forsoning mellom de ortodokse og monofysittene, ettersom disse teologene ble ansett som «particularly obnoxious to the monophysites». Det sistnevnte anliggende dreier for Louth seg om noe annet. Det hører til blant Justinians angrep mot det paganistiske neoplatonismen, ettersom origenistene trakk betydelig veksler på platonismen. Til tross for at disse ideene forble populære blant intellektuelt innrettete munker, fikk Justinian støtte fra de fleste kristne rundt denne saken. Dette sto i motsetning til fordømmelsen av de tre kapitler, som møtte stor motstand i vesten, hvor det tok tid før den ble akseptert. Det fortsatte å være etterstrebere frem til 700, da biskopene av Aquileia⁴²⁸ lenge ikke gikk med på kjennelsen. Forsøket på å oppnå forsoning oppnådde ingenting. Dette anser Louth skyldes at «by the time the fifth ecumenical council met, the schism had already become irrevocable». Dette skyldes at det under Baradaeus' misjonering

⁴²⁶ Louth 2008: 115.

⁴²⁷ Louth 2008: 116.

⁴²⁸ Aquileia er en by som ligger nord-øst i dagens Italia, i nordenden av Veneziabukten. På Justinians tid hadde biskopen av Aquileia betydelig innflytelse, jf. Brown & Kinney 1991: 145-146.

hadde skapt et parallelt kirkehierarki som eksisterte ved siden av den ortodokse kirken, en rivaliserende kirke som alle keiserlige forsøk på å knekke viste seg å møte lite suksess.⁴²⁹

Så videre til Moorhead. Han ser mye av Justinians religionspolitikk i lys av hva som bandt Bysants sammen med de gamle vestromerske riksdelene, og hva som bidro til å skille riksdelene fra hverandre. Dette blir tydelig i forfatterens avsluttende vurdering. Her skriver han at «it is hard to avoid the conclusion that in the sixth century Byzantium and the west moved significantly apart; one cannot but see the emperor Justinian as being largely to blame». I denne helhetlige vurderingen skapte fordømmelsen av de tre kapitler, som nevnt ovenfor, mye motvilje. Den reflekterte misnøye med situasjonen i Nord-Afrika og Italia i kjølvannet av keiserens krigføring. I tillegg etterlot Justinians aktiviteter en så vond smak i munnen, at blant annet den lærte Isidore av Sevilla (ca. 560-636)⁴³⁰ nektet å anerkjenne konsilet av 553 som økumenisk og at biskopen av Konstantinopel skulle inneha tittelen patriark. For Moorhead bidro altså Justinians religionspolitikk til å skyve vesten og østen fra hverandre.⁴³¹

For Moorhead representerer helbredelsen av det akakiske skismaet i 519 er styrkelse av keiserens posisjon overfor «catholics in the west». Dette skismaet hadde nemlig delt den romerske og den konstantinopelske kirke siden år 484. Keisermaktens styrkelse ser Moorhead i lys av forholdet mellom de arianske herskerne og de katolske undersåttene, et forhold som blir skissert som spent.⁴³²

Moorhead mener at Justinian gjorde ett viktig forsøk på å få til forsoning mellom mellom khalkedonistene og monofysittene. Denne politikken blir sett i lys av en langvarig tendens. Forfatteren skriver nemlig at «imperial policy had long sought to bring together adherents of the council of Chalcedon [...] and their monophysite opponents». Han knytter altså Justinians politikk innenfor dette området til keisere som Theodosius II, Zeno og Anastasios. Selve Justinians forsøk på å skape enhet i kirken knytter Moorhead til kontroversene rundt de tre

⁴²⁹ Louth 2008: 117-118.

⁴³⁰ Isidore av Sevilla var en forfatter og geistlig som virket i det vestgotiske riket på den iberiske halvøy, jf. McCormick 1991a: 1016-1017.

⁴³¹ Moorhead 2008: 220.

⁴³² Moorhead 2008: 201.

kapitler. Han anser at Justinian først etter det femte økumeniske konsilet av 553 endelig klarte å få de tre kapitler bannlyst og pave Vigilius til å akseptere beslutningen. Til tross for dette konkluderer Moorhead med at «Justinian's efforts did nothing to reconcile the monophysites and the adherents of Chalcedon».⁴³³

Justinians tiltak medførte ei heller til at båndene til vesten ble styrket. For Moorhead var vestens reaksjon var fiendtlig eller lite vennlig («hostile»). Dette kom til uttrykk gjennom at det var vanskelig å finne biskoper som ville innvie pave Vigilius' etterfølger, Pelagius (556-561), at det var en del uroligheter i den galliske kirken, at den spanske kirken nektet å akseptere det femte økumeniske konsilet gjennom hele det vestgotiske perioden (frem til ca. 721), og at flere nordafrikanske biskoper fordømte Vigilius under en synode av 550 og skrev flere tekster som angrep Justinians teologiske posisjon.⁴³⁴

Tidlig kristen historie er ifølge Moorhead full av kontroverser over saker tilsynelatende «so abstruse that modern scholars have often felt they were really about subjects far removed from the matters being overtly debated». Altså at sakene egentlig handlet om noe annet enn teologi eller religion. Denne generelle tendensen mener forfatteren også kan være tilfelle for kontroversen rundt de tre kapitler. Dette begrunnes med at det er mulig å forstå vestens sterke opposisjon mot Justinians linje som et motsvar til virkningen av keiserens kriger. Krigene medførte nemlig at vesten gikk fra en de facto uavhengighet fra keisermakten til en situasjon hvor keiseren kunne påføre sin vilje på dem. Altså at kirken i vest befant seg i en tilstand hvor deres selvstendige posisjon overfor keiseren ble truet. Moorhead skriver i den forbindelse at «the opposition to the Three Chapters was a vent for hostility towards, or disillusionment with, the outcome of the wars in the west».⁴³⁵

Moorhead forstår også disse spenningene uttrykt gjennom religionsdisputter som hendelser som kunne true Bysants' sentrale posisjon i vestlige anliggende.⁴³⁶ Forfatteren anser nemlig at ved år 550 hadde Bysants sin innflytelse over vesten nådd sitt høydepunkt. Han skriver at «we may take the years on either side of 550 as constituting a high water mark of Byzantine

⁴³³ Moorhead 2008: 213.

⁴³⁴ Moorhead 2008: 213-214.

⁴³⁵ Moorhead 2008: 214.

⁴³⁶ Moorhead 2008: 212.

influence in the west».⁴³⁷ Men forfatteren presiserer «at this very time of the centrality of Constantinople in western affairs, events were under way which threatened its position and, as often happened in late antiquity, tensions were expressed in disputes over religion».⁴³⁸

Etter å ha sett hva som blir presentert, må vi vende blikket mot hvordan dette gjøres. Det første som kan ses på, er hvilken narrativtype som fortellingene i disse to kapitlene blir presentert gjennom. I Louths «Justinian and his legacy» handler fortellingen om Justinians forsøk på å få til forsoning mellom khalkedonistene og monofysittene. Avslutningen av det akakiske skismaet i 521 markerer for Louth ingen forbedring i forholdet mellom disse teologiske standpunktene. Det innebar snarere at såret ble gjenåpnet. Keiserens forsøk gjennom samtaler i Konstantinopel av 532 og den etterfølgende forfølgelsen bidro heller ikke til noen skritt nærmere Justinians mål om forsoning. Ei heller dekretet om de tre kapitler av 542, arrestasjonen av pave Vigilius i 545 eller det femte økumeniske konsilet av 553 bidro til noen forbedring av forholdet mellom monofysittene og khalkedonistene, til tross for at Justinian klarte å få igjennom fordømmelse av de tre kapitler ved konsilet. Som Louth skriver «all these attempts to achieve reconciliation amongst the Christians of the empire achieved nothing».⁴³⁹ Det er altså ingen vendepunkt i Louths fortelling, ingen hendelse der forholdene går fra forbedring til forverring eller vice versa. Ettersom det kun er snakk om forverring, kan fortellingen karakteriseres som et nedgangsnarrativ.

Til tross for dette nedgangsnarrativet, kan man også antyde en annen fortelling strukturert etter andre narrativtyper. Denne fortellingen handler snarere om Justinians forsøk på å sette sitt merke på kirken. I denne fortellingene blir samtaler i Konstantinopel av 532, dekretet om de tre kapitler av 542 og arrestasjonen av paven i 545 sett på som forsøk på å få innført keiserens egen teologiske forståelse. Disse forsøkene anses derimot ikke som forbedring med hensyn på dette nevnte målet. Fortellingens vendepunkt kan imidlertid synes å være det økumeniske konsilet av 553, der Justinian klarte å få fordømt de tre kapitler, klatre å få igjennom sin teologiske linje. Ved å trekke tidslinjen til 800-tallet, viser Louth Justinian sin suksess på dette området, gjennom at hymnen «Only-begotten Son» og østkirkens

⁴³⁷ Moorhead 2008: 210.

⁴³⁸ Moorhead 2008: 212.

⁴³⁹ Louth 2008: 118.

ikonografiske tradisjon nettopp uttrykte en teologisk forståelse etter Justinians linje. Denne fortellingen er altså i motsetningen til fortellingen fra forrige avsnitt, ordnet etter et nedgang-og-oppgangs-narrativ.

Så til narrativtypen som Moorhead i «Western approaches» har rammet inn sine fortellinger i. Hovedfortellingen er sentrert rundt forholdet mellom vest og øst, mellom Bysants og de tidligere vestromerske riksdelene. Den begynner med avslutningen av det akakiske skismaet i 519. Hendelsen markerer en forbedring i forholdet, ettersom «the position of the emperor vis-à-vis catholics in the west had been strengthened by the healing in 519 of the Acacian schism».⁴⁴⁰ Justinians forsøk på å påtvinge kirken dekretet om de tre kapitler av 542 og hans arrestasjon av den nektende pave Vigilius i 545 bidro til forverring av forholdet mellom vest og øst. Dette ble nemlig gitt en fiendtlig velkomst i vest, der Vigilius, som hadde godtatt dekretet, ble fordømt av en synode i Nord-Afrika i 550. Selv om Justinian klarte å tvinge en bannlysning av de tre kapitler under det femte økumeniske konsilet av 553, markerte dette ikke et vendepunkt i fortellingen. Det kjølige forholdet fra vesten side mot østen, fortsatte ut Justinians regjeringstid. Av den grunn passer denne fortellingen inn i et oppgang-og-nedgang-narrativ. Vendepunktet mellom oppgang og nedgang kan for Moorheads del sies å være Justinians forsøk på å påtvinge dekretet av 542, ettersom det i Moorhead fortelling ikke synes å være noe forbedring av forholdet etter denne hendelsen.

Som hos Louth, er det i Moorheads kapittel mulig å identifisere en annen fortelling. Denne fortellingen kan sies å være en avgrenset del av fortellingen ovenfor eller eventuelt en egen underfortelling, ettersom den delvis er med i fortellingen behandlet ovenfor. Denne handler om Justinians forsøk på å skape enhet i kirken, altså på å forsone khalkedonistene og monofysittene. Fortellingen starter ved Justinians forsøk på å få de tre kapitler fordømt, gjennom å få kirken til å akseptere dekretet av 542. Da dette ikke lyktes, forsøkte keiseren å tvinge pave Vigilius til å godta dekretet, gjennom å arrestere ham i 545. Dette var kun delvis vellykket ettersom «Vigilius was alternately vacillating and resolute».⁴⁴¹ Selv om Justinian gjennom det økumeniske konsilet av 553 klarte å få de tre kapitler lyst i bann og paven til å endelig skrive under, bidro dette ikke til forsoning mellom de stridende teologiske

⁴⁴⁰ Moorhead 2008: 201.

⁴⁴¹ Moorhead 2008: 213.

standpunktene. Moorhead karakteriserer slikt sett at Justinians politikk ikke bidro til å forsoning mellom khalkedonistene og monofysittene, det bidro snarere til forverring. Av den grunn synes han å ha strukturert denne fortellingen i et nedgangsnarrativ.

Etter å ha sett på at både Louth og Moorhead ikke bare setter sine fortellinger om Justinians religionspolitikk i et nedgangsnarrativ, er det på tide å se nærmere på hvilken forklaringstyper som anvendes. For å forklare at jødenes spesielle posisjon i lovverket, tyr Louth til funksjonsforklaring. I motsetning til kjettere og paganister, ble jøder både tillatt å eksistere og deres eksistens ble beskyttet. Dette blir begrunnet med at jødene skulle «exist as 'living testimony' to the truth of Christianity, living testimony to the wretchedness of those who had deliberately rejected their Messiah». ⁴⁴² For Louth hadde Jødene altså en funksjon innenfor bysantinernes forestillingsunivers, som levende vitnesbyrd for sannheten til kristendommen. Det er denne funksjonen som er med på å forklare hvorfor lovene fortsatte å beskytte deres eksistens, og slik sett at denne praksisen ble opprettholdt. Tilsvarende forklarer Moorhead vestens opposisjon mot å godta dekreet om de tre kapitler ut fra funksjonen denne motstanden hadde. Moorhead skriver at «it may also be that opposition to the Three Chapters was a vent for hostility towards, or disillusionment with, the outcome of the wars in the west». Motstanden blir altså forstått som et utløp for frustrasjon eller misnøye mot krigens resultatet. ⁴⁴³ Louth og Moorhead anvender altså begge funksjonsforklaringer.

En mer sentral forklaringstype, er derimot hensiktsforklaring. Mer generelt peker Louth på at Justinian gjennom sin religionspolitikk ønsket å oppnå en forsoning mellom ortodoks khalkedonisme og monofysitisk anti-khalkedonisme. Det var altså keiserens hensikt bak samtalene av 532 og det femte økumeniske konsilet. Tilsvarende peker Louth på at Justinian var overbevist om at neo-khalkedonismen ville være løsningen på problemet, som sentralt for at han kalte inn til samtalene av 532. ⁴⁴⁴ Også Moorhead peker flittig på hva keiseren ønsket eller trodde en handling skulle føre til. I forbindelse med utstedelsen av dekreet om de tre kapitler, skriver Moorhead at «Justinian believed that their condemnation would be a

⁴⁴² Louth 2008: 116.

⁴⁴³ Moorhead 2008: 214.

⁴⁴⁴ Louth 2008: 116-117.

painless way of conciliating the monophysites».⁴⁴⁵ Begge viser altså flittig til keiser Justinians hensikter for å forklare hendelser og hendelsesforløp.

Det er ikke bare keiserens hensikt som blir anvendt i hensiktsforklaringer. Både Louth og Moorhead viser også til andre personer og grupperinger. I forbindelse med sin forklaring av den vestlige antagonismen mot Bysants, viser Moorhead til de vestlige kirkeledernes hensikt. Moorhead viser til at deres situasjonsforståelse var at keiseren gjennom dekretet om de tre kapitler hadde gått imot Khalkedonkonsilet, som nettopp hadde godtatt Theodoret av Kyros og Ibas av Edessa som ortodokse, og derav ikke kjetterske. Misnøyen skyldes de intense følelsene ved nettopp dette følte overtrampet. «It was felt he [Justinian] had gone against the position adopted by the council [of Chalcedon]», som Moorhead uttrykker det. Dette forklarer blant annet vanskene med å finne noen biskoper som kunne innvie keiserens pavekandidat, Pelagius, til sitt embete. Moorhead skriver nemlig at «so intense were feelings in Italy that it proved difficult to find bishops prepared to consecrate Vigilius' successor, Pelagius».⁴⁴⁶

Noe annet som begge forfatterne gjør, er å anvende årsaksforklaringer. Begge anvender generelle antagelser eller tendenser for å forklare empirien. Moorhead forklarer at moderne forskere ofte har følt at kontroversene i tidlig kirkehistorie har vært så fjerntliggende eller obskure saker at de egentlig må ha handlet om noe annet. Denne antagelsen bruker han på å forklare at kontroversene rundt de tre kapitler kan ha vært det. Altså for å forklare at dette egentlig kan være snakk om et motsvar mot situasjonsendringen som følge av Justinians gjenerobningskriger.⁴⁴⁷ En tilsvarende antagelse eller tendens bruker Louth for å forklare at på grunnlag av at mange historikere har vært forsiktige med se religiøs tro og praksis som årsaken til sosiale og politiske skillelinjer, kan dette nok også være tilfelle for denne perioden, altså for den justinianske tidsalderen.⁴⁴⁸

Det blir også vist til andre generaliteter. Moorhead viser til at årsaken til at de nordafrikanske biskopene viste sin sterke motstand mot Justinian og pave Vigilius, gjennom

⁴⁴⁵ Moorhead 2008: 213.

⁴⁴⁶ Moorhead 2008: 213.

⁴⁴⁷ Moorhead 2008: 214.

⁴⁴⁸ Louth 2008: 102.

å bannlyse paven i 550 og at flere nordafrikanske geistlige forfattet tekster som angrep Justinians teologiske, til langvarige tradisjoner. Moorhead skriver at «the African church flung itself into the controversy with the learning and vigour which had characterised it for centuries». Det er altså ut fra denne tendensen som hadde karakterisert de nordafrikanske biskopene i århundrer, at disse hendelsene blir forstått eller forklart.⁴⁴⁹

Neste moment som må ses på, er bruk av kilder. Louth anvender to forskjellige kildetyper, hymne og dikt. For å illustrere at alle kristne var motstandere av «exterior wisdom», altså lærdom tilknyttet blant annet de klassiske filosofene og forfatterne, siterer Louth et avsnitt fra et dikt til Romanos Meloden,⁴⁵⁰ der det blant annet står «why do they not consider Homer a Chimera?/ Why do they go on about Pythagoras, who were better muzzled?». ⁴⁵¹ Hymnen illustrerer dette gjennom å tydelig fremme en negativ holdning til den antikke lærdommen, gjennom å stille spørsmål med hvorfor man holder gamle mestere som Homer og Pythagoras høyt. I forbindelse med sin redegjørelse for Justinians varige merke på kirken, trekker Louth frem 800-talls hymnen, «Only-begotten Son». Louth peker på at Justinians synspunkt fikk betydning utenfor den snevre teologiske området. Dette gjør Louth gjennom å forklare at i denne hymnen, som var en regulær del av liturgien til nattverden, så blir Justinians teologiske standpunkt fremmet. Dette understreker han gjennom å sitere noen få ord, «you were crucified, Christ God...being One of the Holy Trinity». ⁴⁵² Her mener Louth at Justinians standpunkt om den lidende Gud, altså setningen om teopaskisme, fremkommer. ⁴⁵³

Moorhead anvender også tekstlige kilder. Cassiodorus (ca. 487-ca. 580)⁴⁵⁴ blir anvendt i forbindelse med kontroversen rundt de tre kapitler. Moorhead skriver at hvis vi aksepterer at opposisjonen mot de tre kapitler var et utløp for fiendtlighet («hostility») og oppgitthet

⁴⁴⁹ Moorhead 2008: 213.

⁴⁵⁰ Romanos Meloden regnes ofte som en av Bysants største diktere og er knyttet til flere hymner. Han var samtidig med Justinian og døde en gang etter år 555. For mer om Romanos, jf. Baldwin 1991c: 1807-1808.

⁴⁵¹ For hele avsnittet, jf. Louth 2008: 115.

⁴⁵² Hymner var en sjanger som kunne brukes som propaganda overfor folkemassene av keisermakten og de herskende klassende. Med andre ord, så ble de brukt bevisst for å fremme visse syn, også innenfor teologien. For mer om hymnens politiske kontekst, jf. Spanos 2014.

⁴⁵³ Louth 2008: 119.

⁴⁵⁴ Cassiodorus var en romersk embetsmann og forfatter. I tillegg til sin store produksjon av tekster, er han kjent for å ha tjent under østgoterkongen Teodorik den store (493-526). For mer om Cassiodorus, jf. Baldwin 1991a: 388.

over resultatene til krigen mot østgoterne, så vil man «not be surprised to find Cassiodorus, the best-known collaborator with the Goths among the Romans, writing towards the middle of the century in terms which suggest sympathy for the theologians whose condemnation Justinian was seeking».⁴⁵⁵ Altså blir Cassiodorus nevnt som et eksempel for vestens kjølige forhold til Bysants i kjølvannet av Justinians erobring av Italia. I forbindelse med vestens reaksjon over Justinians utstedelse av dekreet om de tre kapitler, viser Moorhead til både krønike og brev. Moorhead bemerker at i Victor av Tunnunas⁴⁵⁶ krønike, så kommenterer kronikøren at konsilet i Konstantinopel ble etterfulgt av et jordskjelv, noe som understreker guddommelig misnøye. Biskop Nicetius av Trier (ca. 527- ca. 566) skrev i sitt brev til keiseren at hele Italia, Afrika, Spania og Gallia gråt over ham, der han stilte spørsmålet «o sweet Justinian of ours, who has so deceived you, who has persuaded you to proceed in such a way?»). Selve spørsmålet speiler ifølge Moorhead apostelen Paulus sitt brev til galaterne,⁴⁵⁷ slik at svaret på spørsmålet av den grunn er djevelen.⁴⁵⁸

Når det gjelder kildebruk, er det verd å vie et avsnitt til dette. Louth kommenterer nemlig på kildesituasjonen rundt fordømmelsen av origenismen og dens betydning for forskeres forståelse av denne hendelsen. Louth skriver i en fotnote:

Because of the silence of western sources about the condemnation of Origenism (including, crucially, the council's *Acta*,⁴⁵⁹ which only survive in Latin) [...], some scholars still maintain that Origenism was not dealt with at the council.⁴⁶⁰

Her får Louth tydelig frem refleksjon rundt hvorfor enkelte forskere har antatt at origenismen ikke var en sak på det femte økumeniske konsilet. Likevel anser Louth på

⁴⁵⁵ Moorhead 2008: 214.

⁴⁵⁶ Victor av Tunnuna var en biskop i den nordafrikanske byen Tunnuna som døde i fangenskap i Konstantinopel en gang etter 567. Han anses som en sterk motstander av Justinian under kontroversen rundt de tre kapitler. For mer om Victor av Tunnuna, jf. Baldwin 1991d: 2165.

⁴⁵⁷ Jf. Gal. 3:1.

⁴⁵⁸ Moorhead 2008: 213-214.

⁴⁵⁹ Med *Acta* menes konsilets «vedtekter» eller avgjørelser, altså det dokumentet som fastslår hva som ble bestemt. Mer generelt er *acta* formelle dokumenter som gjerne inneholder protokoll og informasjon om forfattere, adressanter og datering. For mer om *Acta*, jf. Oikonomides 1991: 17-18.

⁴⁶⁰ Louth 2008: 117.

grunnlag av Antoine Guillaumonts (1915-2000) argumenter fra 1962,⁴⁶¹ at origenismen var en sak som ble tatt opp på konsilet.⁴⁶² Her får vi altså innsyn i Louths egne vurderinger, samtidig som vi blir belyst over alternative vurderinger.

For å avslutte dette delkapitlet, må vi ta en titt på disse kapittelforfatternes bruk av litteratur. Hos Moorhead fremkommer det ikke eksplisitt hva slags litteratur han har anvendt. Empirien er derfor ikke tilstrekkelig til å uttale noe om dette for kapitlet «Western approaches». Dette gjelder derimot ikke for Louth. Han trekker både veksler på artikler og bøker, der hovedvekten er på bøker. Tre av totalt fem litteraturhenvisninger er nemlig til bøker. Når det gjelder språk, så er fire av fem verker skrevet på engelsk. Den siste er skrevet på fransk. Den eldste er Guillaumonts bok *Les kephalaia gnostica d'Evagre le Pontique et l'histoire de l'Origenisme chez les grecs et chez les syriens* fra 1962, mens den yngste er den britiske bysantinisten John Haldons (f. 1948) bok *Byzantium in the Seventh Century: The Transformation of a Culture* fra 1997.

5.5 Kapittelkonklusjon

Når forfatterne vurderer Justinians religionspolitikk, er alle opptatt av om han klarte å forsone monofysittene og khalkedonistene. Der er de alle enige om at Justinian mislyktes. Mens det for Vasiliev faller inn under et bildet av en mislyktes regjeringstid, så ser Treadgold dette snarere som Justinians eneste betydelige feilsteg. Det Louth og Moorhead gjør som skiller seg ut, er at dette ikke er det eneste de vurderer dette temaet ut fra. De ser religionspolitikken henholdsvis ut fra om den bidro til å sette et varig merke på kirken og dens virkning på forholdet mellom Bysants og de gamle vestromerske riksdelene. Slikt sett bidrar Louth og Moorhead med andre perspektiver for å vurdere Keiserens foretak på dette området.

Et annet område som blir behandlet er keiserens politikk overfor henholdsvis paganister og andre ikke-kristne. La oss først se på politikken som angår paganistene. I sine behandlinger, anser Ostrogorsky, Vasiliev, Treadgold og Louth dette som keiserens undertrykkelse av

⁴⁶¹ Antoine Guillaumont var en fransk arkeolog som bedrev forskningen sin innenfor gammelsyriske studier.

⁴⁶² Louth 2008: 117.

paganistene. Slående er at disse berører nedstengelsen av akademiet i Athen. Mens Ostrogorsky mener at nedstengelsen satte ett punktum for den gamle religionen, er ikke de andre så bastante. De nyanserer nemlig betydning av denne hendelsen. Vasiliev skriver som nevnt at paganismen fortsatte å eksistere ved fjerntliggende områder og at de pagane lærerne kunne leve ut resten av sine liv i fred og trygghet. Akademiets nedgang var allerede forespeilet av organiseringen av Universitetet i Konstantinopel. Treadgold konkluderer tilsvarende med at nedstengelsen ikke syntes å få has på all pagan undervisning med en gang. I tillegg kunne paganistene fortsatt skrive som paganister, men de kunne ikke sirkulære tekstene sine like trygt rundt om i Bysants. Louth understreker på sin side at neoplatonismen fortsatte å blomstre enda et århundre i Alexandria. Louth skriver også at mye av språket og intellektuelle strukturene som kjennetegnet paganismen allerede hadde funnet et kristent uttrykk før Justinians nedstengning av akademiet i 529. Selv om Vasiliev, Treadgold og Louth vektlegger forskjellige faktorer i sine nyanseringer av denne hendelsen, så er de ikke enige i Ostrogorsky korte vurdering.

Bortsett fra Ostrogorsky, så løfter de andre forfatterne også frem forskjellige områder og vurderinger ved Justinians politikk overfor ikke-kristne. Treadgold mener at det stort sett var manikeere og samaritanerne som ble hardt undertrykket. Louth sier seg enig i dette med sin konstatering av at manikeismen ble straffet med døden og samaritanerne brutalt undertrykt. Louth trekker også inn keiserlig støttet misjonsvirksomhet hvor pagane forestillinger ble undertrykket gjennom omvendelse, ødeleggelse av templer og grunnleggelser av kirker. Det Treadgold ikke berører, men som Vasiliev og Louth berører, er Justinians politikk overfor jødene. Begge legger vekt på at denne religiøse gruppen ble undertrykket. Louth ser derimot denne behandlingen i lys av undertrykkelsen av andre kjettere og paganister. I den sammenheng ser Louth på jødene som en privilegert gruppe av annenrangs borgere, der de kunne eksistere og deres eksistens var beskyttet. Vasiliev nøyer seg derimot med å konstatere at jødene ble undertrykket, der deres borgerrettigheter ble kneblet.

I tillegg til Justinians religionspolitikk, er et annet nevneverdig aspekt er Theodoras rolle i denne politikken. Vasiliev anser at hun var en faktor til at Justinian arbeidet med forsoning overfor monofysittene. Treadgold går derimot lengre enn Vasiliev, der han anser at hun bidro til å underslå denne politikken. Louth er enig i at Theodora drenerte for Justinian, men

knytter hun kun til den delen av keiserens politikk som angikk forfølgelsen av monofysitter. I religionspolitikken som helhet, spiller derimot Justinians ektefelle ingen betydelig rolle hos Louth. Ostrogorsky og Moorhead knytter ikke keiserinnen til Justinians religionspolitikk. De nevner ikke henne i det hele tatt under sin behandling av Justinians regjeringstid. Her skiller altså Treadgold seg ut med å tilegne keiserinne Theodora en betydelig rolle i religionspolitikken.

Ved å sammenlikne narrativtypene som de forskjellige forfatterne har strukturert fortellingene sine i, er det mulig å ane en grunnfortelling. Denne grunnfortellingen har keiser Justinian og hans forsøk på å skape enhet i kirken som sitt subjekt. Dette er et fortelling som ikke ender i suksess, ikke i en overordnet fremgang, men snarere enn overordnet nedgang når det gjelder enhet i kirken. Mens det hos Ostrogorsky, Louth og Moorhead kommer til uttrykk gjennom nedgangs-narrativ, fremkommer det hos Vasiliev og Treadgold i litt ulike oppgangs-og-nedgangs-narrativer, der keiserens forsøk ikke blir ensidig karakterisert som mislyktes eller som bidro til nedgang i kirkens enhet. Sentrale hendelser eller begivenheter som fremkommer i denne grunnfortellingen er Justinians utstedelse av dekret om de tre kapitler, keiserens forsøk på å få pave Vigilius til å godta dekret, og det femte økumeniske konsilet.

Etter å ha sett på grunnfortellingen, kan vi så vende oppmerksomheten mot forklaringstypene. Den mest markante forklaringstypen hos alle forfatterne er hensiktsforklaringer, ettersom den er den mest brukte forklaringstypen. Selv om samtlige av dem har mye fokus på Justinians hensikter, der de vier mye plass til det keiseren ønsket å oppnå og hans overordnede mål, så er ikke fokuset kun på keiser Justinian for å forklare hendelser. Bortsett fra Ostrogorsky, så ser nemlig de resterende av forfatterne også på andre aktører. Spesielt slående er at de gir de østlige og vestlige kirkeledernes hensikter en viss rolle i å forklare hvorfor Justinians religionspolitikk ikke fungerte. Det blir også pekt på paver, spesielt Vigilius, sin ønsker og situasjonsforståelse for å forklare hendelsesutfall. Treadgold gir i tillegg en betydelig rolle til keiserinne Theodoras hensikter. Til tross for utvidelsen av aktører, er det likevel Justinian selv som får den mest fremtredende plassen i hensiktsforklaringene.

Som nevnt i forrige avsnitt, så knytter ikke Ostrogorsky de østlige og vestlige kirkelederne til hensiktsforklaring, han anvender ikke deres hensikter til å forklare hendelsesutfall.

Istedenfor bruker Ostrogorsky dem til årsaksforklaring, altså gjennom å ikke gå i gjennom deres intensjoner. De andre forfatterne anvender også årsaksforklaringer. Som Ostrogorsky ser Treadgold på strukturelle forhold som bidro til hendelsene eller hendelsesforløpet.

Treadgold anvender derimot i motsetning til Ostrogorsky også mer lovmessige årsaker som empirien blir forstått eller forklart ut fra. Tilsvarende anvender også Louth og Moorhead denne forklaringstypen når de forklarer på hver sin måte at periodens de religiøse disputer kan forstås som uttrykk for andre saker, for andre politiske eller sosiale skillelinjer. Vasiliev skiller seg derimot ut fra disse forfatterne gjennom å ikke anvende årsaksforklaring.

Det betyr ikke at Vasiliev kun anvender hensiktsforklaringer. Han anvender nemlig også, i likhet med Treadgold, kontrafaktiske forklaringer. Begge to tar nemlig i bruk denne forklaringstypen, om enn ikke i stor skala. Det fremkommer én gang hos begge to. Det er derimot forskjell i hva de anvender kontrafaktisk forklaring til å forklare. Mens Vasiliev anvender dette for å understreke betydningen av Justinians dødsfall, så anvender Treadgold forklaringstypen for å vise den justinianske pestens betydning for keiserens religionspolitikk. I begge tilfellene er det likevel snakk om å begrunne hendelsens betydning eller signifikans gjennom å kort vise hva som kunne ha skjedd. Med andre ord fullfører kontrafaktisk forklaring samme funksjon hos både Vasiliev og Treadgold.

En nevneverdig kontrast mellom Shepards kapitelforfattere og de andre, er anvendelse av funksjonsforklaring. Vasiliev, Ostrogorsky og Treadgold anvender nemlig ikke denne forklaringstypen under sin behandling av Justinians religionspolitikk. Dette er derimot noe som både Louth og Moorhead gjør, der de forklarer henholdsvis jødernes spesielle posisjon i det bysantinske lovverket og vestens motstand mot Justinians utstedelse av dekreet om de tre kapitler. Dette er, som ved kontrafaktiske forklaringer, ikke en utbredt forklaringstype, ettersom de kun forekommer én gang i kapitlet «Justinian and his legacy» og én gang i «Western approaches».

Når vi så skal se på kildebruken hos forfatterne, så er det viktig å ha in mente at Ostrogorsky på dette området har mangelfull empiri. Av den grunn vil sammenlikningen foregå mellom

de resterende forfatterne, hvor samtlige anvender tekstlige kilder. Brev er en tilbakevendende kildetype i behandlingen av Justinians religionspolitikk. Dette er noe både Louth og Vasiliev trekker veksler på. I tillegg til andres brev, viser derimot Vasiliev også til keiserens egne brev. En annen tilbakevendende kildetype eller i det minste større kildekategori, er utstedelser fra keisermakten som kilder. Vasiliev, Treadgold, Louth og Moorhead anvender alle keiserlige kunngjøringer i form av dekreer. Treadgold bruker disse derimot mer flittig enn de andre. Både Treadgold og Vasiliev trekker også på lover, særlig i form av Justinians noveller. Når det gjelder historisk materiale ikke produsert av keisermakten, altså som ikke er kunngjøringer i form av lover og dekreer, er det stor forskjell hos forfatterne. Særlig Treadgold skiller seg ut her, gjennom at han kun eksplisitt anvender dekreer. De andre trekker på flere forskjellige kilder i denne sammenhengen. Både Vasiliev og Moorhead anvender tekster fra Justinians samtidige, henholdsvis Johannes av Efesos og Cassiodorus. I tillegg til enkeltpersoners forfatterskap, spesifiseres det til kildetyper som krønike av Moorhead. Det er kun Louth som trekker på hymne⁴⁶³ og dikt som kildetyper. Ettersom Vasiliev fra 1953 og Louth og Moorhead fra 2008 begge bruker en betydelige spennvidde av kildetyper, er det lite grunnlag for å antyde noen betydelige tendenser. Hvis det er en tendens, kan dette likevel være at det har foregått en liten utvidelse av hvilken kildetyper som forfatterne anvender for kunnskap om fortiden. Dette kan ses gjennom at Louth har tatt med kildetyperne hymne og dikt, som kan forstås som en utvidelse. Som sagt er det derimot ikke stort nok grunnlag for å konkludere noe særlig på dette området.

Selv om alle er enige i at Justinian mislyktes i å forsone monofysittene og khalkedonistene, en enighet som gjenspeiles i grunnfortellingen som samtlige av forfatterne forholder seg til, så utvider Louth og Moorhead temaet med å utvide hva temaet skal vurderes ut fra, med å fremme andre perspektiver. Mens alle anvender flittig hensiktsforklaringer med vekt på keiserens oppfatninger og ønsker, så skiller Vasiliev og Treadgold seg ut med sin anvendelse av kontrafaktiske forklaringer, og Louth og Moorhead ut med sin bruk av funksjonsforklaringer. Bortsett fra Vasiliev, så anvender alle årsaksforklaringer. Alle forfatterne med godt nok empirigrunnlag, bruker kildene kvalitativt, der den viktigste forskjellen innenfor kildetyper befinner seg i hvilken ikke-offisielle kilder de anvender. Her

⁴⁶³ For Romanos Meloden sin hymnes del, befinner den seg i en mellomposisjon, ettersom den nok var produsert som en del av keisermaktens propaganda.

skiller Treadgold seg ut fra Vasiliev, Louth og Moorhead med at han ikke eksplisitt anvender ikke-offisielle kildetyper.

5. Lærebøkene i lys av historiografiske trender og skoler

Etter å ha sett på både hva som blir vurdert innenfor temaene administrasjon og religionspolitikk og hvordan dette er gjort, skal vi nå rette oppmerksomheten et annet sted. Vi skal nemlig se på hvorfor disse forskjellene og likhetene er tilstede. Dette skal vi gjøre gjennom å se dem i lys av historiografiske trender og skoler.

5.1 Fortellende, handlingsorientert historieskriving: Den dominante

Hos alle er det Justinian og eliten, enten det er Theodora, keiserens øverste embetsmenn eller kirkens ledende patriarker og biskoper, som blir viet mest plass i presentasjonen av perioden. Dette fremgår gjennom at det er Justinian og hans umiddelbare krets sine handlinger som står i sentrum av fortellingene som blir fortalt. Dette inntrykket blir ytterligere understreket av den fremtredende plassen til hensiktsforklaringer, der fokuset nettopp er på denne smale gruppens oppfatninger og ønsker. Dette tematiske fokuset minner særlig om den historiografiske trenden som skriver seg fra Ranke. I denne tradisjonen var nettopp fokuset rettet mot handlingene til både store menn og styremaktene, innenfor institusjoner og på mellomstatlig nivå.⁴⁶⁴

Denne tilnærmingen blir reflektert gjennom Treadgold og Shepard innledende bemerkninger. Treadgold skriver at keisere og hendelser hadde betydning, der det bysantinske samfunn, opprinnelig definert av staten, ble konstant forandret av dette. For Treadgold er det slik at hva keiseren «did or did not do, could rapidly confront ordinary Byzantines with economic ruin, new religious doctrines, or conquest by a foreign power».⁴⁶⁵ Redaktør Shepard innrømmer at «unfashionable weight is given to individual emperors' characters, and to the statecraft of such giants as Justinian (527-65), Leo III (717-41), [and] Basil I (867-86)». For Shepard er dette likevel en mer passende tilnærming istedenfor detaljerte analyser av f.eks. institusjoner ettersom den presise funksjonen til mange av

⁴⁶⁴ Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 93, 173, 185.

⁴⁶⁵ Treadgold 1997: xvii.

Bysants' institusjoner, som hæren og provinsadministrasjonen, er vanskelig å avgjøre og ofte meget kontroversielle.⁴⁶⁶

Denne vektleggingen sammenfaller med Marsh sin kategorisering av lærebøkene. Bortsett fra Treadgolds lærebok, som er en blanding, faller de under organiseringsrammen kalt «chronological narrative template». Et kjennetegn med å organisere lærebøken etter en slik ramme er nettopp at den fokuserer på den politiske og militære historien til keisere og dynastier.⁴⁶⁷

5.2 De samfunnsvitenskapelig-orienterte historieskrivingene: Bidragsyteren

Man kan derimot ikke bare se forskjellene i lys av denne historiografiske trenden. Det er nemlig flere trekk som må forstås i lys av sosialvitenskapelig-orientert historie. Denne trenden består ikke av en dominerende skole. Tilsvarende er det ikke mulig å se en enkel dominerende historiografisk skole, men snarere trekk fra flere skoler.⁴⁶⁸ La oss derfor rette oppmerksomheten mot dette.

Selv om det ikke blir anvendt like mye som hensiktsforklaringer, er årsaksforklaringer

Vi kan begynne med et av skillepunktene i hva som blir vurdert i lovreformene. Her skilte Ostrogorsky seg ut, gjennom at han så den i lys av dens virkning for produksjonsforholdene. Som nevnt ovenfor anser forfatteren at lovsamlingen ikke gjorde noe for å forbedre situasjonen til coloni. Den bidro snarere til «the bondage of the majority of the rural population».⁴⁶⁹ Dette sammenfaller med det Averil Cameron har pekt på som det tradisjonelle synet på coloni. Dette går ut på at det i løpet av den senromerske perioden foregikk en bevegelse mot et bundet bondestand. Med andre ord anser dette perspektivet «colonate» som «a generalized condition of rural dependency». En bemerkning som passer godt med Ostrogorskys bemerkning om slavebindingen av coloni. Dette har Cameron betegnet som grunnleggende for marxistisk ideologiske tilnærminger til perioden.⁴⁷⁰ Et slik

⁴⁶⁶ Shepard 2008: 2-3.

⁴⁶⁷ Marsh 2018: 67.

⁴⁶⁸ Iggers 2005: 3-4, 34.

⁴⁶⁹ Ostrogorsky 1968: 76.

⁴⁷⁰ Cameron 2012: 89.

vektlegging av «social conditions of production», er noe Green og Troup i sin oversiktsbok over historiografiske skoler, er et av de typiske trekkene ved marxistisk historieskriving.⁴⁷¹

Analysen av temaene har derimot ikke frembringt noe mer empiri hos Ostrogrosky eller de andre, som indikerer en større innflytelse fra marxistisk historieskriving. Ei heller er det noe som indikerer at de gir uttrykk for at spenningsforholdet mellom undertrykkeren og den undertrykte, ofte kalt klassekampen, er drivkraften i historien, et av kjernepunktene av denne skolen.⁴⁷² Så bortsett fra å trekke frem produksjonsforhold, er det altså ikke mye i denne undersøkelsen som taler for en sterk påvirkning fra den marxistiske historieskrivingen.

En annen forskjell i hva som fortelles innenfor administrasjonspolitik, finner vi mellom de eldre russiskættede og de nyere angloamerikanske forfatterne. Det er nemlig kun de førstnevnte som tar for seg konflikten mellom Justinian og de rike magnatene.⁴⁷³ Det er mulig å forstå dette som et uttrykk for tanken om som vokste ut av metodediskusjonene mot slutten av 1800-tallet, der det som ledd av større interesse av sosialvitenskapene, ble en overbevisning om at historieskrivingen gjennom sosiale og økonomiske faktorer bør behandle samfunnet.⁴⁷⁴ Magnatene kan nemlig forstås som en sosial gruppe eller klasse, kategorier som russerne anvender på Bysants.

Treadgold selv utdyper at han finner «modern ideologies like Marxism, Poststructuralism, or nationalism of various sorts to be unhelpful for studying Byzantium». Av den grunn finner Treadgold ei heller moderne ideologier som marxisme, poststrukturalisme eller nasjonalisme som nyttig redskap for å studere Bysants.⁴⁷⁵ For Treadgold er sosiale klasser av den grunn

⁴⁷¹ Green & Troup 2016: 50.

⁴⁷² Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: 194-195.

⁴⁷³ Merk at selv om denne konflikten ikke blir tatt opp av Treadgold eller Shepard, så er den ikke borte fra bysantinske studier. Det har nemlig ifølge Haarer vært emne for mye diskusjon innenfor historieskrivingen om 500-tallets økonomi og hvordan staten fungerer. Særlig spørsmålet om hvorvidt magnatenes gods ble «semi-public institutions» med ansvar for skatteinnkrevingen til egne leietagere, har vært en av kjernedebattene. For mer, jf. Haarer 2022: 107.

⁴⁷⁴ Iggers 2005: 5, 31, 41-42.

⁴⁷⁵ Treadgold 1997: xvii.

lite egnet for å studere Bysants. Disse var nemlig løse, omskiftelige og «not ideological in the modern sense».⁴⁷⁶

Ostrogorsky er ikke den eneste som gjør noe annerledes enn de andre i utvalget. Når vi ser på hvordan kildematerialet er anvendt, er det Treadgold som skiller seg ut. Han anvender nemlig ikke bare kvalitative metoder, men også kvantitative metoder. Ifølge Green og Troupe er en vektlegging på numeriske data karakteristisk for kvantitativ historie. Dette er derimot en betegnelse som dekker «a range of methodologies and theoretical bases».⁴⁷⁷ En av grenene kalles for «serial history». Den går ut på å bruke data til å produsere tallserier. Altså handler den om at historikeren finner eller konstruerer homogene dataenheter som kan bli sammenliknet over lengre tidsperioder, noe som gjør langsiktige forandringer synlige og kvantifiserbar.⁴⁷⁸ Dette gjør Treadgold når han setter opp Bysants' budsjett for 500-tallet, der inntektsfluktuasjonen blir synlig.

5.3 Den kulturelle historieskrivingen: Antyderen

Den siste av Iggers større historiografiske trender, synes å ha minst innslag i mitt utvalg av lærebøker. Som nevnt ovenfor avviser Treadgold tvert at ideologier som poststrukturalisme kan på noen måte være nyttig for studie av Bysants. Til tross for dette, kan enkelte aspekter, særlig ved Shepards bok, kan forstås i lys av denne trenden.

Louth skriver nemlig at

Traditionally, the tendency has been to take the classicising histories at face value as a basic record, to be supplemented, with varying degrees of caution, from the chronicles and ecclesiastical sources. The trend of recent scholarship, however, has been to pay much more attention to the intentions and bias of classicising historians, with the result that we now see in these sources a variety of sharply defined perspectives on the sixth

⁴⁷⁶ Treadgold 1997: xvii.

⁴⁷⁷ Green & Troup 2016: 165.

⁴⁷⁸ Green & Troup 2016: 168.

century, rather than a straightforward narrative record that can be used as a basic framework.⁴⁷⁹

Dette står i motsetning til Ostrogorsky som bemerker at

Knowledge of Byzantine history is derived from a variety of widely differing sources, both Byzantine and non-Byzantine. The general course of events in its main outline is supplied by the Byzantine historians and chronicles who differ considerably in quality, detail, and accuracy. The picture is then completed, and sometimes corrected, by information from western and oriental, and later on from Slav, sources, as well as by the evidence supplied by other types of Byzantine material.⁴⁸⁰

Mens Louth skriver om at kildene gir oss flere perspektiver om fortiden, så anser Ostrogorsky at de er med på å fullføre bildet av fortiden. Det er nettopp ut fra dette at Louth begrunner nytten av å undersøke «the grand design view».⁴⁸¹

At det er nettopp innenfor synet på kilder som kan forstås i lys av Iggers kulturelle historieskriving, er ikke ukjent for bysantinske studier som helhet. Jeffreys, Haldon og Cormack har nettopp påpekt at dette studieområdet særlig har blitt påvirket av debatter rundt hvordan man tolker og hvilken spørsmål man kan stille det historiske materialet. De bygger særlig på diskusjonene om «authorial intention (in respect of the multiple possibilities open to the reader of a text, written or visual), or the culturally determined nature of perception».⁴⁸²

Andre deler av den kulturelle historieskrivingen som fokus på andre enn politiske og sosiale eliter, på kulturen i betydning hverdagsforholdene og -erfaringene,⁴⁸³ er derimot ikke fremtredende i forfatterens behandling av administrasjons- og religionspolitikk. Ei heller synes det å være tilfellet knyttet til den poststrukturelle utfordringen i form av blant annet

⁴⁷⁹ Louth 2008: 104.

⁴⁸⁰ Ostrogorsky 1968: 22.

⁴⁸¹ Jf. Louth 2008: 107.

⁴⁸² Jeffreys, Haldon & Cormack 2008: 14-15.

⁴⁸³ Iggers 2005: 7-8.

vektlegging på virkningen som språket, retorikk og symbolsk atferd har på bevisstheten og handling innenfor både politisk og sosial forstand.⁴⁸⁴

5.4 Kapittelkonklusjon

Nå som vi har sett på forskjellene forstått i lys av historiografiske trender og skoler, er det på tide å kort samle trådene, før vi vender blikket mot oppgavens avsluttende konklusjon.

Dette kapitlets drøftelse har vist at det meste av forfatterens underliggende teoretiske grunnlag kan forstås i lys av fortellende, politisk historieskriving. Særlig deres fokus på keiseren og hans nærmeste krets, samt flittige anvendelse av hensiktsforklaring, kan forstås ut fra dette. Det er dog også vesentlige elementer som også kan forstås ut fra den samfunnsvitenskapelig-orienterte historieskrivingen. Særlig gjelder dette deres anvendelse årsaksforklaringer, spesielt der generaliteter og lovmesigheter blir trukket på for å forstå det partikulære. I tillegg bidrar dette til å kaste lys over Ostrogorskys og Vasilievs interesse for konflikten mellom magnatene og Justinian, Ostrogorskys fremheving av produksjonsforhold, og Treadgolds anvendelse av kvantitative metoder. Det er kun Louth som synes å ha trekk fra trenden som Iggers kaller for kulturhistorie, der han fremmer et syn på det, særlig de tekstlige kildene, forteller.

6. Konklusjon

Til slutt må vi avrunde oppgaven med å forsøke å besvare problemstillingen stilt i innledningen. For å operasjonalisere spørsmålet om hvordan Justinian har blitt presentert og vurdert i engelskspråklige, introduserende ettbinds lærebøker over Bysants' historie og hvordan forskjeller kan bli forstått i lys av historiografiske trender og skoler, ble det satt opp flere arbeidsspørsmål. For å besvare problemstillingen, vil det derfor være nyttig å gjøre dette gjennom arbeidsspørsmålene.

La oss derfor begynne med det første arbeidsspørsmålet, som handler om hva som blir presentert og vurdert fra administrasjons- og religionspolitikken. Her har analysen vist

⁴⁸⁴ Iggers 2005: 133.

forfatterne vurderer en betydelig del av det samme elementene innenfor temanene administrasjons- og religionspolitikk. For administrasjonspolitikken trekker forfatterne frem ... Fra religionspolitikken er det keiserens flere forsøk på å skape en enhetlig kirke.

Likevel er det også forskjeller i hva som blir trukket frem eller vektlagt. For religionspolitikken del Louth og Moorhead vektlegger i motsetning til de andre hvorvidt Justinian gjennom sin politikk klarte å sette varige spor på kirken og om han bidro til å forverre forholdene mellom Bysants og de tidligere vestromerske riksdelene.

Noe skyldes formen til de enkelte lærebøkene. Vasiliev og Treadgold tar med flere detaljer enn Ostrogorsky, Louth og Moorhead. For Ostrogorskys del skyldes det strukturen til serien som boken opprinnelig ble utgitt i, der hovedvekten ble lagt på den midtre- og sene delen av Bysants' historie. For Louths og Moorheads del handler det om ett annet fokus, der de forholder seg til andre perspektiver enn de foregående forfatterne, der de ikke bare er opptatt av om keiseren lyktes eller ei.

Dette delte innholdet gjenspeiles tydelig i fortellingene. Lærebøkene forholder seg nemlig i stor grad til de samme grunnfortellingene. Innenfor temaet administrasjonspolitikkk påviste vi flere grunnfortellinger. Grunnfortellingene om Justinians forsøk på å få bukt med byråkratiets defekter og keiserens forsøk på å bøte med keiserrikets økonomiske situasjon er strukturert i nedgangsnarrativ, men med motfortelling strukturert i fremgangsnarrativ. Den siste grunnfortellingen innenfor dette temaet handler om Justinians forsøk på å systematisere lovene, en fortelling satt entydig inn i et fremgangsnarrativ. Shepards kapitelforfattere skiller seg derimot ut. Louth forteller nemlig istedet en fortelling om Justinians forsøk på å sette sitt store prosjekt ut i livet gjennom lovarbeidet. Men som hos de andre, blir lovreformen rammet inn i et fremgangsnarrativ.

For religionspolitikken identifiserte vi kun én grunnfortellingen. Den dreiet seg om Justinians mislykkete forsøk på å skape ett keiserriket med én kirke. I Zerubavels narrativtyper kom dette til uttrykk enten gjennom rene nedgangsnarrativer eller i form av zigzag-narrativet kalt oppgang-og-nedgangsnarrativet.

Mesteparten av forklaringstyper som blir anvendt i lærebøkene er hensiktsforklaringer. Der er stort sett fokuset lagt på Justinians oppfatninger og ønsker, men også, om enn i noe mindre grad, til den umiddelbare kretsen rundt keiseren. Årsaksforklaringer har også en betydelig fremværelse, men den er spesielt karakteristisk hos Treadgold, som anvender lovmessigheter eller generaliteter for å forklare visse fenomener. Også Louth og Moorhead gjør det sistnevnte, men det er ikke like prominent som hos Treadgold. Hos samtlige fremtrer også årsaksforklaring i form av at et fenomen forusaker et annen fenomen. Funksjonsforklaringer har minst bruk, der den ikke blir anvendt av alle forfatterne. Av de som anvender den, blir den ei heller anvendt i særlig stor grad.

Det har vært noe forskjell i hvilken kildetyper som har blitt anvendt og hvordan de er brukt. Lovtekster er den kildetyper som mest konsekvent har blitt anvendt, der den ved flere tilfeller har vært den eneste eksplisitte kildetyper. Særlig i behandlingen av Justinians lovreformer, var dette hos mange nesten den eneste kildetyper. Likevel har det vært stor variasjon, der Vasiliev og Shepards kapitelforfattere ofte har anvendt noe flere kildetyper enn Ostrogorsky og Treadgold. Til tross for dette, har ikke analysen godt nok grunnlag for å konkludere noen særlig tendens, når det gjelder omfanget av kildetyper. Stort sett har de blitt anvendt kvalitativt, der kun Treadgold skiller seg ut i å også anvende dem kvantitativt. Det mest slående er likevel at det kun er tekstlige kilder som blir trukket veksler fra, mens ikke-tekstlige kilder er helt fraværende.

Med få unntak, har lærebøkene eksplisitt forholdt seg til annen litteratur. Litteraturen har vært i form av både artikler og bøker skrevet på språk som engelsk, fransk, tysk og russisk. Ved enkelte tilfeller har forfattere eksplisitt anvendt dem for å vise til tidligere vurderinger eller støtte seg til tidligere vurderinger, men dette har vært heller unntakket enn regelen. Det er hovedsakelig forfatterne egne vurderinger som blir fremmet, begrunnet ut fra bysantinske kilder.

Til slutt kan vi spørre oss om det har noen nytte å bli bevist over hvordan historikere har presentert og vurdert Justinians regjeringstid? Jeg tror at arbeidet bidrar med å bevisstgjøre historikere over deres praksis, en bevissthet som kan minske faren for å falle tilbake til

tidligere mønstre og stereotyper. Altså som bidrar til at vi som historikerprofesjon forholder oss kritisk til vår praksis.

7. Litteraturliste

Allen, P. (1979). The «Justinianic» Plague. *Byzantion*, 49, 5-20.

Baldwin, B. (1991a). Cassiodorus. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 388). Oxford University Press.

Baldwin, B. (1991b). Priskos. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 1721). Oxford University Press.

Baldwin, B. (1991c). Romanos the Melode. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 1807-1808). Oxford University Press.

Baldwin, B. (1991d). Victor Tonnensis. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 2165). Oxford University Press.

Baldwin, B., Kazhdan, A. & Sevchenko, N.P. (1991). Cyril. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 572). Oxford University Press.

Bentley, M. (1997). General Introduction: The Project of Historiography. I M. Bentley (Red.), *Companion to Historiography* (s.xi-xvi). Routledge.

Bowman, S.B. (1991). Samaritans. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 1835). Oxford University Press.

Brown, T.S. & Kinney, K. (1991). Aquileia. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 145-146). Oxford University Press.

Browning, R. (1991). Language. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 1175-1177). Oxford University Press.

Browning, R. & Cutler, A. (1991). Latin. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s.1183). Oxford University Press.

Cameron, A. (2012). *The Mediterranean World in Late Antiquity: AD 395-700* (2. Utg.). Routledge.

Cunningham, M. (2008). Clergy, Monks, and Laity. I E. Jeffreys, J. Haldon & R. Cormack (Red.), *The Oxford Handbook of Byzantine Studies* (s. 527-537). Oxford University Press.

Elstad, H. (2020, 29. desember). Kirkemøte. I *Store norske leksikon*. Hentet 28. februar 2023 fra <https://snl.no/kirkemøte>.

Foss, C. (2002). Life in City and Country. I C. Mango (Red.), *The Oxford History of Byzantium* (s. 71-95). Oxford university Press.

Gallagher, C. (2008). The Episcopal Councils in the East. I E. Jeffreys, J. Haldon & R. Cormack (Red.), *The Oxford Handbook of Byzantine Studies* (s. 583-591). Oxford University Press.

Gray, P.T.R. (2005). The Legacy of Chalcedon: Christological Problems and Their Significance. I M. Maas (Red.), *The Cambridge Companion to the Age of Justinian* (s. 215-238). Cambridge University Press.

Green, A. & Troup, K. (2016). *The houses of history: A critical reader in history and theory* (2. Utg.). Manchester University Press.

Gregory, T. (1991a). Aphthartodocetism. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 129). Oxford University Press.

Gregory, T. (1991b). Attila. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 230-231). Oxford University Press.

Gregory, T. (1991c). Origen. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 1534). Oxford University Press.

Gregory, T. (1991d). Three Chapter, Affair of the. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 2080-2081). Oxford University Press.

Gregory, T. & Kazhdan, A. (1991). Manichaeism. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 1285-1286). Oxford University Press.

Gregory, T. (2015). *A History of Byzantium* (2.Utg.). Wiley-Blackwell.

Griffith, S.H. (1991). John of Ephesus. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 1064). Oxford University Press.

Haarer, F. (2010). Writing Histories of Byzantium: the Historiography of Byzantine History. I L. James (Red.), *A Companion to Byzantium* (s. 9-21). Wiley-Blackwell.

Haarer, F. (2022). *Justinian: Empire and Society in the Sixth Century*. Edinburgh University Press.

Haldon, J. (2005). Economy and administration: How did the empire work?. I M. Maas (Red.), *The Cambridge Companion to the Age of Justinian* (s. 28- 59). Cambridge University Press.

Haldon, J. (2008). Political-historical survey, 518-800. I E. Jeffreys, J. Haldon & R. Cormack (Red.), *The Oxford Handbook of Byzantine Studies* (s. 249-263). Oxford University Press.

Haldon, J. (2009). The Byzantine Empire. I I. Morris & W. Scheidel (Red.). *The Dynamics of ancient empires: state power from Assyria to Byzantium* (s. 205-254). Oxford University Press.

Heiret, J., Ryymin, T. & Skålevåg, S.A. (2013). Innledning. I J. Heiret, T. Ryymin & S.A. Skålevåg (Red.), *Fortalt Fortid: Norsk Historieskriving etter 1970* (s. 8-34). Pax forlag.

Hollingsworth, P.A. & Cutler, A. (1991). Iconoclasm. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 975-977). Oxford University Press.

Holun, K.G. (2005). The Classical City in the Sixth Century: Survival and Transformation. I M. Maas (Red.), *The Cambridge Companion to the Age of Justinian* (s. 87-112). Cambridge University Press.

Horden, P. (2005). Mediterranean Plague in the Age of Justinian. I M. Maas (Red.), *The Cambridge Companion to the Age of Justinian* (s. 134-160). Cambridge University Press.

Humfress, C. (2005). Law and legal practice in the age of Justinian. I M. Maas (Red.), *The Cambridge Companion to the Age of Justinian* (s. 161-184). Cambridge University Press.

Iggers, G.G. (2005). *Historiography in the Twentieth Century: From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Wesleyan University Press.

James, L. (2010). Byzantium: a Very, Very Short Introduction. I L. James (Red.), *A Companion to Byzantium* (s. 1-21). Wiley-Blackwell.

Jones, A.H.M. (1964). *The Later Roman Empire, 284-602: A Social, Economic and Administrative Survey* (Vol. 1). Basil Blackwell.

Kaegi, W.E. (1991). Abbasid Caliphate. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 2). Oxford University Press.

Kaegi, W.E. & Kazhdan, A. (1991). Tribonian. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 2114). Oxford University Press.

Kazhdan, A. (1991a). Apion. I A. Kazhdan (Red.), *Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 130-131). Oxford University Press.

Kazhdan, A. (1991b). Byzantium. I A. Kazhdan (Red.), *Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 344-345). Oxford University Press.

Kazhdan, A. (1991c). Byzantium, History of. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 345-347). Oxford University Press.

Kazhdan, A. (1991d). Codex Gregorianus. I A. Kazhdan (Red.), *Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 474). Oxford University Press.

Kazhdan, A. (1991e). Codex Hermogenianus. I A. Kazhdan (Red.), *Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 474). Oxford University Press.

Kazhdan, A. (1991f). Colonus. I A. Kazhdan (Red.), *Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 481). Oxford University Press.

Kazhdan, A. (1991g). Eutyches. I A. Kazhdan (Red.), *Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 759). Oxford University Press.

Kazhdan, A. (1991h). Monophysitism. I A. Kazhdan (Red.), *Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 1398-1399). Oxford University Press.

Kazhdan, A. (1991i). Nestorianism. I A. Kazhdan (Red.), *Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 1459-1460). Oxford University Press.

Kazhdan, A. (1991j). Theophanes the Confessor. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 2063). Oxford University Press.

Kazhdan, A. & Browning, R. (1991). Academy of Athens. I A. Kazhdan (Red.), *Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 9). Oxford University Press.

Kjeldstadli, K. (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget* (2.Utg). Universitetsforlaget.

Krekic, B. (1995). George Ostrogorsky (1902-1976). I H. Damico & J.B. Zavadil (Red.), *Medieval Scholarship: Biographical Studies on the Formation of a Discipline* (s. 301-311). Garland.

Kuhn, T. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions* (2. Utg.). University of Chicago Press.

Lee, A.D. (2012). *From Rome to Byzantium AD 365 to 565: The Transformation of Ancient Rome*. Edinburgh University Press.

Louth, A. (2008). Justinian and His Legacy (500-600). I J. Shepard (Red.), *A Cambridge History of the Byzantine Empire: c. 500–1492* (s. 99-129). Cambridge University Press.

Løøv, M. (2021, 7. november). Ikonoklasme. Hentet 24. april 2023 fra <https://snl.no/ikonoklasme>.

Maas, M. (2005). Roman Questions, Byzantine Answers: Contours of the Age of Justinian. I M. Maas (Red.), *The Cambridge Companion to the Age of Justinian* (s. 3-27). Cambridge University Press.

Martindale, J.R. (Red.). (1992). *The Prosopography of the Later Roman Empire: Volume III, AD 527-641*. Cambridge University Press.

Mango, M. (2002). New Religion, Old Culture. I M. Mango (Red.) , *The Oxford University Press* (s. 96-126). Oxford University Press.

Marsh, M.G. (2018). Textbooks and templates in Byzantine Studies. *Journal of Ancient History and Archeology*, 5(4), 66-73.

McCormick, M. (1991a). Isidore of Seville. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 1016-1017). Oxford University Press.

McCormick, M. (1991b). Liber Pontificalis. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 1223-1224). Oxford University Press.

Melve, L. & Ryymin, T. (Red.) (2018a). *Historikerens arbeidsmåter*. Universitetsforlaget.

Melve, L. & Ryymin, T. (2018b). Hvordan få fortiden til å fortelje?. I L. Melve & T. Ryymin (Red.), *Historikerens arbeidsmåter* (s. 11-15). Universitetsforlaget.

Moorhead, J. (2008). Western approaches (500-600). I J. Shepard (Red.), *The Cambridge History of the Byzantine Empire: c.500–1492* (s. 196-220). Cambridge University Press.

Myhre, J.E. (2014). *Historie: En introduksjon til grunnlagsproblemer*. Pax forlag.

O'Meara, D.J. (1991). Neoplatonism. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 1455-1456). Oxford University Press.

Oikonomides, N. (1991). Acts, Documentary. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 17-18). Oxford University Press.

Ostrogorsky, G. (1968). *History of the Byzantine State* (J.M. Hussey, Overs.). Basil Blackwell.

Papadakis, A. & Cutler, A. (1991). Councils. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 540-543). Oxford University Press.

Pohl, W. (2005). Justinian and the barbarian kingdoms. I M. Maas (Red.), *The Cambridge Companion to the Age of Justinian* (s. 448-476). Cambridge University Press.

Procopius. (2007). *The Secret History* (G.A. Williamson og P. Sarris, Overs.). Penguin Books.

Ransohoff, J. & Aschenbrenner, N. (2021). Introduction: The Intervention of Byzantium in Early Modern Europe. I N. Aschenbrenner & J. Ransohoff (Red.), *The Intervention of Byzantium in Early Modern Europe* (s. 1-23). Dumbarton Oaks Research Library Collection.

Roche, J.T. (2009). [Anmeldelse av *The Cambridge History of the Byzantine Empire: c. 500-1492*, av J. Shepard (Red.)]. *History*, 95(317), 103-105.

Rosenfeld, G.D. (2022). Counterfactuals. I C. van den Aker (Red.), *The Routledge Companion to Historical Theory* (s. 462-480). Routledge.

Sarris, P. (2022). New Approaches to the «Plague of Justinian». *Past & present*, 254(1), 315-346.

Schmidt, K.H. (2013). *Five pictures of Constantine V: How has Constantine V's iconoclasm influenced successive generations of historians' view of the man and his reign as a whole?* [Masteroppgave, Universitetet i Tromsø]. UiT Munin: åpent vitenarkiv.

<https://munin.uit.no/handle/10037/5694>

Schminck, A. (1991a). Codex Theodosianus. I A. Kazhdan (Red.), *Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 475). Oxford University Press.

Schminck, A. (1991b). Dorotheos. I A. Kazhdan (Red.), *Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 653). Oxford University Press.

Schminck, A. (1991c). Theophilos. I A. Kazhdan (Red.), *Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 2065-2066). Oxford University Press.

Shepard, J. (Red.). (2008). *The Cambridge History of the Byzantine Empire: c. 500–1492*. Cambridge University Press.

Spanos, A. (2014). Political approaches to byzantine liturgical texts. I R. Eriksen & P. Young (Red.), *Approaches to the text: From pre-gospel to post-baroque* (s. 63-81). Fabrizio Serra Editore.

Stolte, B.H. (1998). Not new but novel: Notes on the historiography of Byzantine Law. *Byzantine and Modern Greek Studies*, 22, 264-279.

Talbot, A. (1991). Trebizond, Empire of. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 2112-2113). Oxford University Press.

Talbot, A. & Taft, R.F. (1991). Akoimatoi, Monastery of. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 46). Oxford University Press.

Treadgold, W. (1997). *A History of the Byzantine State and Society*. Stanford University Press.

Treadgold, W. (2010). *The Early Byzantine Historians*. Palgrave Macmillan.

Tudorie, I. (2012). Alexander Alexandrovitch Vasiliev (1867-1953): The Patriarch of Byzantine Studies. I *Byzantinoslavica*, 70(2012), 283-323.

Vasiliev, A.A. (1953). *History of the Byzantine Empire: 324-1453* (2.Utg.) The University of Wisconsin Press.

Whitby, M. (2021). *The Wars of Justinian*. Pen & Sword Military.

Uthemann, K. (1991). Monarchianism. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 1391). Oxford University Press.

Zachariadou, E.A. (1991). Seljuks. I A. Kazhdan (Red.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* (s. 1867). Oxford University Press.

